

Henkilötietojen suoja ja suostumuksen vapaaehtoisuus suostu tai maksu -mallissa

Antti Rautio
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Oikeusinformatiikka
Syksy 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Henkilötietojen suoja ja suostumuksen vapaaehtoisuus suostu tai maksa -mallissa

Tekijä: Antti Rautio

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Oikeusinformatiikka

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XVII + 68

Vuosi: Syksy 2025

Tiivistelmä:

Tutkielmassa on analysoitu sitä, miten henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena sekä siihen olennaisesti liittyvää tiedollista itsemääräämisoikeutta tulisi arvioida suostu tai maksa -mallin kontekstissa. Lisäksi tutkielmassa on käsitelty sitä, miten suostumuksen vapaaehtoisuutta arvioidaan suostu tai maksa -mallien kontekstissa erityisesti suurten verkkoalustojen käyttämänä. Molempiin kysymyksiin vastaamiseksi tutkimusmenetelmänä eli metodina on käytetty lainoppia.

Tutkielma osoittaa, että henkilötietojen suoja on yhtäältä menettelyllinen oikeus ja toisaalta myös aineellinen oikeus, joista molemmat puolet määräytyvät vahvasti muiden liitännäisten oikeuksien kautta. Tästä syystä henkilötietojen suoja on yhteiskunta-, aika- ja arvosidonnainen oikeus. Se ei ole ehdoton oikeus, vaan siinä korostuu suhteellisuusperiaate. Myöskään tiedollinen itsemääräämisoikeus ei ole ehdoton oikeus. Sen sijaan tiedollinen itsemääräämisoikeus antaa yksilölle olennaisen vaikutusmahdollisuuden henkilötietojensa saataville asettamiseen ja käyttöön.

Tutkielma osoittaa, että vallan epätasapaino on tullut myös yksityisten välisen suhteen arvioinnin kohteeksi. Tiedollisen asymmetrian kaventamiseksi EU:n yleinen tietosuojasetus asettaa kriteerit pätevän suostumuksen antamiselle. Erityisesti suostumuksen vapaaehtoisuus asettaa rajoituksia ja edellytyksiä suostu tai maksa -mallin käyttämiselle etenkin suurten verkkoalustojen toimesta.

Avainsanat: suostu tai maksa -malli, henkilötietojen suoja, tiedollinen itsemääräämisoikeus, suostumus, vapaaehtoisuus.

___ Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XVII
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman tausta ja tarkoitus	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaukset	2
1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne	5
2 Suostu tai maksa -malli	9
2.1 Määritelmä	9
2.2 Meta v. Bundeskartellamt	11
2.3 EDPB:n lausunnon asema oikeuslähteenä	13
3 Henkilötietojen suojaan liittyvä sääntely ja keskeinen käsitteistö	16
3.1 Tietosuoja-sääntely ja sen keskeiset käsitteet	16
3.1.1 Tietosuoja-asetus ja sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi	16
3.1.2 Tietosuojakäsitteet	18
3.2 Muu tietosuojaliitännäinen sääntely	21
4 Näkökulmia henkilötietojen suojaan	26
4.1 Yksityiselämänsuoja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa	26
4.2 Henkilötietojen suoja Euroopan unionin perusoikeuskirjassa	28
4.3 Digitalisaation ihmislähtöisyys ja yksilön oikeus valtaan	33
4.3.1 Tiedollinen itsemääräämisoikeus	33
4.3.2 Henkilötietojen suoja luovuttamattomana oikeutena	38
4.3.3 Tiedollisen itsemääräämisoikeuden kritiikki	40
4.4 Henkilötiedot vaihdannallisena hyödykkeenä	42
4.4.1 Henkilötiedot ja omistusoikeus	42
4.4.2 Henkilötietojen luonnehtiminen hyödykkeenä	43
5 Suostumus suostu tai maksa -mallissa	47
5.1 Yleisen tietosuoja-asetuksen mukainen suostumus	47
5.2 Vapaaehtoisesti annettu suostumus	48
5.2.1 Vapaaehtoisuus tietosuoja-asetuksessa	48
5.2.2 Henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuus palvelun tarjoamiseksi	49
5.2.3 Haitan tai vahingon aiheutuminen	56
5.2.4 Selkeä epäsuhta rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä	59

5.3 Tietoinen ja yksilöity suostumus	62
6 Johtopäätökset	65

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, *Essays on the Doctrinal Study of Law*. 1 st ed., Springer, 2011. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1655-1>.

Agboola, Dapo, *Personal Data as Currency: Navigating the Economics Behind Free Digital Services*. 2025. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5227471>.

Aksoy, Mehmet, *A Qualitative Study on the Reasons for Social Media Addiction*. *European Educational Research*, Vol. 7, No. 4, 2018, s. 861–865. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.7.4.861>.

Andrade, Norberto Nuno Gomes de, *Oblivion, The Right to Be Different from Oneself. Reproposing the Right to Be Forgotten*. *IDP: Revista De Internet, Derecho Y Política*, No. 13, 2012, s. 122–137. <https://raco.cat/index.php/IDP/issue/view/18688>.

Andreassen, Cecilie Schou, *Online Social Network Site Addiction: A Comprehensive Review*. *Current Addiction Reports*, Vol. 2, No. 2, 2015, s. 175–184. <https://doi.org/10.1007/s40429-015-0056-9>.

Antikainen, Antti, *Verkkokaupan oikeus myydä asiakastietoja*. *Helsinki Law Review*, Vol. 6, No. 2, 2012, s. 187–221. <https://journal.fi/helsinkilawreview/article/view/74350>.

Bachelet, Vittorio, *‘Pay-or-Consent’ and Emerging Trends in Digital Contract Law*. *European Review of Private Law*, Vol. 32, No. 5, 2024, s. 773–802. <https://doi.org/10.54648/ERPL2024047>.

Beumeister, Roy – Leary, Mark, *The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation*. *Psychological Bulletin*, Vol. 117, No. 3, 1995, s. 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>.

Buitelaar, J.C., *Privacy: Back to the Roots*. *German Law Journal*, Vol. 13, No. 3, 2012, s. 171–202. <https://doi.org/10.1017/S2071832200020460>.

Buttarelli, Giovanni, *The Commission Proposal for a Regulation on ePrivacy: Why Do We Need a Regulation Dedicated to ePrivacy in the European Union?* *European Data Protection Law Review*, Vol. 3, No. 2, 2017, s. 155–159. <https://doi.org/10.21552/edpl/2017/2/5>.

Bygrave, Lee A., *The Place of Privacy in Data Protection Law*. *University of New South Wales Law Journal*, Vol. 24, No. 1, 2001, s. 277–283. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/swales24&i=291>.

Bygrave, Lee A., *Data Protection Law: Approaching Its Rationale, Logic and Limits*. Kluwer Law International 2002.

Cavoukian, Ann, *Privacy as a Fundamental Human Right vs. an Economic Right: An Attempt at Conciliation*. *Information and Privacy Commissioner of Ontario*, 1999. <https://www.ipc.on.ca/en/media/2377/download?attachment>.

Carolan, Eoin, *The Continuing Problems with Online Consent Under EU’s Emerging Data Protection Principles*. *Computer Law & Security Review*, Vol. 32, No. 3, 2016, s. 462–473. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2016.02.004>.

Cohen, Julie E., Law for the Platform Economy. *UC Davis Law Review*, Vol. 51, Issue 1, 2017, s. 133–204. <https://lawreview.law.ucdavis.edu/archives/51/1/law-platform-economy>.

Davies, Gareth, Consent or pay: Transforming internet users from products into customers. *Journal of European Consumer and Market Law*, Vol 14, Issue 1, 2025, s. 6–14. <https://research.vu.nl/en/publications/consent-or-pay-transforming-internet-users-from-products-into-cus>.

D’Amico, Alessia – Pelekis, Dionysios – Santos, Christiana – Duivenvoorde, Bram, Meta’s Pay-or-Okay Model: An analysis under EU Data Protection, Consumer and Competition Law. *Technology and Regulation*, 2024, s. 254–272. <https://doi.org/10.71265/tkk29041>.

Drechsler, Laura, The sword in the stone: The potential of data subject rights of the General Data Protection Regulation. *Revue Européenne de Droit de la Consommation*, Vol 2023, Issue 1, s. 87–104. <https://lirias.kuleuven.be/4073398&lang=en>.

Elvy, Stacy-Ann, Paying for privacy and the personal data. *Columbia Law Review*, Vol. 117, No. 6, 2017, s. 1369–1459. <https://www.columbialawreview.org/content/paying-for-privacy-and-the-personal-data-economy/>.

Feiler, Lucas – Forgó, Nikolaus – Weigl Michaela, *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary*, Globe Law and Business, 2018.

Filatova-Bilous, Nataliia, Data as a Tradeable Commodity: Propertization vs. the Concept of Exclusive Rights. *Teisė*, Vilnius University Press, Vol. 124, 2022, s. 55–66. <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.124.4>.

Finck, Michèle, Blockchain and the General Data Protection Regulation. European Parliament, Bryssel 2019. [https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU\(2019\)634445_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU(2019)634445_EN.pdf).

Floridi, Luciano, On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy. *Philosophy and technology*, Volume 29, 2016, s. 307–312. <https://doi.org/10.1007/s13347-016-0220-8>.

Fontanelli, Filippo, The Mythology of Proportionality in Judgments of the Court of Justice of the European Union on Internet and Fundamental Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 36, No. 3, 2016, s. 630–660. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqv037>.

Fouad, Imane – Bielova, Nataliia – Legout, Arnaud – Sarafijanovic-Djukic, Natasa, Missed by Filter Lists: Detecting Unknown Third-Party Trackers with Invisible Pixels. *Proceedings on Privacy Enhancing Technologies Symposium*, Issue 2, 2020, s. 499–518. <https://doi.org/10.2478/popets-2020-0038>.

Fu, Mengzhu – Exeter, Daniel J. – Anderson Anneka, “So, Is That Your ‘relative’ or Mine?” A Political-ecological Critique of Census-based Area Deprivation Indices. *Social Science & Medicine*, Vol. 142, 2015, s. 27–36. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.07.036>.

Glenster, Ann Kristin, *The Commodification of Personal Data: Individuals’ Control Through the European Union’s General Data Protection Regulation*. University of Cambridge 2021. <https://doi.org/10.17863/CAM.89521>.

Graef, Inge – van der Slot, Bart, Collective Data Harms at the Crossroads of Data Protection and Competition Law: Moving Beyond Individual Empowerment. *European Business Law Review*, Vol. 33, Issue 4, 2022, s. 513–536. <https://doi.org/10.54648/EULR2022024>.

Guinchard, Audrey, Taking proportionality seriously: The use of contextual integrity for a more informed and transparent analysis in EU data protection laws. *European Law Journal: Review of European Law in Context*, Vol. 24, No. 6, 2018, s. 434–457. <https://doi.org/10.1111/eulj.12273>.

Gutwirth, Serge – De Hert, Paul. Privacy, Data Protection and Law Enforcement. Opacity of the Individual and Transparency of Power. *Direito Público (Porto Alegre)*, Vol. 18, No. 100, 2022, s. 500–549. <https://doi.org/10.11117/rdp.v18i100.6200>.

Hanninen, Minna – Laine, Elli – Rantala, Kati – Rusi, Mari – Varhela, Markku, *Henkilötietojen käsittely: EU-tietosuoja-asetuksen vaatimukset*. Kauppakamari, Helsinki 2017.

Hirvonen, Ari, *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Helsinki 2011.

Hirvonen, Heikki, *Verkkokäyttämistiedon keräämiseen liittyvät suostumusvaatimukset*. Helsingin yliopisto 2019. <http://hdl.handle.net/10138/299064>.

Iken, Alexander – Kianičková, Terézia – Bailly, Marion - Usai, Andrea – Koltay, Gabor – Simon, Stephan, *Non-Price Competition: EU Merger Control Framework and Case Practice*. Competition policy brief, Issue 1, European Commission, 17.4.2024.

Kahneman, Daniel, *New Challenges to the Rationality Assumption*. *Legal Theory*, Vol. 3, No. 2, Cambridge University Press 1997, s. 105–124. <https://doi.org/10.1017/S1352325200000689>.

Kahneman, Daniel – Knetsch, Jack L. – Thaler, Richard H., *Anomalies: The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias*. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 7, No. 1, 1991, s. 193–206. <https://doi.org/10.1257/jep.5.1.193>.

Kahneman, Daniel – Tversky, Amos, *Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk*. *Econometrica*, Vol. 47, No. 2, 1979, s. 263–292. <https://doi.org/10.2307/1914185>.

Kemppinen, Jukka, *Informaatio-oikeuden alkeet*. Tietosanoma, Helsinki 2011.

Kivi, Anna-Sofia, *Henkilötietojen suojan ulottuvuudet perusoikeutena Euroopan unionissa: yksityisyyden suojasta itsenäiseksi perusoikeudeksi – ja takaisin?* Helsingin yliopisto 2016. <http://hdl.handle.net/10138/161690>.

Klemetti, Jari, *Tietosuoja ja Henkilötietojen kaupallinen hyödyntäminen*. *Tietosuoja*, Vol. 10, No. 4, 1998, s. 4–9.

Koillinen, Mikael, *Henkilötietojen suoja itsenäisenä perusoikeutena*. *Oikeus* 2/2013, s. 171–193.

Kokott, Juliane – Sobotta, Christoph, *The distinction between privacy and data protection in the jurisprudence of the CJEU and the ECtHR*. *International Data Privacy Law*, Vol. 3, No. 4, 2013, s. 222–228. <https://doi.org/10.1093/idpl/ipt017>.

Kolehmainen, Antti, *Tutkimusongelma ja Metodi lainopillisessa työssä*. Teoksessa *Oikeustieteellinen opinnäyte: artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta* (Tarmo Miettinen, toim.). Edita Publishing Oy 2016, s. 106–134.

Koops, Bert-Jaap, The trouble with European data protection law. *International Data Privacy Law*, Vol. 4, No. 4, 2014, s. 250–261. <https://doi.org/10.1093/idpl/ipu023>.

Korpisaari, Päivi – Pitkänen, Olli – Warma-Lehtinen, Eija, *Tietosuoja*. 2. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2022.

Krzysztofek, Mariusz, *Post-Reform Personal Data Protection in the European Union: General Data Protection Regulation (EU) 2016/679*. Kluwer Law International B.V 2017.

Kuhta, Ines, *Henkilötiedot vaihdannan kohteena ja rekisteröidyn oikeus omiin tietoihinsa*. Helsingin yliopisto 2015. <http://hdl.handle.net/10138/157517>.

Kuoppamäki, Petri, *Uusi Kilpailuoikeus*. 3. uudistettupainos. Talentum, Helsinki 2018.

Mileblom, My, Är ”pay or okay”-modeller okay? Om ”pay or okay”-modellens förenlighet med villkoren för samtycke i GDPR. Uppsala universitet 2024.

Müller-Tribbensee, Timo – Miller, Klaus M. – Skiera, Bernd, *Paying for Privacy: Pay-or-Tracking Walls*. HEC Paris Research Paper, 2024. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4749217>.

Määttä, Tapio – Mirjami Paso, *Johdatus Oikeudellisen Ratkaisun Teoriaan*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019.

Naithani, Paarth, *Curtailing the Cookie Monster through Data Protection by Default*. *Tilburg Law Review*, Vol. 27, No. 1, 2022, s. 22–36. <https://doi.org/10.5334/tilr.311>.

Neuvonen, Riku, *Yksityisyyden suoja Suomessa*. Helsingin Kamari Oy 2014.

Nussbaum, Martha C., *Objectification*. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1995, s. 249–291. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.1995.tb00032.x>.

Pitkänen, Olli, *Sinun tietosi eivät ole sinun: Rekisteröidyn oikeus hyödyntää omia henkilötietojaan*. *Oikeus* 2/2014, s. 202–214.

Purtova, Nadezhda, *Default entitlements in personal data in the proposed Regulation: Informational self-determination off the table...and back on again?* *Computer Law & Security Review*, Vol. 30, No. 1, 2014, s. 6–24. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2013.12.006>

Pöysti, Tuomas, *Tehokkuus, informaatio ja eurooppalainen oikeusalue*. *Forum Iuris*, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 1999.

Raitio, Juha – Tuominen, Tomi, *Euroopan unionin oikeus*. 2. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2020.

Renko, Jernej, *Personal Data as Means of Payment for Digital Content or Digital Services in the Slovenian Implementation of the Digital Content and Services Directive*. *Zbornik Pravnog Fakulteta U Zagrebu*, Vol. 74, No. 5-6, 2024, s. 921–941. <https://doi.org/10.3935/zpfz.74.56.9>.

Rocher, Luc – Hendrickx, Julien M. – de Montjoye, Yves-Alexandre, *Estimating the success of re-identifications in incomplete datasets using generative models*. *Natural Communications*, 10, 3069, 2019. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-10933-3>.

Rouvroy, Antoinette – Pullet, Yves, *The right to Informational Self-Determination and the Value of Self Development: Reassessing the Importance of Privacy for Democracy*, s. 45–76 teoksessa

Gutwirth, Serge – Pouillet, Yves – De Hert, Paul – De Terwangne, Cécile– Nouwt, Sjaak, Reinventing Data Protection. Springer 2009.

Rule, James B., Toward Strong Privacy: Values, Markets, Mechanisms, and Institutions. The University of Toronto Law Journal, Vol. 54, No. 2, 2004, s. 183–225. <https://doi.org/10.1353/tlj.2004.0008>.

Saarenpää, Ahti, Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 263–468, teoksessa Martti, Minna Greta, Oikeusjärjestys Osa 1, 6. täydennetty painos, Lapin yliopisto 2009.

Saarenpää, Ahti – Riekkinen, Juhana, Oikeusinformatiikan perusteet. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-347-1>.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto Jarmo – Viljanen, Mika, Varallisuus oikeus. Päivittyvä verkkojulkaisu. Sanoma Pro, Helsinki 2004.

Salami, Emmanuel, Balancing Competing Interests in the Reidentification of AI-Generated Data. European Data Protection Law Review, Volume 8, Issue 3, 2022, s. 362–376. <https://doi.org/10.21552/edpl/2022/3/6>.

Santos, Cristiana – Bielova, Nataliia – Matte, Célestin, Are Cookie Banners Indeed Compliant with the Law? Deciphering EU Legal Requirements on Consent and Technical Means to Verify Compliance of Cookie Banners. Technology and Regulation, 2020, s. 91–135. <https://doi.org/10.71265/g317tv72>.

Skouma, Georgia – Léonard, Laura, On-line Behavioral Tracking: What May Change After the Legal Reform on Personal Data Protection, s. 35–60 teoksessa Gutwirth, Serge – Leenes, Ronald – De Hert, Paul, Reforming European Data Protection Law. Springer 2015.

Thouvenin, Florent, Informational Self-Determination: A Convincing Rationale for Data Protection Law? Journal of Intellectual Property, Information Technology, and Electronic Commerce Law, Vol. 12, No. 2, 2021, s. 246–256. <https://www.jipitec.eu/jipitec/article/view/323>.

Tzaniu, Maria, The Added Value of Data Protection as a Fundamental Right in the EU Legal Order in the Context of Law Enforcement. European University Institute 2012. <https://hdl.handle.net/1814/22697>.

Van Alsenoy, Brendan – Kosta, Eleni – Dumortier, Jos, Privacy notices versus informational self-determination: Minding the gap. International Review of Law, Computers & Technology, Vol. 28, No. 2, 2014, s. 185–203. <https://doi.org/10.1080/13600869.2013.812594>.

Versaci, Giuseppe, Personal Data and Contract Law: Challenges and Concerns About the Economic Exploitation of the Right to Data Protection. European Review of Contract Law, Vol. 14, No. 4, 2018, s. 374–392. <https://doi.org/10.1515/ercl-2018-1022>.

Viljanen, Veli-Pekka – Tuori, Kaarlo – Scheinin, Martin – Ojanen, Tuomas – Karapuu, Heikki – Hallberg, Pekka, Perusoikeudet. Päivittyvä verkkojulkaisu. Sanoma Pro 2005.

Wallin, Anna-Riitta – Nurmi, Pekka, Tietosuojalainsäädäntö: Henkilörekisterilaki ja siihen liittyvät säädökset. 2., uudistettu painos, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991.

Wiatrowski, Aleksander, Abuses of Dominant ICT Companies in the Area of Data Protection. Lapin yliopisto 2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-259-7>.

Wennäkoski, Anna Aurora, Interpretations of Information Privacy and Data Protection Law: Is there Data Sovereignty for Individuals under EU Law? Helsingin yliopisto 2025. <http://hdl.handle.net/10138/588940>.

Yücedağ, Nafiye –Öztürk, Elif Beyza Akkanat – Aşikoğlu, Şehriban İpek, Pay or Consent Models in Europe: Already Outdated or an Overlooked Crisis in Freely Given Consent? Tech and Regulation, 2025, s. 336–354. <https://doi.org/10.71265/8jjzhe21>.

Virallislähteet

Datenschutzkonferenz, Bewertung von Pur-Abo-Modellen auf Websites, Beschluss der Konferenz der unabhängigen Datenschutzaufsichtsbehörden des Bundes und der Länder, 22.3.2023.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2022/1925, annettu 14 päivänä syyskuuta 2022, kilpailullisista ja oikeudenmukaisista markkinoista digitaalisella ja direktiivien (EU) 2019/1937 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (digimarkkinasäädös).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/58/EY, annettu 12 päivänä heinäkuuta 2002, henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta sähköisen viestinnän alalla (sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7EY, 98/27/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta (sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/770, annettu 20 päivänä toukokuuta 2019, tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/2161, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta.

Euroopan parlamentti, An Assessment of the Commission's Proposal on Privacy and Electronic Communications. Study for the LIBE committee, 2017.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Binding Decision 3/2022 on the dispute submitted by the Irish SA on Meta Platforms Ireland Limited and its Facebook service (Art. 65 GDPR), 5.12.2022.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Position paper on Interplay between data protection and competition law, 16.1.2025.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto sähköisen viestinnän tietosuoja-asetuksen tarkistuksesta ja sen vaikutuksesta henkilöiden yksityisyyden suojaan ja heidän viestintänsä luottamuksellisuuteen, 25.5.2018.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 5/2019 sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin ja yleisen tietosuoja-asetuksen vuorovaikutuksesta erityisesti tietosuojaviranomaisten toimivallan, tehtävien ja valtuuksien osalta, 12.3.2019.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien ”suostu tai maksa” -mallien yhteydessä, 17.4.2024.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 2/2023 koskien sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin 5 artiklan 3 kohdan teknistä soveltamisalaa. Versio 2.0, 7.10.2024.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 8/2020 sosiaalisen median käyttäjiin suunnatusta kohdentamisesta. Versio 2.0, 13.4.2021.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 2/2019 yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan perusteella tapahtuvasta henkilötietojen käsittelystä rekisteröidyille tarjottavien verkkopalvelujen yhteydessä. Versio 2.0, 8.10.2019.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 07/2020 rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsitteilyä koskeista yleisessä tietosuoja-asetuksessa. Versio 2.0, 7.7.2021.

Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020 asetuksen 2016/679 mukaisesta suostumuksesta. Versio 1.1, 4.5.2020.

Euroopan tietosuojavaltuutettu, Privacy and competitiveness in the age of big data: The interplay between data protection, competition law and consumer protection in the Digital Economy, alustava lausunto, 26.3.2014.

Euroopan tietosuojavaltuutettu, Kohti uutta digitaalista etiikkaa: Tietosuoja ihmisarvo ja teknologia. Lausunto 4/2015, 11.9.2015.

Euroopan tietosuojavaltuutettu, Opinion 8/2016 on coherent enforcement of fundamental rights in the age of big data, 23.9.2016.

Euroopan tietosuojavaltuutettu, Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content, 14.3.2017.

Euroopan unionin perusoikeuskirja, 2000/C 364/01, Euroopan neuvosto, julistettu 7.12.2000.

EUT, lausunto 2/13 (täysistunto), 18.12.2014, C:2014:2454.

Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014).

The Data Protection Commission (Irlannin tietosuojaviranomainen), Guidance Note: Cookies and other tracking technologies. Version Last Updated: April 2020.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 4/2007 henkilötiedon käsitteestä, 20.6.2007.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 2/2010 käyttötottumuksia seuraavasta internetmainonnasta, 22.6.2010.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 05/2014 anonymisointitekniikoista, 10.4.2014.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Guidelines on consent under Regulation 2916/679, 28.11.2017.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Guidelines on consent under Regulation 2016/679, WP259 rev.01, 10.4.2018.

Tietosuojatyöryhmä WP29, Opinion 15/2011 on definition of consent, WP187, 13.7.2011.

COM (2020) 66 final, Euroopan komissio, Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, Euroopan datastrategia. Bryssel 19.2.2020.

SWD/2016/0163 final. Euroopan komissio, Ohjeet sopimattomista kaupallisista menettelyistä annetun direktiivin 2005/29/EY täytäntöönpanoa ja soveltamista varten. Komission yksiköiden valmisteluasiakirja. Bryssel 25.5.2016.

2023/C 23/01, Euroopan parlamentti, neuvosto ja Euroopan komissio, Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista. Yhteinen julkilausuma, 23.1.2023.

Verkkolähteet

Arthur Cox LLP, Critical Analysis of the European Data Protection Board's Opinion 08/2024 on Consent or Pay Models, 2024. https://www.linkedin.com/posts/robcorbet_edpb-opinion-on-consent-or-pay-models-critical-activity-7211337492615073792-dg0h/ (5.7.2025).

BBC, Instagram tests forcing users to watch adverts, 4.6.2024. <https://www.bbc.com/news/articles/c877y6mxdp7o> (5.7.2025).

Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (CNIL), Cookie walls: la CNIL publie des premiers critères d'évaluation, 16.5.2022. <https://www.cnil.fr/fr/cookie-walls-la-cnil-publie-des-premiers-criteres-devaluation> (29.3.2025).

Consumer Action, Consumers to online advertisers: No tracking for ANY reason, 18.6.2013. https://www.consumer-action.org/news/articles/no_tracking_for_any_reason (5.8.2025).

Craddock, Peter, Op-Ed: Who dares question the primacy of data protection? 7.5.2024. <https://www.linkedin.com/pulse/op-ed-who-dares-question-primacy-data-protection-peter-craddock-kfkxe/> (8.2.2025).

Digitaalisen markkinoinnin käsikirja, Mitä on kontekstuaalinen mainonta? <https://digitaalisen-markkinoinninsanakirja.fi/mita-on-kontekstuaalinen-mainonta-kohdennetun-mainonnan-strategioiden-ymmartaminen/> (1.7.2025).

Euractiv, EU leaders to urge combating 'overregulation' to boost bloc's competitiveness. 17.4.2024. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eu-leaders-to-urge-combating-overregulation-to-boost-blocs-competitiveness/> (9.2.2025).

Euroopan tietosuojaneuvosto, TIETOSUOJANEUVOSTO: ”Suostumus- tai maksa” -mallien pitäisi tarjota todellista valinnanvaraa, 17.4.2024. https://www.edpb.europa.eu/news/news/2024/edpb-consent-or-pay-models-should-offer-real-choice_fi (3.5.2025).

Lande, Robert H., The Microsoft-Yahoo Merger: Yes, Privacy is an Antitrust Concern. FTC: Watch, No. 714, 2008, University of Baltimore School of Law Legal Studies Research Paper No. 2008-06. <https://ssrn.com/abstract=1121934>.

McKinsey & Company, What is personalization? 30.5.2023 <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-personalization#/> (29.3.2025).

Meta Platforms Inc., Facebook and Instagram to Offer Subscription for No Ads in Europe. 12.11.2024. <https://about.fb.com/news/2024/11/facebook-and-instagram-to-offer-subscription-for-no-ads-in-europe/> (9.2.2025).

Meta Platforms Inc., Meta Reports Fourth Quarter and Full Year 2024 Results. 29.1.2025 <https://investor.atmeta.com/investor-news/press-release-details/2025/Meta-Reports-Fourth-Quarter-and-Full-Year-2024-Results/default.aspx> (9.2.2025).

Noyb, “Pay or Okay” bei derStandard.at? 10.12.2018. <https://noyb.eu/en/pay-or-okay-bei-der-standardat> (15.7.2025).

Noyn, noyb’s Pay pr Okay report: how companies make you pay for privacy, 24.7.2025. <https://noyb.eu/en/noybs-pay-or-okay-report-how-companies-make-you-pay-privacy> (4.8.2025).

Office of the high commissioner for the human rights, What are human rights? <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights> (2.2.2025).

Kuh, Italy fines OpenAI over ChatGPT privacy rules breach. 20.12.2024. <https://www.reuters.com/technology/italy-fines-openai-15-million-euros-over-privacy-rules-breach-2024-12-20/> (9.2.2025).

Swire, Peter, Protecting Consumers: Privacy Matters in Antitrust Analysis. Center of American Progress, 19.10.2007. <https://www.americanprogress.org/article/protecting-consumers-privacy-matters-in-antitrust-analysis/> (16.2.2025).

Tardieu, Hubert – Boris Otto, Digital Sovereignty, European Strength and the Data and Cloud Economy – in varietate concordia. The groundwork of European power, La Revue européenne du droit, No. 3, 2021. <https://geopolitique.eu/en/articles/digital-sovereignty-european-strength-and-the-data-and-cloud-economy-in-varietate-concordia/> (8.2.2025).

The Economist, The world’s most valuable resource is no longer oil, but data, 6.5.2017. <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> (3.5.2025).

The Guardian, Denmark to tackle deepfakes by giving people copyright to their own features, 27.6.2025. <https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/27/deepfakes-denmark-copy-right-law-artificial-intelligence> (17.7.2025)

The Guardian, Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. 17.3.2018. <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election> (9.2.2025).

Tietosuojavaltuutetun toimisto, Käyttötarkoitussidonnaisuus. <https://tietosuoja.fi/kayttotarkoitussidonnaisuus> (26.7.2025).

Tietosuojavaltuutetun toimisto, Tietojen minimointi. <https://tietosuoja.fi/tietojen-minimointi> (26.7.2025).

Rto, Tietosuojaneuvosto: Suurten verkkoalustojen "consent or pay" -malleissa tulisi olla käyttäjille aitoa valinnanvaraa, jotta suostumus olisi pätevä. 19.4.2024. <https://tietosuoja.fi/-/tietosuojaneuvosto-suurten-verkkoalustojen-consent-or-pay-malleissa-tulisi-olla-kayttajille-aitoa-valinnanvaraa-jotta-suostumus-olisi-pateva> (9.2.2025).

YLE, Meta ja X tekevät amerikkalaisista lähtökohdista päätöksiä, joista muu maailma kärsii. 8.1.2025. <https://yle.fi/a/74-20135573> (9.2.2025).

Österreichische Datenschutzbehörde, FAQs, Datenschutz & Cookies. <https://dsb.gv.at/faqs/datenschutz-cookies> (29.3.2025).

Muut lähteet

Anu Talus, EDBP:n kuulumiset ja päätössanat. Puheenvuoro tietosuojapäivässä 28.1.2025, Helsinki.

Consumer Action, "Do not track" survey results, 2.5.2013. https://www.consumer-action.org/downloads/english/Summary_DNT_survey.pdf.

Eurostat, Privacy and protection of personal data (2020 onwards), 17.12.2024. https://doi.org/10.2908/ISOC_CISCI_PRV20 (31.5.2025).

IAB Europe – IAB Ireland – IAB Italia – IAB Spain – IAB Polska – IAB Sweden – Alliance Digitale – The German Association for the Digital Economy – Association for Internet Progress, Feedback paper on the European Data Protection Board's stakeholders event regarding "Consent or Pay" models. 18.11.2024. <https://iab europe.eu/iab-europe-sends-feedback-paper-to-the-edpb-after-the-stakeholder-event-regarding-the-consent-or-pay-models/>.

Noyb, Compliant under Article 77(1) GDPR, 28.11.2023. <https://noyb.eu/sites/default/files/2023-11/Complaint%20-%20Meta%20Pay%20or%20Okay%20-%20REDACTED.pdf>.

The European Consumer Organisation, How Meta is Breaching Consumers' Fundamental Rights. 2024 Bryssel. <https://www.beuc.eu/reports/how-meta-breaching-consumers-fundamental-rights>.

Oikeuskäytäntö

Bundesverfassungsgericht

BVerfG 16.07.1969 - 1 BvL 19/63, Microzensus.

BVerfG 15.12.1983 - 1 BvR 209/83, Census.

BVerfG 6.11.2019 - 1 BvR 16/13.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuim

EIT, Pretty v. Yhdistynyt Kuningaskunta, tuomio 29.4.2002

EIT, S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 4.12.2008 (suuri jaosto).

EIT, M.M. v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 13.11.2012.

EIT, Szafranski v. Puola, tuomio 15.12.2015.

EIT, Magyar Helsinki Bizottság v. Unkari, tuomio 8.11.2016 (suuri jaosto).

EIT, Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi, tuomio 27.6.2017 (suuri jaosto).

EIT, Bensaid v. Yhdistynyt kuningaskunta. tuomio 6.2.2021.

EIT, Jehovan todistajat v. Suomi, tuomio 9.5.2023.

Euroopan unionin tuomioistuim

EUT, C-275/06, Promusicae v. Telefónica de España SAU, tuomio 29.1.2008 (suuri jaosto), C:2008:54.

EUT, C-524/06, Heinz Huber v. Saksan liittotasavalta, tuomio 16.12.2008 (suuri jaosto), C:2008:724.

EUT, yhdistetyissä asioissa C-92/09 ja C-93/09, Volker und Markus Shecke GbR ja Hartmut Eifert v. Land Hessen, tuomio 9.11.2010 (suuri jaosto), C:2010:662.

EUT, C-70/10, Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) et al., tuomio 24.11.2011, C:2011:771.

EUT, C-544/10, Deutsches Weintor eG v. Land Rheinland-Pfalz, tuomio 6.9.2012, C:2012:526.

EUT, C-426/11, Mark Alemo-Herron ym. v. Parkwood Leisure Ltd, julkisasiamies Pedro Cruz Villalón ratkaisuehdotus 19.2.2013, C:2013:82.

EUT, yhdistetyissä asioissa C-293/12 ja C-594/12, Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communications, Marine and Natural Resources et al., tuomio 8.7.2014 (suuri jaosto), C:2014:238.

EUT, C-131/12, Google Spain SL ja Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) ja Mario Costeja González, tuomio 13.5.2014 (suuri jaosto), C:2014:317.

EUT, C-434/16, Peter Nowak v. Data Protection Commissioner, tuomio 20.12.2017, C:2017:994.

EUT, C-40/17, Fashion ID GmbH & Co.KG v. Verbraucherzentrale NRW e.V., tuomio 29.7.2019, C:2018:1039.

EUT, C-40/17, Fashion ID GmbH & Co.KG v. Verbraucherzentrale NRW e.V., julkisasiamies Michael Bobekin ratkaisuehdotus 19.12.2018, C:2018:1039.

EUT, C-507/17, Google v. CNIL, tuomio 24.9.2019 (suuri jaosto), C:2019:772.

EUT, C-673/17, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV v. Planet49 GmbH, tuomio 1.10.2019 (suuri jaosto), C:2019:801.

EUT, C-61/19, Orange România SA v. Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), julkisasiamies Maciej Szpunarin ratkaisuehdotus 4.3.2020, C:2020:158.

EUT, C-61/19, Orange România SA v. Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), tuomio 11.11.2020, C:2020:901.

EUT, C-307/22, FT v. DW, tuomio 23.10.2023, C:2023:811.

EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, julkisasiamies Athanasios Rantosin ratkaisuehdotus 20.9.2022, C:2022:704.

EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), EU:C:2023:537.

Euroopan unionin yleinen tuomioistuin

EUYT, T-557/20 (C-413/23), Yhteinen kriisintarkaisuneuvosto (SRB) v. Euroopan tietosuojavaltuutettu (EDPS), tuomio 26.4.2023 (ei lainvoimainen), T:2023:219.

EUT, T-319/24, Meta Platforms Ireland Ltd v. Euroopan tietosuojaneuvosto, määräys 29.4.2025, T:2025:435

Landgericht

Landgericht Berlin II, Verbraucherzentrale Bundesverband v. Google Ireland Ltd, tuomio 25.3.2025, 15 O 472/22.

Republik Österreich Datenschutzbehörde

Republik Österreich Datenschutzbehörde, päätös 30.11.2018, DSB-D122.931/0003-DSB/2018.

Republik Österreich Datenschutzbehörde, päätös 29.3.2023, D124.4574/2023-0.174.0.

Republik Österreich Datenschutzbehörde

Republik Österreich, Bundesverwaltungsgericht (BVwG), tuomio 13.8.2025, W291 2272970-1/30E ja W291 2272971-1/32E.

Personvernehmnda

Personvernehmnda, 27.9.2023, PVN-2022-22.

LYHENTEET

EDPB	European Data Protection Board, Euroopan tietosuojaneuvosto
EDPS	European Data Protection Supervisor, Euroopan tietosuojavaltuutettu
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unionin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EUYT	Euroopan unionin yleinen tuomioistuin
IP	Internet protocol
SEU	Sopimus Euroopan unionista
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
WP29	Tietosuojadirektiivin 29 artiklan mukainen tietosuojatyöryhmä

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta ja tarkoitus

Digitalisaation myötä verkkopalvelut ovat yleistyneet nopeasti ja ne ovatkin osa päivittäistä arkea monille. Kehitys on tuonut mukanaan paljon mahdollisuuksia, joista käydään kovaa kilpailua. Globaalin kilpailun kiristyminen on osaltaan vaikuttanut esimerkiksi siihen, että viime aikoina Euroopan unionissa on Yhdysvaltojen tavoin noussut esiin kasvavaa kritiikkiä näitä palveluja koskevaa sääntelyä kohtaan.¹ Erityisesti uudet dataa koskevat EU-säännökset ovat herättäneet tunteita puolesta sekä vastaan ja ne ovatkin olleet suurten teknologiayhtiöiden vastustamisen kohteena.² Samalla sosiaalisen median ja mediatalojen uudet, henkilötietojen käsittelyyn perustuvat liiketoimintamallit, kuten suostu tai maksa -mallit sekä erilaiset pimeät käytännöt (eng. *dark patterns*), ovat haastaneet tietosuojan keskeisiä periaatteita, esimerkiksi suostumuksen konstruktioita.³

Kehitys ei ole tapahtunut ilman eettisiä ja oikeudellisia ongelmia. Esimerkiksi tekoälyjärjestelmien kouluttamisessa on esiintynyt laittomaan henkilötietojen käsittelyyn liittyviä tapauksia.⁴ Teknologiayhtiöiden aseman ja vallan kasvaessa on entistä tärkeämpää palauttaa mieliin tietosuojasääntelyn perimmäiset tavoitteet, hyveet ja periaatteet. Toisaalta on huomioitava myös yhteiskunnallisten arvojen ja tarpeiden muuttuminen, mikä vaikuttaa sääntelyn soveltamiseen.

Tietosuojapäivän tapahtumassa 28.1.2025 Euroopan tietosuojaneuvoston puheenjohtaja, tietosuojavaltuutettu Anu Talus korosti, että yksityiset yritykset, erityisesti suuret teknologiayritykset lähestyvät valtion asemaa – elleivät jo ole rinnastettavissa valtioon – henkilötietojen käsittelyn kontekstissa.⁵ Hän nosti esiin myös tavallisten kansalaisten perusoikeudet sekä digi- ja datasääntelyn ihmislähtöisyyden, joka historiallisesti on ollut tietosuojasääntelyn taustalla.

¹ Euractiv, EU leaders to urge combating ‘overregulation’ to boost bloc’s competitiveness. 17.4.2024. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eu-leaders-to-urge-combating-overregulation-to-boost-blocs-competitiveness/> (9.2.2025).

² YLE, Meta ja X tekevät amerikkalaisista lähtökohdista päätöksiä, joista muu maailma kärsii. 8.1.2025. <https://yle.fi/a/74-20135573> (9.2.2025).

³ Meta Platforms Inc., Facebook and Instagram to Offer Subscription for No Ads in Europe. 12.11.2024. <https://about.fb.com/news/2024/11/facebook-and-instagram-to-offer-subscription-for-no-ads-in-europe/> (7.8.2025). Tietosuojavaltuutetun toimisto, Tietosuojaneuvosto: Suurten verkkoalustojen "consent or pay" -malleissa tulisi olla käyttäjille aitoa valinnanvaraa, jotta suostumus olisi pätevä. 19.4.2024. <https://tietosuoja.fi/-/tietosuojaneuvosto-suurten-verkkoalustojen-consent-or-pay-malleissa-tulisi-olla-kayttajille-aitoa-valinnanvaraa-jotta-suostumus-olisi-pateva> (9.2.2025).

⁴ Reuters, Italy fines OpenAI over ChatGPT privacy rules breach. 20.12.2024. <https://www.reuters.com/technology/italy-fines-openai-15-million-euros-over-privacy-rules-breach-2024-12-20/> (9.2.2025).

⁵ Anu Talus, EDBP:n kuulumiset ja päätössanat. Puheenvuoro tietosuojapäivässä 28.1.2025, Helsinki.

Sosiaalisen median jättien, erityisesti Metan, sekä muiden perinteikkäämpien mediatalojen käyttämä suostu tai maksa -malli on ollut niin tuomioistuinten, viranomaisten, oikeustieteilijöiden kuin taloustieteilijöiden käsittelyssä sekä puheenaiheena. Moniääninen, eri tahojen käymä keskustelu suostu tai maksa -mallin lainmukaisuudesta ja eettisyydestä on osoitus yhtäältä siitä, että aihe koetaan tärkeäksi laajasti ja toisaalta siitä, että sille löytyy paljon argumentteja puolesta ja vastaan. Siten selkeää konsensusta lainmukaisuudesta ei vaikuttaisi olevan vielä saavutettu.

Suostu tai maksa -mallista tekee erityisen kiinnostavan sen pureutuminen aivan henkilötietojen suojan ytimeen perusoikeutena, tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen sekä punnintaan tasapainosta muiden perusoikeuksien kanssa. Samalla kyseessä on liiketoimintamalli, jolla eri toimijat pitkälti rahoittavat tarjoamansa palvelun. Siten myös kysymys siitä, tuleeko tiedon saatavuuden, sosiaalisten suhteiden luomisen, oman henkilöbrändin rakentamisen ja muiden eri käyttö-tarkoitusten verkossa olla käyttäjille ilmaisia vai ei, on relevantti.

Tietosuojaa ja suostumusta käsittelyperusteena on tutkittu jonkin verran eri yhteyksissä, mutta suostu tai maksa -mallin kontekstissa laajempaa kotimaista tutkimusta ei vielä juurikaan ole esiintynyt Suomessa.⁶ Suostu tai maksa -mallista ja erityisesti siinä annettavasta suostumuksesta on kirjoitettu lähinnä vain ulkomaisia artikkeleita, joita on käytetty tämän tutkielman aiheistona. Henkilötietojen suoja perusoikeutena ja tiedollista itsemääräämisoikeutta eri näkökulmista on tutkittu, mutta ei niinkään edellä mainitussa kontekstissa. Sen sijaan henkilötietojen asemaa vaihdannan kohteena on tutkittu.⁷ Näin ollen voidaan todeta, että aihe on ajankohtainen ja oikeustieteelliselle tutkimukselle on kysyntää.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaukset

Tämän tutkielman aihe liittyy ennen muuta henkilötietojen suojaan ja tutkielmaa aihepiiriltään kuuluu oikeudenalajaottelussa oikeusinformatiikkaan. Oikeusinformatiikka on kansainvälinen oikeustieteellinen tutkimus- ja opetusala, joka tutkii oikeuden ja informaation sekä oikeuden ja tietotekniikan välisiä suhteita.⁸ Siten se on sekä oikeustieteen sisällä että sen rajat ylittäen monitieteinen.⁹ Oikeusinformatiikka jaetaan yleiseen ja erityiseen osaan. Yleinen osa keskittyy oikeuden, erityisesti yksilöiden oikeuksien ja yhteiskunnan suhteen arviointiin. Yleisen osan puitteissa tutkitaan verkkoyhteiskunnan oikeudellisesti merkityksellistä kehitystä, uutta

⁶ Vrt. Hirvonen 2019, joka käsittelee verkkokäyttäytymistiedon keräämiseen liittyviä vaatimuksia suostumukselle.

⁷ Ks. Kuhta 2015. Myös Antikainen 2012.

⁸ Ks. Saarenpää – Riekkinen 2023, s. 23–27.

⁹ Ibid., s. 21–23.

informaatioinfrastruktuuria ja siihen liittyen oikeudellisen informaation merkitystä yhteiskunnassa, sekä juristien ja yleisemmin juristiprofession ammattitaidolle verkkoyhteiskunnassa asetettavia vaatimuksia.¹⁰ Oikeusinformatiikan erityinen osa puolestaan kattaa oikeudelliseen tietojenkäsittelyyn, oikeudellisen informaation tutkimukseen, informaatio-oikeuteen, tietotekniikka-oikeuteen sekä digitaaliseen oikeuteen liittyvät kysymykset.¹¹

Oikeusinformatiikan sisäisessä jaottelussa tutkielman aihepiiri kuuluu oikeustieteen erityiseen osaan, tarkemmin informaatio-oikeuteen. Informaatio-oikeuden puitteissa tutkitaan informaation tuottamisen, käsittelyn, välittämisen, markkinoinnin, suojaamisen ja säilyttämisen oikeudellista sääntelyä sekä sääntelyn tarvetta ja mahdollisuuksia.¹² Informaatio-oikeuteen kuuluvat esimerkiksi henkilötietojen suojaan, tietoturvaan, viestintään sekä sähköiseen kaupankäyntiin liittyvät kysymykset.¹³

Tässä tutkielmassa tarkastellaan henkilötietojen suojan taustaa, tarkoitusta ja sääntelyn lähtökohtia, samalla luoden kokonaiskuvan tietosuojaa koskevasta EU-oikeuden tasoisesta sääntelyverkosta. Tutkielmassa keskitytään nimenomaan EU-tason sääntelyyn ja aihetta lähestytään eurooppalaisesta näkökulmasta ja oikeuskulttuurista käsin, koska aihetta koskeva sääntely kuuluu ensi sijassa unionin toimivaltaan ja aihe edellyttää oikeudellista harmonisointia EU:ssa sisämarkkinoiden toteuttamiseksi.¹⁴

Tutkielmassa pyritään selvittämään, mitä henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena tarkoittaa, millainen perusoikeus henkilötietojen suoja on ja millainen rooli tiedollisella itsemääräämisoikeudella on kyseisen perus- ja ihmisoikeuden taustalla. Henkilötietojen käsittelyperusteena oleva suostumus perustuu lähtökohtaisesti yksilön valtaan määrätä itseään koskevista tiedoista, minkä vuoksi taustalla olevan metaoikeuden ja perusoikeuden ymmärtäminen on välttämätöntä, jotta voidaan soveltaa sekundääritason oikeutta yhdenmukaisesti primäärioikeuden kanssa.¹⁵ Tämän jälkeen tutkielmassa pyritään selvittämään, miten suostumusta, erityisesti sen

¹⁰ Ibid., s. 36.

¹¹ Ibid., s. 37.

¹² Ibid., s. 170.

¹³ Pöysti 1999, s. 368.

¹⁴ Ks. SEUT 16 artikla ja 114 artikla.

¹⁵ Primäärioikeudella on etusija suhteessa sekundäärioikeuteen, jolloin jälkimmäistä tulee tulkita primäärioikeuden mukaisesti. Ks. esim. EUT, yhdistetyissä asioissa C-293/12 ja C-594/12, *Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communications, Marine and Natural Resources et al.*, tuomio 8.7.2014 (suuri jaosto), C:2014:238, jossa direktiivi 2006/24/EY yleisesti saatavilla olevien sähköisten viestintäpalvelujen tai yleisten viestintäverkkojen yhteydessä tuotettavien tai käsiteltävien tietojen säilyttämisestä todettiin pätemättömäksi, koska se oli EU:n primäärioikeuden vastainen. Myös perusoikeuskirjan 52(1) artiklan mukaan sen sisältämät määräykset tulee huomioida sovellettaessa unionin oikeutta.

vapaaehtoisuutta, tulisi arvioida suostu tai maksa -mallissa, mikä on edellytys mallin lainmukaisuudelle.

Tutkielman kannalta olennaisimmat tutkimuskysymykset ovat siten seuraavat:

1. Miten henkilötietojen suojaa perusoikeutena sekä siihen olennaisesti liittyvää tiedollista itsemääräämisoikeutta tulisi arvioida suostu tai maksa -mallin kontekstissa?
2. Miten suostumuksen vapaaehtoisuutta arvioidaan suostu tai maksa -mallin kontekstissa erityisesti suurten verkkoalustojen käyttämänä?

Kuten edellä on todettu, ensimmäinen tutkimuskysymys toimii taustana ja perustana tarkemmalle suostumuksen vapaaehtoisuuden analyysille. Toiseen tutkimuskysymykseen vastattaessa tutkitaan, mitä suostumuksen vapaaehtoisuus edellyttää suostu tai maksa -mallin kontekstissa. Samalla tutkitaan, miten palvelun tarjoajan määräävä aseman tai muiden tekijöiden aiheuttama selkeä epäsuhta rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä vaikuttaa vapaaehtoisuuden edellytyksiin.

Tutkielmassa käsitellään suostu tai maksa -mallia, mikä olennaisella tavalla ohjaa myös tutkielmassa tehtäviä rajoituksia, joita tehdään tutkielman edetessä. Se vaikuttaa myös näkökulmien valintaan sekä esitettyihin argumentteihin, koska oikeudellinen analyysi tehdään nimenomaan suostu tai maksa -mallin kontekstissa. Lisäksi yksi keskeinen tutkielmaa rajaava tekijä on se, että tutkielmassa ei huomioida suostumukselle asetettuja vaatimuksia, kun kyse on lasten henkilötietojen käsittelystä.¹⁶ Se edellyttäisi omaa ja laajempaa analysointia, mikä ei tämän tutkielman laajuuden puitteissa ole mahdollista. Edelleen tutkielmaa rajaavana tekijänä on rekisterinpitäjän asema suurena verkkoalustana tai määräävässä asemassa olevan toimijana, koska keskeinen aineisto tutkielman kirjoittamishetkellä rajautuu erityisesti kyseisiin rekisterinpitäjiin.

Tutkielman kohdistuminen suostu tai maksa -malliin ja sen käyttöön erityisesti suurten verkkoalustojen toimesta tarkoittaa myös sitä, että aihetta voi käsitellä useamman sääntelykokonaisuuden näkökulmasta, kuten kilpailuoikeuden taikka kuluttajaoikeuden näkökulmasta. Tutkielmassa kuitenkin pysytään pääsääntöisesti tietosuojasääntelyssä, vaikka sääntelykokonaisuudet osaltaan vaikuttavat toisiinsa ja omaavat yhteneviä tarkoituksia. Näihin yhteneväisyyksiin ja

¹⁶ Tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvään lapsen suostumukseen sovellettavista ehdoista säädetään erikseen tietosuojasetuksen 8 artiklassa, jonka lähtökohtana on, että käsittely on lainmukaista vain siinä tapauksessa ja siltä osin kuin lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut siihen suostumuksen tai valtuutuksen. Lisäksi 13 ja 14 artiklan informointivelvoitteen täyttäminen edellyttää erityistä huomiota, milloin rekisteröity on lapsi.

vaikutuksiin viitataan ja niitä käsitellään pintapuoleisesti eikä niihin syvennyttä sen tarkemmin, jotta tutkielman laajuus pysyy tarkoituksenmukaisena.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkielman rakenne

Tieteellisen tutkimuksen keskeisenä tunnusmerkkinä pidetään metodia, jonka avulla tietoa tavoitellaan järjestelmällisesti.¹⁷ Tutkielman tutkimusmenetelmänä eli metodina on lainoppi. Lainopista käytetään yleisesti myös nimitystä oikeusdogmatiikka. Lainopin tavoitteena on perinteisesti ollut voimassa olevan oikeuden tulkinta ja systematisointi.¹⁸ Sen tiedonintressinä on tuottaa perusteltuja tulkinta-, punninta- ja tulkintakannanottoja, mitkä koskevat sitä, mikä on voimassa olevan oikeuden sen hetkinen sisältö vallitsevan lainopin mukaisesti eli mitä oikeus on.¹⁹ Siten lainoppi tehtävässään esittää oikeusnormeista kahdenlaisia väitteitä: normikannanottoja ja tulkintakannanottoja.²⁰ Lainopista teoreettisemman tekee tässä tutkielmassa se, että kontekstuaaliset tekijät, jotka nousevat reaalityodellisuudesta, ovat ominainen piirre läpi tutkielman, koska tutkimus kohdistuu nimenomaan suostu tai maksa -malliin.

Lainoppi menetelmänä perustuu oikeuslähdeoppiin, joka jakaa oikeuslähteet niiden velvoittavuuden asteen mukaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.²¹ Vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin aarniolaisen oikeuslähdeopin mukaan kuuluvat EU-oikeus ja kansallinen lainsäädäntö.²² Tarkemmin ottaen EU-oikeuteen kuuluvat esimerkiksi perussopimukset, Euroopan ihmisoikeussopimus, asetukset ja direktiivit sekä tietyt unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ennakkoratkaisut.²³ Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitusta ilmentävät esityöt eli valmisteluasiakirjat, sekä oikeuskäytäntö.²⁴ Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden osoittama lainsäätäjän tarkoitus ja tavoitteet ovat korostuneessa asemassa erityisesti unionin oikeutta tulkittaessa ja tästä tavoitelähtöisesti tulkinnasta käytetään nimitystä teleologinen tulkinta.²⁵ Tulkinnassa voidaan hyödyntää myös sallittuja oikeuslähteitä, joita ovat esimerkiksi kirjallisuus, yleiset oikeusperiaatteet ja käytännön argumentit, kuten sosiaaliset, taloudelliset tai historialliset argumentit.²⁶

¹⁷ Ks. Kolehmainen 2016, s. 111.

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 21–22.

¹⁹ Kolehmainen 2016, s. 107.

²⁰ Hirvonen 2011, s. 22.

²¹ Aarnio 2011, s. 150–151.

²² Ibid.

²³ Ibid., s. 150 ja 152–153.

²⁴ Ks. *ibid.*, s. 153–160.

²⁵ Raitio – Tuominen 2020, s. 194–195.

²⁶ Ibid., s. 151.

Oikeuslähdeoppiin osittain liittyvät tulkintaopit määrittelevät puolestaan sen, miten oikeuslähteitä tulisi tulkita ja soveltaa yksittäisissä tapauksissa.²⁷ Laintulkintaoppeja ovat pääasiassa kielellinen tulkinta, systeeminen tulkinta ja tavoitteellinen tulkinta.²⁸

Kielellinen tulkinta on kaikkien oikeudellisten tekstien tulkinnan lähtökohta.²⁹ Siinä tulkinta lähtee liikkeelle oikeudellisessa tekstissä käytettyjen sanojen tavanomaisesta merkityksestä.³⁰ Koska tutkielma käsittelee EU-oikeutta, tulee kiinnittää huomiota siihen, että EU-oikeuden tulkinnassa on vielä omat ominaispiirteensä. Unionin oikeutta tulkittaessa oikeudellisille termeille on annettava unionin oikeuden mukainen merkitys, mikä tunnetaan myös eurooppaoikeuden niin sanottuna autonomisena tulkintana.³¹

Systeeminen tulkinta puolestaan tarkastelee normia osana laajempaa kokonaisuuttua eli oikeusjärjestystä, missä sovellettava normi sijoitetaan osaksi muuta lainsäädäntöä.³² Systeemiargumentilla voidaan siten perustella lain sanamuodosta irtaantuvaa tulkintaa tai puolustaa sanamuodossa pitäytymistä.³³ Systeemiargumentointi näkyikin tässä tutkielmassa nimenomaan *pro et contra* -argumentaationa.

Kuten edellä todettiin, tavoitteellinen tulkinta keskittyy lain tarkoitukseen ja sen tavoitteisiin. Tavoitteellinen tulkinta voidaan jakaa kahteen päämuotoon: historiallis-tavoitteelliseen tulkintaan (subjektiivis-tavoitteellinen tulkinta) ja teleologiseen tulkintaa (objektiivis-tavoitteellinen tulkinta).³⁴ Historiallis-tavoitteellinen tulkinta, joka perustuu lainsäätäjän alkuperäisen tarkoituksen selvittämiseen, ilmenee tässä tutkielmassa esimerkiksi siinä, että argumentoinnissa käytetään vanhempaa perusoikeuskäytäntöä, johon uudempi lainsäädäntö vahvasti nojaa. Teleologinen tulkinta on puolestaan eurooppaoikeudessa tyypillinen tulkintaoppi, jossa pyritään toteuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla oikeusjärjestelmän ja kulloisenkin sovellettavan sääntelykokonaisuuden tavoitteet. Teleologista tulkintaa käytetään tässä tutkielmassa osoittamaan esimerkiksi tiettyjä epäjohdonmukaisuuksia sääntelykokonaisuuden sisällä. Usein tavoitteellisessa laintulkinnassa hyödynnetään myös seurausharkintaa, jota oikeuskirjallisuudessa kutsutaan myös reaalisesti argumentaatioksi.³⁵ Myös reaalista argumentaatiota käytetään

²⁷ Määttä – Paso 2022, s. 1.

²⁸ Ibid., s. 34.

²⁹ Aarnio 2011, s. 152.

³⁰ Määttä – Paso 2022, s. 35.

³¹ Raitio – Tuominen 2020, s. 190.

³² Määttä – Paso 2022, s. 38.

³³ Ibid., s. 43.

³⁴ Ibid., s. 44.

³⁵ Ibid., s. 45.

tutkielmassa yhdistämään argumentaatio tosielämän esimerkeiksi, jolloin esitettyjen argumenttien hyväksyttävyyden kasvaa ymmärrettävyyden kasvaessa.

Edellä mainittu tutkimusmenetelmä eli lainoppi, oikeuslähdeoppi sekä erityisesti EU-oikeudelle tyypilliset tulkintaopit ohjaavat tutkielmassa käytettävää aineistoa. Lisäksi käytettävää aineiston valintaa ohjaa tutkielman kontekstuaalisuus eli suostu tai maksa -mallin läpileikkaava vaikutus.

Tutkielman rakenne on jäsenneily loogisesti siten, että kokonaisuus on lukijan kannalta mahdollisimman selkeä, johdonmukainen ja ymmärrettävä. Tavoitteena on rakentaa argumentaatio sellaisella tavalla, että lukijan on helpompi hyväksyä esitetyt näkökohdat ja johtopäätökset. Johdonmukainen esitystapa tukee tutkielman tavoitteiden saavuttamista ja vahvistaa sen uskottavuutta.

Ensimmäisessä pääluvussa määritellään, mitä suostu tai maksa -mallilla tarkoitetaan, miksi kyseinen malli on keskeinen koko tutkimuksen kannalta. Luvussa esitetään tutkielman konteksti tarkemmin, mitä molempiin tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää. Tämän jälkeen toisessa pääluvussa käsitellään tietosuojaa koskevaa sääntelyä, siihen liittyviä keskeisiä käsitteitä sekä aiheeseen liittyvää muuta lainsäädäntöä, mikä taustoittaa tarkempaa analyysiä. Luku mahdollistaa oikeudenalalle ja tutkielman aiheelle ominaisten termien johdonmukaisen käytön myöhemmissä luvuissa, kun vastataan tarkemmin tutkimuskysymyksiin. Siinä esitellään myös tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta keskeinen lainsäädäntö.

Kolmannessa pääluvussa vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, kun tarkastelun kohteena on henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena. Samassa yhteydessä syvennyttään myös tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen, joka muodostaa olennaisen oikeudellisen ja eettisen perustan molemmille tutkielmassa vastattaville kysymyksille. Lisäksi luvussa tuodaan esiin näkökulma henkilötiedoista omaisuuden kaltaisena hyödykkeenä ja pohditaan, missä määrin henkilötiedot voivat toimia vaihdannan kohteena. Tämä lähestymistapa avaa uusia näkökulmia henkilötietojen suojaan ja henkilötietojen kaupalliseen hyödyntämiseen. Siten neljäs pääluku palvelee erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamista, mutta se toimii myös toiseen tutkimuskysymykseen vastaamiseen johdattelevana lukuna.

Tutkielman lopuksi käsitellään tarkemmin suostu tai maksa -malliin liittyvää oikeudellista problematiikkaa ja vastataan tutkielman toiseen tutkimuskysymykseen. Erityinen painopiste on asetettu suostumuksen vapaaehtoisuuden edellytyksiin ja siihen, missä määrin tällainen

suostumus voidaan katsoa aidosti vapaaksi erityisesti digitaalisessa ympäristössä, jossa käyttäjän vaihtoehdot voivat olla rajallisia.

2 Suostu tai maksa -malli

2.1 Määritelmä

Tutkielman kannalta keskeistä on ymmärtää, mitä suostu tai maksa -mallilla (eng. *consent or pay model*) tarkoitetaan, koska tutkielman tarkoituksen on nimenomaisesti tutkia suostumuksen edellytyksiä käsittelyperusteena suostu tai maksa -mallin kontekstissa. Suostu tai maksa -mallilla tarkoitetaan mallia, jossa rekisterinpitäjä tarjoaa rekisteröidylle mahdollisuuden valita vähintään kahdesta vaihtoehdosta voidakseen käyttää rekisterinpitäjän tarjoamaa verkkopalvelua. Rekisteröity voi suostua henkilötietojensa käsittelyyn tiettyä tarkoitusta varten tai maksaa maksun ja siten saada oikeuden käyttää verkkopalvelua ilman, että hänen henkilötietojaan käsitellään kyseistä tarkoitusta varten.³⁶

Lähtökohtaisesti suostu tai maksa -mallissa on kyse verkkopalvelun liiketoimintamallin rahoittamisesta. Rekisterinpitäjän näkökulmasta kyseessä on liiketoimintamalli, jossa rekisteröidyt voivat käyttää palvelua vain, jos he suostuvat siihen, että rekisterinpitäjä seuraa heidän verkkokäyttäytymistään ja kohdentaa heihin käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa – verkkopalvelun toiminta rahoitetaan verkkomainonnalla eli kaupallistamalla suostumuksella kerätyt henkilötiedot. Kyseisellä rahoitusmallilla verkkopalvelu on ikään kuin ”ilmaista” käyttäjälle.

Toisena vaihtoehtona on se, että rekisteröidyt maksavat maksun, joka voi olla esimerkiksi kuukausittainen tai vuosittainen tilaus, minkä johdosta käyttäjän henkilötietoja ei käsitellä käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa eli ns. personoitua mainontaa varten. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö käyttäjän henkilötietoja käsiteltäisi lainkaan. Usein verkkopalvelun toiminta edellyttää ainakin sellaisten evästeiden käyttöä, jotka ovat välttämättömiä verkkopalvelun toimimiseksi asianmukaisesti.³⁷

Suostu tai maksa -mallilla kerätyjä ja käsiteltyjä henkilötietoja on perinteisesti käytetty ensisijassa personoituun mainontaan, koska tällaisesta mainonnasta mainostajat maksavat eniten

³⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 10. Ks. myös Datenschutzkonferenz, 22.3.2023, s. 1. Österreichische Datenschutzbehörde, FAQs, Datenschutz & Cookies. <https://dsb.gv.at/faqs/datenschutz-cookies> (29.3.2025). Commission Nationale de l’Informatique et des Libertés (CNIL), Cookie walls: la CNIL publie des premiers critères d’évaluation, 16.5.2022. <https://www.cnil.fr/fr/cookie-walls-la-cnil-publie-des-premiers-criteres-devaluation> (29.3.2025).

³⁷ Sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin 5(3) artiklan mukaan tietojen tekninen tallentaminen tai käyttö, jonka ainoana tarkoituksen on toteuttaa viestinnän välittäminen sähköisissä viestintäverkoissa tai helpottaa sitä tai joka on ehdottoman välttämätöntä sellaisen tietoyhteiskunnan palvelun tarjoamiseksi, jota tilaaja tai käyttäjä on erityisesti pyytänyt. Näin ollen välttämättömät evästeet ovat sellaisia evästeitä, joita tarvitaan verkkosivuston toiminnan kannalta, kuten esimerkiksi ostoskoritoiminnon tai kirjautumisen ylläpitämiseksi. Näiden evästeiden käyttöön ei tarvitse käyttäjän suostumusta, mutta tiettyjä tietoja, kuten evästeiden käyttötarkoitus, tulee silti ilmoittaa käyttäjälle.

verkkoalustoille. Tutkimusten mukaan personoitu mainonta suhteessa ei-personoituun mainontaan voi vähentää asiakashankintakustannuksia jopa 50 prosenttia, nostaa tuloja 5–15 prosenttia ja lisätä markkinoinnin kannattavuutta 10–30 prosenttia, mikä selittää sitä, että personoidusta mainonnasta ollaan valmiita myös maksamaan enemmän.³⁸ Myös Euroopan tietosuojaneuvosto (EDPB) toteaa ohjeessaan, että kohdentaminen antaa mahdollisuuden välittää palvelun käyttäjille erityisiä viestejä kaupallisten tai muiden etujen edistämiseksi.³⁹ Edelleen tietosuojaneuvosto toteaa, että kohdentamiselle ominainen piirre on, että välitettävän viestin koetaan soveltuvan kohdeyleisöön kuuluville henkilöille tai ryhmille siten, että viesti otetaan kyseisten henkilöiden toimesta paremmin vastaan ja kohdennetusta kampanjasta tulee tehokkaampi.⁴⁰ Suostu tai maksa -malli tuli pinnalle juuri edellä mainitun kaltaisessa yhteydessä, jossa Meta keräsi ja käsitteli henkilötietoja personoituun mainontaan, vaikkakin suostu tai maksa -malleja on käytetty jo tätä tapausta aiemminkin. Esimerkiksi itävaltalainen uutislehti Der Standard käytti suostu tai maksa -mallia jo vuonna 2018.⁴¹

Kuva 1. Metan suostu tai maksa -malli.

 Meta

Sinun pitää tehdä valinta, jotta voit jatkaa sovelluksen Facebook käyttämistä

Alueesi lakien mukaisesti voit valita, annatko meille luvan käyttää henkilökohtaista dataasi mainoksia varten. Valintasi koskee [tämän tilikeskuksen tilejä](#).

Tilaa käyttääksesi ilman mainoksia

Tee tilaus käyttääksesi Facebook-tiliäsi ilman mainoksia. Hinta on alkaen 5,99 € kuukaudessa. Dataasi ei käsitellä mainoksia varten.

Käytä ilmaiseksi mainosten kanssa

Räätälöityjen mainosten avulla voit löytää tuotteita ja brändejä samalla, kun käytät Facebook-tiliäsi ilmaiseksi. Dataasi käsitellään mainoksia varten. Voit myöhemmin valita, että näet vähemmän räätälöityjä mainoksia.

[Nykyinen kokemuksesi](#)

Saat lisätietoja siitä, mitä mikään vaihtoehto tarkoittaa sinulle ennen kuin vahvistat valintasi. Voit [vertailla valintojasi](#) ja sitä, miten ne vaikuttavat kokemukseesi.

Voit muuttaa valintaasi koska tahansa. Jos et halua tehdä tätä valintaa, voit [ladata tietosi ja poistaa palvelustamme](#).

[Jatka](#)

³⁸ McKinsey & Company, What is personalization? 30.5.2023. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-personalization#/> (29.3.2025).

³⁹ Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 8/2020, s. 4.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Noyb, “Pay or Okay” bei derStandard.at? 10.12.2018. <https://noyb.eu/en/pay-or-okay-bei-derstandardat> (15.7.2025).

Tässä tutkielmassa personoitua mainontaa terminä käytetään synonyymina käyttötottumuksia seuraavan mainonnan kanssa. Tietosuoja-asetusta edeltäneen henkilötietodirektiivin⁴² 29 artiklan mukaisen työryhmän (WP29) lausunnossa käyttötottumuksia seuraavasta internetmainonnasta määritellään tällainen mainonta. Käyttötottumuksia seuraavalla mainonnalla tarkoitetaan mainontaa, jossa seurataan henkilöiden käyttäytymistä tietyinä aikana ja pyritään selvittämään henkilön käyttäytymisen ominaispiirteet hänen toimintansa kautta erityisen käyttäjäprofiilin kokoamiseksi, jotta käyttäjälle voidaan tarjota kiinnostuksenkohteisiin sopivaa kohdennettua mainontaa.⁴³ Profiili muodostuu esimerkiksi toistuvien verkkosivuilla käyntien, vuorovaikutuksen, avainsanojen, verkkosisällöntuotannon ja muun vastaavan käyttäytymisen perusteella.

Yleisimpiä tapoja verkkokäyttäytymistietojen keräämiseen kohdennettua mainontaa varten on tiedon kerääminen evästeiden avulla.⁴⁴ Evästeet ovat pieniä tekstitiedostoja, jotka tallennetaan käyttäjän päätelaitteelle.⁴⁵ Verkkopalveluissa usein käytetään myös muita seurantatekniikoita, joista yhtenä esimerkkinä ovat seurantapikselit (eng. *pixel tracker*).⁴⁶ Tästä syystä suostu tai maksa -mallin yhteydessä esiintyy usein myös termi evästemuuri.

2.2 Meta v. Bundeskartellamt

Suostu tai maksa -mallia koskien EUT antoi 4.7.2023 merkittävän ratkaisun asiassa C-252/21 Meta v. Bundeskartellamt.⁴⁷ Asiassa oli kyse tilanteesta, jossa Facebook-verkkoyhteisöpalvelun taloudellinen malli perustui mainostuloihin, joita saatiin käyttäjille personoitu verkkomainonnasta. Kohdentaminen perustui käyttäjien kulutuskäyttäytymiseen, mielenkiinnon kohteisiin, ostovoimaan ja elämäntilanteeseen. Tällaisen mainonnan teknisesti mahdollisti automatisoitu järjestelmä, joka loi yksityiskohtaisia profiileja Facebookin ja muiden Meta-konsernin palvelujen käyttäjistä. Profiilien muodostamista varten kerättiin tietoja, joita käyttäjät antoivat rekisteröityessään kyseisiin palveluihin, sekä muita käyttäjiin ja heidän laitteisiinsa liittyviä tietoja Facebookin ja Meta-konsernin verkkopalvelujen sekä niiden ulkopuolisten verkkosivustojen ja sovellusten kautta.⁴⁸

⁴² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suoje-
lusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta.

⁴³ Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 2/2010, s. 5. Ks. myös Skouma – Leonard 2015, s. 37.

⁴⁴ Naithani 2022, s. 26.

⁴⁵ The Data Protection Commission (Irlannin tietosuojaviranomainen), 2020, s. 3.

⁴⁶ Seurantapikselit ovat pieniä, usein näkymättömiä koodinpätkiä, yleensä 1x1 pikselin kokoisia kuvia, jotka upotetaan verkkosivulle. Niiden avulla seurataan käyttäjien toimintaa näissä ympäristöissä. Ks. tarkemmin seurantapikseleistä esim. Fouad – Bielova – Legout – Sarafijanovic-Djukic 2020.

⁴⁷ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), EU:C:2023:537.

⁴⁸ Ibid., kohta 27.

Meta perusti näiden henkilötietojen käsittelyn palvelun käyttösopimukseen, jonka osapuoleksi Facebookin yhteisöpalvelun käyttäjät liittyvät painamalla rekisteröitymällä ja jolla he hyväksyvät Metan laatimat yleiset ehdot. Kyseisten ehtojen hyväksyminen oli siten välttämätön edellytys Facebookin käyttämiseksi. Ehdoissa viitattiin henkilötietojen käsittelyn osalta yhtiön vahvistamiin tietosuoja- ja evästekäytäntöihin, joiden nojalla Meta keräsi henkilötietoja käyttäjien toiminnasta Facebookissa ja sen ulkopuolella. Näissä Facebookin ulkopuolista toimintaa koskevissa tiedoissa oli kyse kolmansien verkkosivustoilla ja sovelluksissa käymistä koskevista tiedoista sekä muiden Meta-konserniin kuuluvien verkkopalvelujen, kuten Instagramin ja Whatsappin käyttöä koskevista tiedoista.⁴⁹

Saksan liittovaltion kilpailuviranomainen Bundeskartellamt aloitti Metan menettelyä koskevan tutkinnan ja kielsi 6.2.2019 Metaa asettamasta yleisissä ehdoissaan käyttäjien Facebookin käytön edellytykseksi sitä, että heidän henkilötietojaan Facebookin ulkopuolelta käsitellään.⁵⁰ Lisäksi Bundeskartellamt kielsi Metaa käsittelemästä kyseisiä tietoja voimassa olleiden yleisten ehtojen perusteella ilman heidän suostumustaan ja täsmensi, että tällainen suostumus ei ole pätevä, jos se on asetettu palvelun käytön edellytykseksi. Lopuksi Bundeskartellamt totesi, että Metan henkilötietojen käsittelyä edellä mainitun mukaisesti oli pidettävä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.⁵¹

Meta valitti 11.2.2019 Bundeskartellamtin päätöksestä Düsseldorfissa sijaitsevaan osavaltion ylioikeuteen. Tämän lisäksi Meta siirtyi käyttämään nimenomaisesti suostu tai maksa -mallia, kun se 31.7.2019 otti käyttöön yleiset ehdot, joissa todettiin nimenomaisesti, että käyttäjä antaa suostumuksensa kohdennettuun mainontaan sen sijaan, että käyttäjä maksaisi Facebookin käyttämisestä.⁵² Düsseldorfin ylioikeus päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymyksiä. EUT:n ratkaistavaksi tuli muun muassa kysymys siitä, voidaanko Metan kaltaiselle määräävässä markkina-asetuksessa olevalle yritykselle antaa pätevällä tavalla, erityisesti tietosuoja-asetuksen⁵³ 4(11) artiklassa tarkoitetulla tavalla, vapaaehtoinen asetuksen 6(1)(a) artiklassa ja 9(2)(a) artiklassa tarkoitettu suostumus.⁵⁴

⁴⁹ Ibid., kohta 28.

⁵⁰ Ibid., kohta 29.

⁵¹ Ibid., kohta 30.

⁵² Ibid., kohta 31.

⁵³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus).

⁵⁴ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), EU:C:2023:537, kuudes ennakkoratkaisukysymys.

EUT tukeutui pätevän suostumuksen arvioinnissa pitkälti tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleeseen, jonka mukaan suostumusta ei voida pitää vapaaehtoisesti annettuna, jos rekisteröidyllä ei ole todellista vapaan valinnan mahdollisuutta ja jos hän ei voi kieltäytyä suostumuksen antamisesta tai peruuttaa sitä ilman, että siitä aiheutuu hänelle haittaa. Edelleen kyseisessä perustelukappaleessa todetaan, että jotta voidaan varmistaa, että suostumus on annettu vapaaehtoisesti, suostumuksen ei pitäisi olla pätevä oikeudellinen peruste henkilötietojen käsittelylle, kun rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selkeä epäsuhta. Lisäksi perustelukappaleessa täsmennetään, että suostumusta ei katsota vapaaehtoisesti annetuksi, jos ei ole mahdollista antaa erillistä suostumusta eri henkilötietojen käsittelytoimille huolimatta siitä, että tämä on asianmukaista yksittäistapauksissa. EUT viittasi perusteluissaan myös tietosuoja-asetuksen 7(4) artiklaan, jonka mukaan arvioitaessa suostumuksen vapaaehtoisuutta on otettava mahdollisimman kattavasti huomioon muun muassa se, onko sopimuksen täytäntöönpanon, mukaan lukien palvelun tarjoamisen, ehdoksi asetettu suostumus sellaisten henkilötietojen käsittelyyn, jotka eivät ole tarpeen kyseisen sopimuksen täytäntöönpanoa varten.⁵⁵

Vastatessaan kysymykseen suostumuksen vapaaehtoisuudesta EUT totesi, että verkkoyhteisöpalvelun oleminen määräävässä asemassa alan markkinoilla ei estä sellaisenaan sitä, että tällaisen palvelun käyttäjät voivat pätevästi antaa suostumuksensa rekisterinpitäjän suorittamaan heitä koskevaan henkilötietojen käsittelyyn.⁵⁶ EUT:n mukaan tämä seikka on kuitenkin tärkeä tekijä määritettäessä, onko suostumus tosiasiallisesti annettu pätevästi ja erityisesti vapaaehtoisesti, koska määräävästä asemasta voi syntyä tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleessa tarkoitettu rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välinen selkeä epäsuhta.⁵⁷

Lisäksi EUT totesi, että käyttäjillä on oltava sopimusmenettelyn yhteydessä vapaus kieltäytyä tapauskohtaisesti antamasta suostumustaan erityisiin käsittelytoimiin, jotka eivät ole välttämättömiä sopimuksen täyttämiseksi ilman, että heidän on samalla luovuttava kokonaan palvelun käyttämisestä. EUT:n mukaan tämä tarkoittaa, että näille käyttäjille on tarjolla, tarvittaessa asianmukaista korvausta vastaan, vastaava vaihtoehto, johon ei liity tällaisia käsittelytoimia.⁵⁸

2.3 EDPB:n lausunnon asema oikeuslähteenä

Euroopan tietosuojaneuvosto (EDPB) on antanut tietosuoja-asetuksen 64(2) artiklan perusteella lausunnon 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien suostu

⁵⁵ Ibid., kohta 143–145.

⁵⁶ Ibid., kohta 147 ja 154.

⁵⁷ Ibid., kohta 149 ja 154.

⁵⁸ Ibid., kohta 150.

tai maksa -mallien yhteydessä. Pyynnön lausunnon antamiseksi esittivät Alankomaiden, Norja ja Saksan valvontaviranomaiset. Viranomaisten pyyntö koski sitä, missä olosuhteissa ja millä edellytyksillä suuret verkkoalustat voivat ottaa käyttöön käyttötottumuksia seuraavaan mainontaan liittyviä suostu tai maksa -malleja tavalla, joka muodostaa pätevän ja erityisesti vapaaehtoisuuden suostumuksen, ottaen myös huomioon edellä esitetyn EUT:n ratkaisun asiassa *Meta v. Bundeskartellamt*. Viranomaiset katsoivat, että lausunnon avulla voidaan varmistaa tietosuojasetuksen yhdenmukainen tulkinta ja soveltaminen.

Lausunto nimenomaisesti koskee suuria verkkoalustoja, joskin tämän määritelmän EDPB jättää varsin avoimeksi.⁵⁹ Se kuitenkin rajaa lausuntoa olennaisesti ja korostaa rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä olevaa selkeää epäsuhtaa eli vallan epätasapainoa. Kyseinen seikka vaikuttaa myös tämän tutkielman rajaukseen, kuten edellä on todettu.

Lausuntoa käytetään tässä tutkielmassa keskeisenä aineistona. Näin ollen syytä tuoda esiin lausunnon asema oikeuslähteenä, jotta sen suhdetta esimerkiksi EUT:n ratkaisukäytäntöön voidaan arvioida.

Lausunnon sitovuutta ja asemaa oikeuslähteenä on varsin yksityiskohtaisesti käsitelty asiassa T-319/24, jossa *Meta* vaati kanteellaan lausunnon kumoamista SEUT 263 artiklan nojalla. EUYT antamassaan määräyksessä totesi vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön viitaten, että kumoamiskanteen kohteena voivat olla luonteeltaan ja muodostaan riippumatta kaikki unionin toimielinten, elinten tai laitosten toimet, joilla pyritään samaan aikaan sitovia oikeusvaikutuksia, jotka voivat vaikuttaa kantajan etuihin muuttaen tämän oikeusasemaa selvästi.⁶⁰ Arvioituaan lausunnon sisältöä EUYT totesi, ettei sisällön perusteella voida katsoa, että lausunnon on itsessään tarkoitus tuottaa sitovia oikeusvaikutuksia.⁶¹ Lisäksi EUYT huomautti, että lausunnon on kyse tietosuojasetuksen 64(2) artiklassa mainitusta yleisluontoisesta asiasta eli sitä, missä olosuhteissa ja millä edellytyksillä suurten verkkoalustojen suostu tai maksa -mallien voidaan katsoa täyttävän pätevää suostumusta koskevan vaatimuksen.⁶² Näin ollen lausunnon ei ole sitovuutta nimenomaan suhteessa *Metaan*. Arvioitavaksi siten jää vielä sitovuus suhteessa kolmansiin osapuoliin.

⁵⁹ Ks. Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 12–13.

⁶⁰ EUT, T-319/24, *Meta Platforms Ireland Ltd v. Euroopan tietosuojaneuvosto*, määräys 29.4.2025, T:2025:435, kohta 19.

⁶¹ Ks. *ibid.*, kohta 20–24.

⁶² *Ibid.*, kohta 26–27.

Asiassa EDPB väitti, että valvontaviranomaisten tulisi ottaa lausunto ”mahdollisimman kattavasti huomioon” vedoten asetuksen 64(7) artiklaan, jossa kyseisestä velvollisuudesta säädetään. Kyseinen kohta kuitenkin koskee vain kyseisen artiklan 1 kohdan mukaisia lausuntoja. Siten tietosuoja-asetukseen ei sisälly säännöstä, jolla velvoitettaisiin ottamaan asetuksen 64(2) artiklan perusteella annettu lausunto ”mahdollisimman kattavasti huomioon”. Näin ollen 64(2) artiklan nojalla annetuilla lausunnoilla ei ole erityistä sitovuutta.⁶³

EUYT kuitenkin huomautti, että EDPB voi tietyissä tilanteissa antaa 65(1) artiklan mukaisen sitovan päätöksen. Asetuksen 64(2) artiklan mukainen lausunto siten voi, kun otetaan huomioon EDPB:n valtuudet, tulla valvontaviranomaista velvoittavaksi vain, jos asiassa annetaan myöhemmin sitova päätös.⁶⁴ Valtuus antaa sitova päätös on esimerkiksi tilanteessa, jossa johtava valvontaviranomainen jättää kokonaan tai osittain noudattamatta lausuntoa 60 artiklan mukaisessa menettelyssä, joka koskee yhtä tai useampaa erityistä rajat ylittävää tietojenkäsittelyä.

Meta nosti asiassa myös esiin sen, että Irlannin tietosuojaviranomainen ilmoitti sille katsovansa olevan velvollinen ottamaan huomioon EDPB:n lausunnon huomioon, vedoten asetuksen 58(1)(g) artiklaan. Kyseisen kohdan mukaan jokaisen valvontaviranomaisen on tehtävä yhteistyötä muiden valvontaviranomaisten kanssa asetuksen johdonmukaisen soveltamisen varmistamiseksi. EUYT totesi, että kyseinen yhteistyövelvollisuus ei anna lausunnolle sitovaa vaikutusta, jota sillä ei myöskään itsessään ole. EUYT kuitenkin totesi, että unionin ei-sitovat toimet on kuitenkin otettava huomioon.⁶⁵ Näin ollen EDPB:n lausunnolla ei ole sitovia oikeusvaikutuksia myöskään kolmansiin osapuoliin, joskin se tulee ottaa huomioon ja noudattamatta jättämisestä voi seurata sitovan päätöksen antaminen.

⁶³ Ibid., kohta 28.

⁶⁴ Ibid., kohta 29.

⁶⁵ Ibid., kohta 33.

3 Henkilötietojen suojaan liittyvä sääntely ja keskeinen käsitteistö

3.1 Tietosuojasääntely ja sen keskeiset käsitteet

3.1.1 Tietosuoja-asetus ja sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi

Euroopan unionin yleinen tietosuoja-asetus on keskeinen eurooppalainen henkilötietojen käsittelyä sääntelevä säädös. Keskeinen funktio tietosuoja-asetuksella on turvata henkilötietojen suojaa perusoikeutena, mutta samalla luoda henkilötietojen käsittelylle sisämarkkinat harmonisoiden henkilötietojen käsittelyä koskevaa sääntelyä EU:n alueella.⁶⁶ Asetuksella on siten kaksi tavoitetta, yhtäältä taata henkilötietojen suoja ja toisaalta mahdollistaa henkilötietojen vapaa liikkuvuus.⁶⁷ Yksilön kannalta keskeinen tietosuoja-asetuksen lähtökohta ilmenee johdanto-osan 7 perustelukappaleesta, jonka mukaan luonnollisten henkilöiden olisi voitava valvoa omia henkilötietojaan.

Asetuksen soveltamisalaa koskevat kysymykset eivät ole tämän tutkielman kohteena, mutta on syytä lyhyesti esittää soveltamisalan peruslähtökohdat, jotta asetuksen soveltuminen esimerkiksi sosiaalisen median markkinaa hallitseviin yhdysvaltalaisiin tai muihin kolmannen maan yrityksiin voidaan todeta.

Soveltamisala jaetaan tietosuoja-asetuksessa aineelliseen ja alueelliseen soveltamisalaan, joista molempien on yhtäaikaaisesti täytyttävä asetuksen tulemiseksi sovellettavaksi. Aineellista soveltamisalaa koskevan 2(1) artiklan mukaan asetusta sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn, joka on osittain tai kokonaan automaattista, sekä sellaisten henkilötietojen käsittelyyn muussa kuin automaattisessa muodossa, jotka muodostavat rekisterin osan tai joiden on tarkoitus muodostaa rekisterin osa. Aineelliseen soveltamisalaan kuuluu kuitenkin poikkeuksia, jollainen on esimerkiksi henkilökohtaisessa tai kotitaloutta koskevassa toiminnassa suoritettava henkilötietojen käsittely.⁶⁸

Alueellista soveltamisalaa koskevan 3(1) artiklan mukaan asetusta sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn, jota suoritetaan unionin alueella sijaitsevassa rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän toimipaikassa toiminnan yhteydessä, riippumatta siitä, suoritetaanko käsittely unionin alueella vai ei. Lisäksi 3(2) artiklan mukaan asetusta sovelletaan unionissa olevia rekisteröityjä koskevien henkilötietojen käsittelyyn, jota suorittava rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä ei ole sijoittautunut unioniin, jos käsittely liittyy tavaroiden tai palvelujen

⁶⁶ Tietosuoja asetuksen johdanto-osan 1–8 perustelukappale.

⁶⁷ Tietosuoja-asetuksen 1 artikla. Buitelaar 2012, s. 175.

⁶⁸ Tietosuoja-asetuksen 2(2) artikla.

tarjoamiseen rekisteröidyille unionissa tai rekisteröityjen käyttäytymisen seurantaan siltä osin kuin heidän käyttäytymisensä tapahtuu unionissa. Näin ollen esimerkiksi Yhdysvaltoihin sijoitautunut yritys, joka tarjoaa Suomessa tai muualla unionin alueella sosiaalisen median palveluja ja käsittelee Suomessa tai muualla unionin alueella olevien henkilöiden henkilötietoja palvelun tarjoamisen yhteydessä, kuuluu tietosuoja-asetuksen soveltamisalaan.

Tietosuoja-asetuksen säännöksiä henkilötietojen käsittelyssä sähköisen viestinnän alalla täsmennetään joillakin sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin säännöksillä.⁶⁹ Siltä osin, kun täsmennyksiä direktiivissä on tehty, on se *lex specialis* suhteessa yleiseen tietosuoja-asetukseen.⁷⁰ Sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi täsmentää yleisen tietosuoja-asetuksen säännöksiä esimerkiksi direktiivin 5 artiklassa, joka koskee viestinnän luottamuksellisuutta.

Usein verkkokäyttäytymistiedon kerääminen ja personoidun mainonta edellyttää evästeiden ja muiden seurantatekniikoiden hyödyntämistä, kuten edellä on todettu. Sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin 5(3) artiklan mukaan tietojen tallentaminen tai tilaajan tai käyttäjän päätelaitteelle tallennettujen tietojen käyttäminen on sallittua ainoastaan, jos tilaaja tai käyttäjä on antanut tähän suostumuksensa tultuaan informoiduksi asianmukaisesti.⁷¹ Kohdan mukaan käsittelyperusteena on siten ainoastaan tilaajan tai käyttäjän antama suostumus, eikä muita yleisen tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklan mukaisia käsittelyperusteita voida soveltaa. Lisäksi direktiivin 2(f) artiklan mukaan suostumuksella tarkoitetaan samaa kuin rekisteröidyn suostumuksella tietosuoja-asetuksessa, jolloin pätevän suostumuksen edellytykset määräytyvät tietosuoja-asetuksen mukaisesti, ellei direktiivissä nimenomaisesti ole säädetty toisin.⁷²

Kuten edellä todettiin, seurantatekniikoita on muitakin kuin evästeet. EDPB onkin täsmentänyt ohjeessaan ei-tyhjentyvästi tiettyjen tekniikoiden osalta niiden kuulumisen sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin 5(3) artiklan piiriin. Esimerkiksi edellä mainitut seurantapikselit kuuluvat EDPB:n mukaan kohdan soveltamisalaan.⁷³ Näin ollen myös monien muiden seurantatekniikoiden käyttäminen edellyttää suostumusta.

⁶⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/58/EY, annettu 12 päivänä heinäkuuta 2002, henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta sähköisen viestinnän alalla (sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi), 1(2) artikla.

⁷⁰ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 5/2019, s. 15.

⁷¹ Sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin johdanto-osan 25 perustelukappale nimenomaisesti mainitsee evästeet tällaisena tilaajan tai käyttäjän päätelaitteelle tallennettavina tietoina.

⁷² Ks. sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin johdanto-osan 17 perustelukappale. Myös Buttarelli 2017, s. 157.

⁷³ Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 2/2023, s. 13–14.

3.1.2 Tietosuojakäsitteet

Tietosuoja-asetus pitää sisällään käsitteitä, kuten henkilötieto, henkilötietojen käsittely, rekisteröity ja rekisterinpitäjä. Henkilötiedolla tarkoitetaan tietosuoja-asetuksen 4(1) artiklan mukaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja. Samaisen kohdan mukaan tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erilaisten tunnistetietojen, kuten esimerkiksi nimen, verkko-tunnistetietojen tai jonkin hänellä tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella. Henkilötiedon määritelmä on siten hyvin laaja. Tämän ymmärtämiseksi, on syytä havainnollistaa henkilötiedon käsitettä.

Henkilötietojen käsitteestä WP29 toteaa viitaten henkilötietodirektiivin johdanto-osan 26 perustelukappaleeseen, joka vastaa tietosuoja-asetuksen samaista kohtaa, että tunnistettavuutta arvioitaessa on huomioitava kaikki kohtuullisesti toteutettavissa olevat keinot, joita joko rekisteripitäjä tai joku muu voi käyttää, ja onko tietoja näin ollen pidettävä henkilötietoina.⁷⁴ WP29:n mukaan vasta silloin, kun mahdollisuutta tunnistaa ei ole tai se on häviävän pieni, henkilöä ei tule pitää tunnistettavissa eikä tietoja sen myötä henkilötietoina.⁷⁵ Näin ollen johdanto-osan 26 perustelukappaleen riskiperusteinen lähestymistavasta poiketen WP29 lausunto sisältää tiukemman lähestymistavan tietojen tunnistettavuuteen. Edelleen WP29 toteaa, että arvioinnissa tulee huomioida kaikki asiaan vaikuttavat tekijät, kuten tietojen käsittelyn järjestämistapa, rekisterinpitäjän oletettu hyöty, kyseisille henkilöille aiheutuva vaara sekä organisatoristen häiriöiden tai teknisten vikojen riski.⁷⁶ Lisäksi ajan kulumisen, tekniikan kulloinenkin taso ja kehittymismahdollisuudet on otettava aina huomioon työryhmän mukaan.⁷⁷ Kun tekniikka kehittyy ja tiedon määrä sekä sen saatavuus kasvaa, käy anonymisointi entistä vaikeammaksi.⁷⁸ Henkilötiedon käsitteeseen liittyen WP29 on antanut lausunnon myös anonymisointitekniikoista, jossa se toteaa, että anonyymit tiedot kuuluvat tietosuojalainsäädännön soveltamisalan ulkopuolelle, mutta monissa tapauksessa tietosuojalainsäädännön anonymisointikynnystä ei saavuteta.⁷⁹ Oikeuskirjallisuudessa on niin ikään todettu, että käytännössä on taipumusta katsoa, että ”ei-henkilötieto” tai ”anonymisoitua” tietoa ei voida erottaa luonnollisesta henkilöstä vaan tiedot ovat aina yhdistettävissä.⁸⁰ Huomion arvoista on, että anonymisoitua tietoa koskien on

⁷⁴ Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 4/2007, s. 15.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ks. Rocher – Hendrickx – de Montjoye 2019.

⁷⁹ Tietosuojatyöryhmä WP29, Lausunto 05/2014, s. 24.

⁸⁰ Ks. Salami 2022, s. 371–372. Ks. myös Finck 2019, s. 14–36.

Euroopan unionin tuomioistuimessa vireillä tapaus SRB v. EDPS, jossa edellä esitettyä tiukkaa tulkintaa on haastettu.⁸¹ Tapauksessa yleinen kriisinvastustusneuvosto (SRB) on katsonut, että sen luovuttamat pseudonymisoidut tiedot ovat tietojen vastaanottajalle anonyymejä, koska salauksen avainta ei olla luovutettu eikä tietojen vastaanottajalla ole kohtuullisia tai laillisia keinoja saada avainta.⁸² Tätä vastoin Euroopan tietosuojavaltuutettu (EDPS) on katsonut, että tapauksessa salausavaimen pysyminen SRB:n hallussa tarkoittaa sitä, että pseudonymisoidut tiedot eivät ole anonyymejä vaan henkilötietoa tiedon vastaanottajalle.⁸³

EUT on useassa muussakin antamassaan ratkaisussa käsitellyt henkilötiedon määritelmää. Nowak-tapauksessa oli kysymys siitä, olivatko ammatilliseen kokeeseen osallistuvan henkilön kokeessa laatimat kirjalliset vastaukset ja mahdolliset niihin liittyvät tarkastajan tekemät merkinnot tätä osallistujaa koskevia henkilötietoja.⁸⁴ EUT totesi, että henkilötietojen määritelmä heijastaa unionin lainsäätäjän pyrkimystä antaa laaja merkitys henkilötietojen käsitteelle, jota ei ole rajattu arkaluonteisiin tai yksityisiin tietoihin, vaan joka voi kattaa kaikenlaiset tiedot, jotka koskevat luonnollista henkilöä – myös subjektiiviset ja objektiiviset tiedot mielipiteen tai arvion muodossa.⁸⁵ Lisäksi EUT totesi, että tiedolta ollakseen henkilötietoa ei edellytetä, että kaikki tiedot, joiden perusteella rekisteröity voidaan tunnistaa, ovat yhden ainoan tahon hallussa.⁸⁶ EUT katsoi, että kokeeseen annetut vastaukset olivat henkilötietoja, koska vastaukset ilmensivät osallistujan tietojen ja taitojen tasoa, päättelyprosessia, harkintakykyä sekä kriittistä ajattelua.⁸⁷ Koepaperiin oli lisäksi kirjoitettu henkilönnumero, jonka avulla osallistuja voitiin vaikeuksitta tunnistaa Tilintarkastajien instituutilla olleiden tarpeellisten tietojen kautta. Kun ratkaisua tarkastelee verkkoympäristön kontekstissa, voidaan havaita, että selainhistoriaa koskevat tiedot, verkkosivuilla käynti, erilaisiin julkaisuihin kommentointi, niiden tykkääminen tai jakaminen ja muu toiminta verkossa ilmentävät henkilön mielipiteitä, ajattelua, päättelyprosessia, tietoja sekä muuta henkilölle ominaista käyttäytymistä, joiden perusteella henkilö voidaan tunnistaa, kun tiedot yhdistetään esimerkiksi IP-osoitteeseen tai vaikkapa käyttäjätunnukseen, kun henkilö on kirjautuneena johonkin sosiaalisen median palveluun.

⁸¹ EUYT, T-557/20 (C-413/23), Yhteinen kriisinvastustusneuvosto (SRB) v. Euroopan tietosuojavaltuutettu (EDPS), tuomio 26.4.2023 (ei lainvoimainen), T:2023:219.

⁸² Ibid., kohta 88–100.

⁸³ Ibid., kohta 101–105.

⁸⁴ EUT, C-434/16, Peter Nowak v. Data Protection Commissioner, tuomio 20.12.2017, C:2017:994.

⁸⁵ Ibid., kohta 33–34.

⁸⁶ Ibid., kohta 31.

⁸⁷ Ibid., kohta 37.

EUT on käsitellyt verkkokäyttäytymistä henkilötiedon käsitteen yhteydessä ns. Planet49-tapauksessa, jossa se katsoi, että evästeiden tallentamat tiedot käyttäjän käyttäessä internetiä olivat henkilötietoja, kun ne yhdistettiin käyttäjän antamaan nimeen, osoitteeseen sekä rekisteröitymistiedoille annettuun numeroon.⁸⁸ Tapauksessa evästeiden tarkoituksena oli arvioida käyttäjän selauskäyttäytymistä ja käyttötapoja mainontakumppanien verkkosivuilla, jotta käyttäjälle voitiin kohdentaa mainontaa kiinnostusten kohteiden mukaan.⁸⁹ EUT on lisäksi todennut Digital Rights Ireland -tapauksessa, että sähköisten viestintäpalvelujen käytössä kerättävät tiedot, kuten esimerkiksi nimi, viestinnän päiväys ja aika, laitetiedot sekä IP-osoite muodostavat kokonaisuuden, joka voi mahdollistaa hyvin tarkkojen tietojen päätelmien tekemisen henkilöiden yksityiselämästä, kuten elämäntavoista, vakituisista tai väliaikaisista oleskelupaikoista, päivittäisestä tai muusta liikkumisesta, tekemisestä sekä henkilöiden sosiaalisista suhteista ja heidän sosiaalisesta ympäristöstään.⁹⁰

Verkkosivuille upotettujen ulkopuolisten sisältöjen osalta, EUT on kuvannut henkilötietoja ja niiden siirtoja Fashion ID -ratkaisussaan. Tapaus koski muotivaatteita verkossa myyvän yrityksen verkkosivustolleen liittämää Facebookin ”tykkää”-painiketta, jonka toiminnan teknistä luonnetta EUT kuvasi varsin yksityiskohtaisesti. EUT totesi, että lisättäessä ulkopuolista sisältöä verkkosivuille, se tapahtuu linkin avulla ja kyseinen linkki avataan selaimella automaattisesti, kun kävijä menee sivustolle.⁹¹ Jotta sisältö näkyy oikeassa muodossa, selain välittää tätä varten ulkopuolisen tarjoajan palvelimelle kävijän IP-osoitteen sekä selaimen tekniset tiedot.⁹² EUT ei käsitellyt IP-osoitteen kuulumista yksin tai yhdessä selainketjun kanssa henkilötietojen määrittelyn piiriin vaan jätti sen arvioimisen kansallisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Julkisasiamies otti kuitenkin ratkaisuehdotuksessaan tähän kantaa toteamalla, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämistä kysymyksistä näyttää ilmenevän, että pääasian olosuhteissa IP-osoite ja selainketju todellakin ovat henkilötietoja ja täyttävät henkilötietojen edellytykset, sellaisina kuin unionin tuomioistuin on niitä selventänyt.⁹³

⁸⁸ EUT, C-673/17, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV v. Planet49 GmbH, tuomio 1.10.2019 (suuri jaosto), C:2019:801, kohta 45.

⁸⁹ Ibid., kohta 27 ja 30.

⁹⁰ EUT, yhdistetyissä asioissa C-293/12 ja C-594/12, Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communications, Marine and Natural Resources et al., tuomio 8.7.2014 (suuri jaosto), C:2014:238, kohta 26–27.

⁹¹ EUT, C-40/17, Fashion ID GmbH & Co.KG v. Verbraucherzentrale NRW e.V., tuomio 29.7.2019, C:2018:1039, kohta 29.

⁹² Ibid.

⁹³ EUT, C-40/17, Fashion ID GmbH & Co.KG v. Verbraucherzentrale NRW e.V., julkisasiamies Michael Bobekin ratkaisuehdotus 19.12.2018, C:2018:1039, kohta 58.

Edellä esitetyistä EUT:n ennakkoratkaisuista käy myös ilmi henkilötietojen käsittelyn käsite. Sillä tarkoitetaan tietosuojasetuksen 4(2) artiklan mukana toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin, joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten tietojen keräämistä, tallentamista, järjestämistä, jäsentämistä, säilyttämistä, muokkaamista tai muuttamista, hakua, kyselyä, käyttöä, tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhteensovittamista tai yhdistämistä, rajoittamista poistamista tai tuhoamista. Näin ollen henkilötietojen käsittely koskee koko tiedon elinkaarta aina keräämisestä niiden tuhoamiseen.

Rekisteröidyn käsite puolestaan käy ilmi henkilötiedon käsitteen yhteydestä, koska yksi henkilötiedon kriteereistä on se, että tiedon tulee liittyen tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön tietosuojasetuksen 4(1) artiklan mukaisesti. Siten rekisteröidyllä tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka on tunnistettu tai tunnistettavissa käsiteltävien henkilötietojen perusteella, esimerkiksi rekisterinpitäjän toimesta.

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tietosuojasetuksen 4(7) artiklan mukaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjän käsite on toiminnallinen käsite ja toimijan oikeudellinen asema rekisterinpitäjänä on määritettävä sen tosiallisen toiminnan perusteella tilannekohtaisesti sen sijaan, että toimija virallisesti nimetään esimerkiksi sopimuksessa rekisterinpitäjäksi.⁹⁴

3.2 Muu tietosuojaliitännäinen sääntely

Yksi tietosuojasetuksen keskeisistä tarkoituksista on ollut yksilön vaikutusmahdollisuuksien kasvattaminen henkilöä itseään koskevien henkilötietojen käsittelyssä samalla kaventaen valta-asemaa suhteessa rekisterinpitäjään.⁹⁵ Valta-asemia tasaavia näkökulmia voidaan havaita erityisesti myös kilpailuoikeuden ja kuluttajansuojaoikeuden alalla. Euroopan tietosuojavaltuutetun mukaan yksityisyyden suojaa ja henkilötietojen suojaa ei pitäisi pitää sivuseikkana vaan keskeisenä tekijänä arvioitaessa yritysten toimintaa ja sen vaikutusta kilpailukykyyn, markkinoiden tehokkuuteen ja kuluttajien hyvinvointiin.⁹⁶ Euroopan tietosuojavaltuutettu havainnollistaa tietosuojan, kuluttajansuojan ja kilpailuoikeuden liityntää toisiinsa seuraavalla kuviolla.⁹⁷

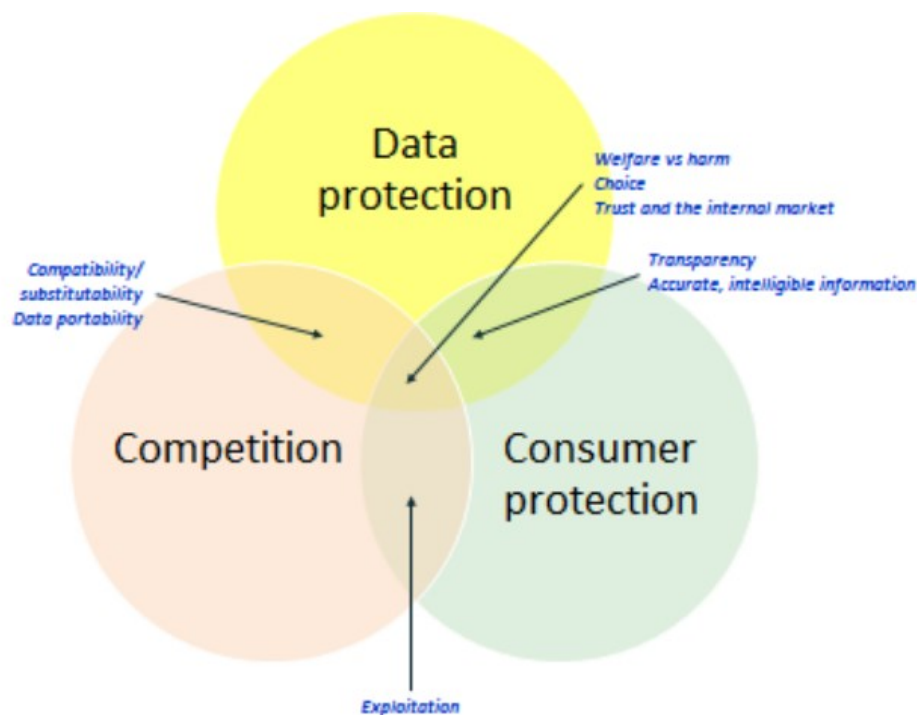
⁹⁴ Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 07/2020, s. 10.

⁹⁵ Drechsler 2023, s. 87–88.

⁹⁶ Euroopan tietosuojavaltuutettu 2014, s. 26.

⁹⁷ Ibid., s. 2.

Kuva 2. Euroopan tietosuojavaltuutetun käsitys tietosuojan, kuluttajansuojan ja kilpailuoikeuden liitännäisyydestä.

Kuluttajansuojaa koskien EU:ssa on annettu sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi⁹⁸, jota sovelletaan sen 3 artiklan mukaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiin kaupallisiin menettelyihin, jollei soveltamisesta ole erikseen toisin säädetty. Komissio toteaa ohjeessaan koskien sopimattomista kaupallisista menettelyistä annettua direktiiviä, että tietolähtöiset liiketoimintarakenteet ovat saamassa hallitsevan aseman verkkomaailmassa ja siten kuluttajien mieltymyksiä koskevat tiedot sekä kuluttajien luoma sisältö yhdessä mainonnan kanssa muodostavat verkkoalustojen tärkeimmät tulonlähteet.⁹⁹ Ohjeen mukaan tietosuojasetuksen tai sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin loukkaaminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että menettely on myös sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin vastainen.¹⁰⁰ Komissio kuitenkin antaa seuraavan, varsin yksiselitteisen ohjeen, sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin ja tietosuojalainsäädännön yhteensovittamisesta:

⁹⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7/EY, 98/27/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta (sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi).

⁹⁹ SWD/2016/0163 final, s. 28.

¹⁰⁰ Ibid., s. 29.

Tällaiset tietosuojaloukkaukset olisi kuitenkin otettava huomioon arvioitaessa kaupallisten menettelyjen yleistä sopimattomuutta sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin nojalla erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa elinkeinonharjoittaja käsittelee kuluttajien tietoja tietosuojavaatimusten vastaisesti eli suoramarkkinointitarkoituksiin tai muihin kaupallisiin tarkoituksiin, kuten profilointia, henkilökohtaista hinnoittelua tai massadatasovelluksia varten.¹⁰¹

Sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin 7 artiklassa säädetään harhaanjohtavista mainitsematta jättämisistä. Tietosuoja-asetuksen 13 ja 14 artiklat puolestaan säätävät toimitettavista tiedoista rekisteröidylle, kun henkilötietoja kerätään. Ottaen huomioon komission toteamuksen henkilötietojen kaupallisesta luonteesta, vaikuttaisi sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin 7 artiklalla ja tietosuoja-asetuksen 13 ja 14 artikloilla olevan yhteneviä tarkoituksia. Siten ainakin tapauksissa, joissa henkilötietoja myydään eteenpäin, tulee tietosuojaselosteella huomioida myös kuluttajaoikeudellinen sääntely. Voi olla esimerkiksi tilanne, jossa elinkeinonharjoittaja ei ilmoita kuluttajalle, että tietoja, jotka tämän on ilmoitettava elinkeinonharjoittajalle palvelun käyttämiseksi, käytetään kaupallisiin tarkoituksiin. Tällaista menettelyä voidaan sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin 7(2) artiklan ja sen liitteessä I olevan 22 kohdan nojalla pitää olennaisten tietojen harhaanjohtajavana mainitsematta jättämisenä.¹⁰²

Kuluttajansuojaa koskevan sääntelyn ohella kilpailuoikeus on noussut yhä enemmän keskusteluun myös tietosuojakontekstissa. Kilpailuoikeudella on kuitenkin omat oikeudelliset käsitteensä sekä oma tarkoituksensa, joka on haitalliseen markkinavoimaan puuttuminen, millä pyritään turvaamaan tehokkaat sisämarkkinat ja ehkäisemään allokatiivista tehokkuustappiota.¹⁰³ Lisäksi kilpailuoikeudella on kuluttajia suojaava tarkoitus. Tavoite suojella yksilöitä heidän roolissaan kuluttajina kilpailulainsäädännön nojalla ilmenee esimerkiksi kartellien kieltämisenä ja määräävän markkina-aseman väärinkäytön kieltämisenä, jotka ilman puuttumista voivat aiheuttaa haittaa kuluttajille korkeampina hintoina, vähäisempänä valinnanvarana tai heikompana laatuna ja innovaatioiden hidastumisena.¹⁰⁴ Tähän kilpailuoikeuden tarkoitukseen suojata kuluttaja liittyy olennaisena osana yksityisyyden suoja. Yksityisyyden suojaan kohdistuvat loukkaukset ensinäkin vähentävät kuluttajien hyvinvointia, mikä on nykyaikaisen

¹⁰¹ Ibid., s. 29.

¹⁰² Ibid., s. 30.

¹⁰³ Kuoppamäki 2018, s. 10–11.

¹⁰⁴ SEUT 102(b) artikla.

kilpailuoikeudellisen analyysin päätavoite.¹⁰⁵ Toiseksi yksityisyyden suojaan kohdistuvat haitat johtavat tavarán tai palvelun laadun heikkenemiseen, mikä on tavanomainen markkinavoimasta johtuvien haittojen luokka.¹⁰⁶

Kuten yllä kuluttajansuojan käsittelyn yhteydessä todettiin, henkilötiedot ovat yhä useammin liiketoimintarakenteiden keskiössä verkkomaailmassa. Tämän seurauksena henkilötietojen suojasta on tullut tärkeä parametri kilpailuoikeudellisessa arvioinnissa tietyissä tapauksissa.¹⁰⁷ Esimerkiksi kaupallisten vaihtoehtojen puute voi johtaa siihen, että käyttäjät valitsevat tuotteita tai palveluja vähemmän yksityisyyttä suojaavilta toimijoilta, mikä edelleen heikentää palveluiden laadun heikkenemiseen.¹⁰⁸

Kilpailuoikeuden ja henkilötietojen suojan yhteneväisyys näkyy konkreettisesti digimarkkinasäädöksessä¹⁰⁹, jonka 5(2)(b) artiklan mukaan portinvartija ei saa yhdistää asianomaisesta ydinalustapalvelusta peräisin olevia henkilötietoja muista ydinalustapalveluista tai mistä tahansa muusta portinvartijan tarjoamasta palvelusta peräisin oleviin tai kolmannen osapuolen palveluista saatuihin henkilötietoihin. Kyseinen säännös kuuluu digimarkkinasäädöksen III lukuun, joka koskee portinvartijoiden käytäntöjä, jotka rajoittavat kilpailullisuutta tai ovat epäoikeudenmukaisia, mikä ilmentää kilpailuoikeudellista liitántää henkilötietojen suojan kanssa.

Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty kannanottoja kilpailuoikeuden huomioimisen tärkeydestä henkilötietojen suojan kontekstissa. Esimerkiksi Wiatrowskin väitöskirja käsittelee erityisesti viimeaikaisia määräävässä asemassa olevien ICT-alan yhtiöiden väärinkäytöksiä.¹¹⁰ Hän toteaa, että SEUT:n mukaiset kilpailusäännöt ovat vaarassa, kun kyseisen yrityksen toiminta perustuu merkittävässä määrin tietojenkäsittelyyn, minkä vuoksi tietosuojaa tulee kaikessa monimutkaisuudessaan tasapainottaa muun muassa kilpailulainsäädännön kanssa.¹¹¹ Graef ja Bart toteavat vastaavasti, että tietolähtöiset liiketoimintarakenteet ovat yhä yleisempiä ja niiden käytänteet menevät yksilötasoa pidemmälle, erilaisia ryhmiä koskeviksi, minkä vuoksi yksilökeskeinen henkilötietojen suoja ei ole riittävää kollektiivisten haittojen huomioimiseksi ja

¹⁰⁵ Ks. Swire 2007, How Privacy Harms Fit Within Traditional Antitrust Analysis.

¹⁰⁶ Ibid. Ks. myös Lande 2008, s. 1

¹⁰⁷ Iken – Kianičková – Bailly – Usai – Koltay – Simon 2024, s. 4–5.

¹⁰⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto 2025, s. 6.

¹⁰⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2022/1925, annettu 14 päivänä syyskuuta 2022, kilpailullisista ja oikeudenmukaisista markkinoista digitaalisella ja digitaalialalla ja direktiivien (EU) 2019/1937 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (digimarkkinasäädös). Digimarkkinasäädöksen tarkoituksena on 1(1) artiklan mukaan edistää sisämarkkinoiden moitteetonta toimintaa vahvistamalla yhdenmukaistetut säännöt, joilla kaikille yrityksille varmistetaan kilpailulliset ja oikeudenmukaiset markkinat digitaalisella ja digitaalialalla kaikkialla unionissa, kun markkinoilla toimii portinvartijoita, yrityskäyttäjien ja loppukäyttäjien eduksi.

¹¹⁰ Wiatrowski 2021, s. 135–178.

¹¹¹ Ks. *ibid.*, s. 231–235.

kilpailuoikeuden huomioiminen voisi vastata paremmin tähän tarpeeseen.¹¹² Näin ollen tietosuojalla voidaan todeta olevan useita liittymäkohtia kilpailuoikeuteen ja kuluttajansuojaan.

¹¹² Ks. Graef – van der Slot 2022, s. 514–515.

4 Näkökulmia henkilötietojen suojaan

4.1 Yksityiselämänsuoja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa

Toisen maailmansodan jälkimainingeissa tunnustettiin laajasti ihmisoikeuksien merkitys. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan universaaleja, luovuttamattomia, toisiinsa liittyviä ja toisistaan riippuvia sekä perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka kuuluvat jokaiselle ihmisyyden perusteella.¹¹³ Euroopan neuvosto laati Euroopan ihmisoikeussopimuksen eli yleissopimuksen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi vuonna 1950 ja se tuli voimaan 3. syyskuuta 1953. Kaikki Euroopan unionin jäsenmaat ovat allekirjoittaneet EIS:n. Itse sopimuksen lisäksi tärkeänä elimenä voidaan pitää vuonna 1959 perustettua Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta, jonka tehtävänä on valvoa Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyneiden valtioiden sopimusvelvollisuuksien täyttämistä. EIT:n tärkeyttä ilmentää sen rooli tulkintakannanottojen antajana, mikä korostuu EIS:n sisältämien määräyksien ollessa yleisluonteisia.

EIS 8 artikla sisältää jokaisen oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämään, kotiin ja kirjeenvaihtoon kohdistuvaa kunnioitusta. EIT:n ratkaisukäytännön perusteella voidaan todeta, että henkilötietojen suoja on olennainen osa EIS 8 artiklan takaamaa yksityis- ja perhe-elämän suojaa. EIT totesi tapauksessa *Bensaid v. Yhdistynyt kuningaskunta*, että yksityinen elämä on laaja käsite, jota ei voida määritellä tyhjentävästi.¹¹⁴ Edelleen EIT totesi, että sellaiset tekijät kuin sukupuolen tunnistaminen, nimi, seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalinen elämä ovat tärkeitä 8 artiklan suojaaman henkilökohtaisen alueen osia. Tapauksessa *Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi* EIT käsitteli yksityiselämän määritelmää ja totesi, että kansalaisten verotietojen kerääminen, käsitteleminen ja julkaiseminen koski selvästi kyseisten henkilöiden yksityiselämää.¹¹⁵ Lisäksi EIT totesi Suomea koskevassa ratkaisussa, että henkilötietojen suoja on olennaisen tärkeää, jotta henkilö voi nauttia oikeudesta yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen 8 artiklan mukaisesti. Jo aikaisemmin EIT oli katsonut tapauksessa *S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta*, että pelkästään henkilötietojen säilyttäminen merkitsee 8 artiklassa tarkoitettua puuttumista yksityiselämään.¹¹⁶ Suoraan tietosuojaan EIT on viitannut EIS 8 artiklan tulkinnassa esimerkiksi tapauksessa *Jehovan todistajat v. Suomi*.¹¹⁷

¹¹³ Office of the high commissioner for the human rights, What are human rights? <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights> (2.2.2025).

¹¹⁴ EIT, *Bensaid v. Yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 6.2.2021, kohta 47.

¹¹⁵ EIT, *Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi*, tuomio 27.6.2017 (suuri jaosto), kohta 137–138.

¹¹⁶ EIT, *S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 4.12.2008 (suuri jaosto), kohta 66–67.

¹¹⁷ EIT, *Jehovan todistajat v. Suomi*, tuomio 9.5.2023, kohta 77 ja 79.

Kuten EIT:n ratkaisukäytäntö osoittaa, henkilötieto voi olla yksityiselämää koskeva tieto ja siten myös yksityiselämän suojan piirissä, mutta kaikki henkilötiedot eivät välttämättä kuulu yksityiselämän suojan alaan.¹¹⁸ Yksityiselämää koskevat tiedot puolestaan ovat aina myös henkilötietoja, jos tiedot voidaan yhdistää henkilöön. Esimerkiksi tapauksessa *M.M. v. Yhdistynyt kuningaskunta* EIT totesi, että rikosrekisteriin merkityistä henkilötiedoista koskien rikosoikeudellisia tuomioita tai varoituksista tulee osa henkilön yksityiselämää, kun rikosrekisteriin merkitystä tapauksesta on kulunut pitkä aika.¹¹⁹ Kyseisessä tapauksessa poliisin antamasta varoituksesta oli kulunut 13 vuotta, kun tieto luovutettiin työnantajalle. Tästä voisi *e contrario* päätellä, että mikäli varoituksen antamisajankohdasta ei olisi kulunut kauan aikaa, tieto ei olisi välttämättä kuulunut yksityiselämän suojan piiriin kyseisessä tapauksessa.¹²⁰

Yksityiselämän suoja ja henkilötietojen suoja perustuu henkilön ihmisarvon kunnioittamiseen (eng. *dignity*), joka esiintyy esimerkiksi EIS 3 artiklassa. EIT:n ratkaisukäytännössä tämä on todettu esimerkiksi tapauksessa *Szafrański v. Puola*.¹²¹ Taustalla on ajatus siitä, että ihmisarvon kunnioittaminen, jota yksityiselämän suoja ja henkilötietojen suoja ilmentää, antaa ihmiselle mahdollisuuden tavoitella ideaalielämää ja luonteen kehittymistä vapaasti, joita olisi vaikea saavuttaa ilman yksityisyyttä.¹²² Ihmisarvon taustalla on filosofisen ihmistutkimuksen eli antropologian tulkinta siitä, että ihmisen poikkeuksellisuus ja eroavaisuus muista lajeista on erityisen huomioimisen, kunnioittamisen ja puolustamisen arvoista.¹²³ Ihmisarvon ja yksityisyyttä suojaavien oikeuksien suhde toisiinsa on jokseenkin helpompi havaita, ymmärtää sekä hyväksyä fyysisen maailman kontekstissa, esimerkiksi kotirauhan kautta. Kun problematiikka tuodaan 2000-luvulle, digitaaliseen maailmaan ja tietoyhteiskuntaan, ihmisarvo voidaan ymmärtää myös eri tavalla. Post-moderni filosofinen tulkinta ihmisarvosta lähtee siitä, että ihmisen poikkeuksellisuus muista lajeista perustuu sille, että ihmiset tunnustavat sosiaalisesti toistensa arvon.¹²⁴

Euroopan tietosuojavaltuutettu totesi digitaalista etiikkaa koskevassa lausunnossaan, että yksityisyys, jota henkilötietojen suoja toteuttaa, on erottamaton osa ihmisarvoa.¹²⁵ Lisäksi lausunnossa ihmisarvon loukkaamisen esimerkkinä pidettiin esineellistämistä¹²⁶, jolla tarkoitetaan

¹¹⁸ Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 8. Ks. myös Kokott – Sobotta, 2013, s. 225.

¹¹⁹ EIT, *M.M. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 13.11.2012, kohta 188.

¹²⁰ Ks. Kokott – Sobotta 2013, s. 224.

¹²¹ EIT, *Szafrański v. Puola*, tuomio 15.12.2015, kohta 34–41.

¹²² Ks. Buitelaar 2012, s. 182–186.

¹²³ Floridi 2016, s. 308.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 309.

¹²⁵ Euroopan tietosuojavaltuutettu 2015, s. 14.

¹²⁶ *Ibid.*

esimerkiksi ihmisen kohtelemista välineenä, joka palvelee jonkun toisen ihmisen tarpeita¹²⁷. Jo vuonna 1969 Saksan valtiosääntötuomioistuimen ns. Microzensus-tuomiossa ihmisten persoonallisuuden kokonaisvaltaista rekisteröimistä pidettiin ihmisarvon vastaisena esineellistämisenä.¹²⁸ Toisaalta esineellistämisenä tarkoitetaan myös itsemääräämisoikeuden kieltämistä¹²⁹, mikä voisi olla kyseessä, jos suostumukselle tai vastaavasti kieltäytymiselle ei anneta tahdonilmaisun mukaista merkitystä ja seurauksia.

4.2 Henkilötietojen suoja Euroopan unionin perusoikeuskirjassa

EIS ei suinkaan ole ainoa eurooppalainen perus- ja ihmisoikeuksia sääntelevä instrumentti, johon tietosuoja olennaisesti kuuluu. Nizzan huippukokouksessa vuonna 2000 Euroopan parlamentin puhemies sekä neuvoston ja komission puheenjohtajat allekirjoittivat Euroopan unionin perusoikeuskirjan.¹³⁰ Perusoikeuskirja saavutti saman oikeudellisen arvon kuin EU:n perussopimuksilla vuoden 2009 Lissabonin sopimuksen myötä, mutta sitä ei liitetty osaksi SEU:n tai SEUT:n tekstiä.¹³¹ Lisäksi Euroopan unionin tuomioistuimella on merkittävä asema lainkäyttäjänä sekä ennakkoratkaisujen antajana unionin oikeuden tulkinnasta tai toimielinten antamien säädösten pätevyydestä.¹³² Suhteessa EIT:n toimivaltaan EUT:lla on rajoittava vaikutus EU-asioissa.¹³³ EIT:n ja EUT:n ratkaisukäytännöstä käy kuitenkin ilmi niiden välinen vuoropuhelu, kun tuomioistuimet viittaavat toistensa ratkaisuihin.¹³⁴

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa yksityiselämän suoja ja henkilötietojen suoja ovat sijoitettuna erikseen artiklaan 7 (yksityiselämän suoja) ja artiklaan 8 (henkilötietojen suoja). Vaikka perusoikeuskirjaa ei suoranaisesti liitetty osaksi SEU:n tai SEUT:n tekstiä, SEUT 16(1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus henkilötietojen suojaan, mikä on yhteneväinen kirjaus perusoikeuskirjan 8 (1) artiklan kanssa. Perusoikeuskirjan 8 artikla kuuluu seuraavasti:

1. Jokaisella on oikeus henkilötietojensa suojaan.
2. Tietojen käsittelyn on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan

¹²⁷ Nussbaum 1995, s. 257.

¹²⁸ BVerfG 16.07.1969 - 1 BvL 19/63, Microzensus, kohta 27.

¹²⁹ Nussbaum 1995, s. 257.

¹³⁰ Euroopan unionin perusoikeuskirja, 2000/C 364/01, Euroopan neuvosto, julistettu 7.12.2000.

¹³¹ SEU 6(1) artiklan mukaan Euroopan unionin perusoikeuskirjalla on sama oikeudellinen arvo kuin perussopimuksilla.

¹³² Raitio – Tuominen 2020. s. 116–117.

¹³³ Ks. EUT, lausunto 2/13 (täysistunto), 18.12.2014, C:2014:2454, kohdat 201–214.

¹³⁴ Ks. esim. EUT, yhdistetyissä asioissa C-92/09 ja C-93/09, Volker und Markus Schecke GbR ja Hartmut Eifert v. Land Hessen, tuomio 9.11.2010 (suuri jaosto), C:2010:662, kohta 51, 52 ja 59.

perusteen nojalla. Jokaisella on oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuksi.

3. Riippumaton viranomainen valvoo näiden sääntöjen noudattamista.

Koillisen mukaan tietosuojan säilyttäminen yksityiselämän suojasta erillisenä perusoikeutena on mielekästä vain, mikäli sillä on jotain lisäarvoa yksityiselämän suojaan nähden.¹³⁵ Yhtenä keskeisenä lisäarvona voidaan nähdä tietosuojan käsitteellisesti laajempi merkitys suhteessa yksityiselämän suojaan. Yksityiselämän suojaan kuuluu arviointi siitä, kuuluuko jokin tieto kyseisen suojan piiriin, kun tietosuojassa ei samanlaista vaikuttavuusarviointia ole, vaan riittävää on, että tieto on tunnistettavissa yksilöön liittyväksi.¹³⁶

Lisäksi Andraden mukaan tietosuoja voidaan nähdä menettelyllisenä oikeutena ja yksityiselämän suoja aineellisenä oikeutena.¹³⁷ Aineellisten oikeuksien tarkoituksena on varmistaa sellaisten etujen suojelu ja edistäminen, joita yksilö ja yhteiskunta pitävät tärkeinä puolustaa ja ylläpitää. Menettelylliset oikeudet puolestaan määrittelevät säännöt, menetelmät ja ehdot, joiden avulla aineelliset oikeudet pannaan tehokkaasti täytäntöön. Andraden mukaan tietosuojassa on kyse menettelyistä ja menetelmistä, joilla pyritään kunnioittamaan muihin oikeuksiin sisältyviä arvoja, kuten oikeutta yksityisyyteen, henkilöllisyyteen, syrjimättömyyteen, tiedonvälityksen vapauteen, turvallisuuteen ja uskonnonvapauteen. Menettelyvaatimukset, kuten avoimuutta, saatavuutta ja suhteellisuutta koskevat vaatimukset, toimivat välttämättöminä edellytyksinä eri etujen ja oikeuksien yksilöimiseksi sekä yhteensovittamiselle. Näin ollen tietosuoja suoja paljon laajempaa joukkoa etuja ja oikeuksia.¹³⁸ Andraden teoriasta ei kuitenkaan välity tietosuojan itsenäisyyden huomioimista. Perusoikeuskirjan 8 artiklan sanamuoto nimittäin edellyttää henkilötietojen suojan kuuluvan jokaiselle, eli sen voidaan todeta sisältävän itsenäisen aineellisoikeudellisen elementin. Primäärioikeuden tasolla henkilötietojen suojan rajat määrittyvät asianmukaisuuden kautta. Tietosuojan aineellisoikeudellinen puoli näkyy konkreettisemmin kuitenkin sekundäärinormeissa, jotka määrittävät asianmukaisuuden tasoa riskiperusteisesti ja

¹³⁵ Koillinen 2013, s. 180.

¹³⁶ EUT, C-434/16, Peter Nowak v. Data Protection Commissioner, tuomio 20.12.2017, C:2017:994, kohta 34. Ks. myös Tzaniu 2012, s. 27.

¹³⁷ Andrade 2012, s. 125.

¹³⁸ Ibid. Ks. myös Bygrave 2001, s. 281–282.

edelleen toteuttavat muita perusoikeuksia.¹³⁹ Siten henkilötietojen suoja aineellisena oikeutena määräytyy muiden liitännäisten perusoikeuksien luoman kokonaisuuden mukaisesti.¹⁴⁰

Menettelyvaatimukset ja suhteellisuutta sekä oikeudenmukaisuutta korostavat vaatimukset rajoittavat sekä tasaavat myös valtasuhteita. Eurooppalainen tietosuojadoktriini sitoutuu keskeiseltä logiikaltaan julkisoikeudelliseen valtasuhteeseen, tarkemmin yksityinen-julkinen valta - oikeussuhteen asymmetriseen jäsentämiseen samastuvaan tapaan.¹⁴¹ Kun yksilö asioi julkisen sektorin, kuten valtion kanssa, hänellä on yleensä rajalliset vaikutusmahdollisuudet, koska valtio on usein ainoa palvelun tai hyödykkeen tarjoaja ja voi jopa pakottaa asioimaan kanssaan, esimerkiksi lupien tai etuuksien saamiseksi.¹⁴² Yksityisellä sektorilla sen sijaan on yleensä tarjolla enemmän vaihtoehtoja joko yhdeltä yritykseltä tai sen kilpailijoilta, mutta myös yksityisellä sektorilla voidaan havaita olevan määräävässä asemassa olevia yrityksiä.¹⁴³

Tiedollisen asymmetrian hallitsemisen funktiona on vähentää henkilöiltä käsitteijöille kulkeutuvan tiedon määrää (subjektiivisoikeudellinen yksityisyys) ja vastaavasti lisätä käsitteijöiltä tiedon kohteena olevalle henkilölle kulkeutuvaa tiedon määrää (objektiivisoikeudellinen tietosuojaja).¹⁴⁴ Aineellisoikeudellisessa henkilötietojen suojassa on ennen muuta kyse tiedollisesta itsemääräämisoikeudesta, koska tietosuojaja menettelyllisenä oikeutena esiintyy yksilölle usein vasta jälkikäteisesti, kun käsittelystä on seurannut tai seuraa jotakin negatiivista, kuten tietojen oikeudeton paljastaminen.¹⁴⁵ Buitelaarin mukaan teknologian kehitys on johtanut vallan asymmetrian menemiseen huonompaan suuntaan yksilön kannalta ja siten voidaan väittää, että tietosuojasääntely on luotu lieventämään kehityksestä johtuvia yksilön itsemääräämisoikeudelle aiheutuvia riskejä.¹⁴⁶

Kun henkilötietojen suoja hahmotetaan menettelyllisenä oikeutena, jonka tarkoituksena on toteuttaa muita aineellisia oikeuksia mahdollisimman tehokkaasti, mutta samalla itsenäisenä

¹³⁹ Ks. tietosuojasetuksen 24, 25, 32 ja 35 artikla ja johdanto-osan 71–77 perustelukappale. Ks. Kivi 2016, s. 48, jossa hän toteaa, että kun henkilötietojen käsittelyn asianmukaisuuden vaatimus kiinnitetään konstitutionaalisella tasolla muiden perusoikeuksien toteuttamiseen, sekundäärinen tietosuojaoikeus ei kadota monimuotoisia konstitutionaalisia kiinnekohtiaan, mikä tekee normien tulkinnasta joustavaa ja mahdollistaa ajan vaatimusten mukaisuuden.

¹⁴⁰ Ks. Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 10.

¹⁴¹ Koillinen 2013, s. 186–187. Ks. myös Bygrave 2002, s. 119–120.

¹⁴² Cavoukian, 1999, s. 13.

¹⁴³ Ks. Wiatrowski 2021, s. 26–28. Wiatrowski käyttää väitöskirjassaan termiä 'dominant ict-companies', joiksi hän nimeää Facebookin (nyk. Meta), Googlen ja Microsoftin.

¹⁴⁴ Koillinen 2013, s. 186–187. Koillinen viittaa edelleen Xiaodong Jiangin pienimmän mahdollisen asymmetrian periaatteeseen, jonka Jiang on esitellyt Göteborgissa 29.9.2002 pidetyssä Ubicompworkhopissa osana tutkimustaan "Safeguard Privacy in Ubiquitous Computing with Decentralized Information Spaces: Bridging the Technical and the Social".

¹⁴⁵ Kivi 2016, s. 53.

¹⁴⁶ Buitelaar 2012, s. 175.

aineellisena oikeutena, joka määräytyy muiden liitännäisten perusoikeuksien kautta, on kyseessä varsin aika-, arvostus- ja yhteiskuntasidonnainen perusoikeus – useimmiten jonkinasteisen intressivertailun tulos.¹⁴⁷ Kyseessä on siten perusoikeus, joka jo itsessään sisältää välisten kollisoiden tasapainottamista ja ilmentää perusoikeuskirjan 52(1), 53 ja 54 artiklaa, joissa on kyse suhteellisuusperiaatteesta, suojan tasosta sekä oikeuksien väärinkäytön kiellosta.

Suhteellisuusperiaatteesta ja muiden perusoikeuksien toteutumisesta EUT on todennut, että oikeus henkilötietojen suojaan ei ole absoluuttinen oikeus vaan sitä on tarkasteltava suhteessa sen tehtävään yhteiskunnassa ja sen on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oltava oikeassa suhteessa muihin perusoikeuksiin (”fair balance”).¹⁴⁸ EUT:n toteama tulee suoraan tietosuojasetuksen johdanto-osan 4 perustelukappaleesta, josta käy ilmi myös nämä muut perusoikeudet, kuten elinkeinovapaus. Tämän tutkielman kannalta olennaisten perusoikeuskirjan 15 ja 16 artiklojen ammatillisen vapauden ja elinkeinovapauden osalta EUT on todennut, että näiden vapauksien käytölle voidaan asettaa rajoituksia, kunhan kyseiset rajoitukset tosiasiasa palvelevat yleisen edun mukaisia unionin tavoitteita eikä niillä puututa perusoikeuksiin tavoitellun päämäärän kannalta suhteettomasti ja tavalla, jota ei voida hyväksyä ja jolla loukattaisiin näiden oikeuksien keskeistä sisältöä.¹⁴⁹ Tiettyyn oikeuteen puuttumisen ja sen hyödyn välillä, jota puuttuminen tuo toiselle oikeudelle tai yleiselle edulle, on siten oltava hyväksyttävä suhde.¹⁵⁰ Henkilötietojen suojan kontekstissa, milloin henkilötietojen käsittely on olennainen osa yrityksen liiketoimintaa, tulee näin ollen myös huomioida ammatillisen vapauden sekä elinkeinovapauden kaltaiset perusoikeudet ja kyseisten vapauksien rajoitusperusteet.¹⁵¹

Perusoikeuksien välinen asianmukainen tasapaino eli ns. fair balance esiintyy myös EUT:n antamassa Promusicae-tuomiossa, jossa se katsoi, että tulkittaessa EU-lainsäädäntöä, jäsenvaltioiden tuomioistuinten ja viranomaisten on varottava tulkintaa, joka johtaisi ristiriitaan perusoikeuksien kanssa tai muiden yhteisön oikeuden yleisten periaatteiden, kuten suhteellisuusperiaatteen kanssa.¹⁵² Craddock huomauttaa, että sama pätee myös EU:n tuomioistuimiin sekä viranomaisiin eli myös niiden on huomioitava suhteellisuusperiaate.¹⁵³ EUT on Promusicae-

¹⁴⁷ Ks. Wallin – Nurmi 1991, s. 5.

¹⁴⁸ EUT, C-507/17, Google v. CNIL, tuomio 24.9.2019 (suuri jaosto), C:2019:772, kohta 60. Ks. myös EUT, C-307/22, FT v. DW, tuomio 23.10.2023, C:2023:811, kohta 59.

¹⁴⁹ EUT, C-544/10, Deutsches Weintor eG v. Land Rheinland-Pfalz, tuomio 6.9.2012, C:2012:526, kohta 54.

¹⁵⁰ Fontanelli 2016, s. 640.

¹⁵¹ Ks. EUT, C-70/10, Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) et al., tuomio 24.11.2011, C:2011:771, kohta 53. Ks. myös EUT, C-426/11, Mark Alemo-Herron ym. v. Parkwood Leisure Ltd, julkisasiamies Pedro Cruz Villalón ratkaisuehdotus 19.2.2013, C:2013:82, kohta 52.

¹⁵² EUT, C-275/06, Promusicae v. Telefónica de España SAU, tuomio 29.1.2008 (suuri jaosto), C:2008:54, kohta 68.

¹⁵³ Craddock 2024.

tuomioon viitaten arvioinut perusoikeuksien välistä asianmukaista tasapainoa tekijänoikeuksien ja elinkeinovapauden välillä tapauksessa *Scarlet v. SABAM*.¹⁵⁴ Tapauksessa internetyhteyden tarjoajille (eng. *internet service provider, ISP*) oli annettu määräys ottaa käyttöön suodatusjärjestelmä immateriaalioikeuksien suojatun materiaalin oikeudettoman käytön ja levittämisen ehkäisemiseksi, mikä olisi edellyttänyt monimutkaisen, kalliin ja pysyvän tietojärjestelmän hankintaa kyseisten tarjoajien kustannuksella. EUT katsoi, että määräys suodatusjärjestelmän käyttöönotosta rikkoo vaatimusta, jonka mukaan asianmukainen tasapaino tekijänoikeuksien haltijoilla olevan immateriaalioikeuden suojaamisen ja internetyhteyden tarjoajien kaltaisilla toimijoilla olevan elinkeinovapauden välillä on varmistettava.¹⁵⁵ Käänteisesti henkilötietojen myynnin osalta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että koska henkilötietojen myyminen ei objektiivisesti kuulu verkkokaupan ydinliiketoimintaan, tulisi oikeus siihen todennäköisesti rajatuksi pois verkkokaupan elinkeinovapauden ydinalueelta.¹⁵⁶ Henkilötietojen käsittelyn kontekstissa rajanvedossa henkilötietojen suojan ja muiden intressien välillä merkityksellisintä näyttäisi olevan henkilötietojen käyttötarkoitus.¹⁵⁷

EUT on tehnyt perusoikeuspunnintaa hieman myös *Google Spain* -tuomiossa, jossa oli kyse rekisteröidyn oikeuksista poistaa tietonsa hakukoneesta ja siitä, missä määrin rekisterinpitäjän toimet ovat riittäviä poistopyynnön toteuttamiseksi.¹⁵⁸ EUT totesi, että vaikka perusoikeuskirjan 7 ja 8 artikloilla suojatut rekisteröidyn oikeudet syrjäyttävät pääsääntöisesti internetin käyttäjien tiedonsaannin intressin, tuo tasapaino voi kuitenkin riippua erityistapauksissa kyseessä olevien tietojen luonteesta ja niiden arkaluonteisuudesta rekisteröidyn yksityiselämän kannalta sekä yleisöllä olevasta intressistä saada kyseiset tiedot käyttöönsä, ja jälkimmäinen intressi voi olla erilainen muun muassa kyseisellä henkilöllä julkisuudessa olevan aseman perusteella.¹⁵⁹

EUT:n ratkaisukäytäntö suhteellisuusperiaatteen tulkinnasta henkilötietojen suojan kontekstissa on saanut kritiikkiä siitä, että oikeuksien tasapainottamiseen annettujen perustelujen laatu on ollut huonoa erityisesti rekisterinpitäjän näkökulmasta.¹⁶⁰ EUT:n analyttistä perustelua

¹⁵⁴ EUT, C-70/10, *Scarlet Extended SA v. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) et al.*, tuomio 24.11.2011, C:2011:771.

¹⁵⁵ *Ibid.*, kohta 46–49.

¹⁵⁶ Antikainen 2012, s. 215. Toisaalta on huomattava, että jo pitkään yritykset ovat myyneet henkilötietoja tai ovat perustaneet markkinointiaan profilointiin.

¹⁵⁷ Wennäkoski 2025, s. 88.

¹⁵⁸ EUT, C-131/12, *Google Spain SL ja Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) ja Mario Costeja González*, tuomio 13.5.2014 (suuri jaosto), C:2014:317.

¹⁵⁹ *Ibid.*, kohta 81.

¹⁶⁰ Ks. Guinchard 2018, s. 440–445.

suhteellisuuden arvioinnista, koskien esimerkiksi oikeuksien loukkausten intensiteettiä, vaihtoehtoisia toimenpiteitä ja vallitsevaa tilannetta eli kontekstia on pitkään kaivattu.¹⁶¹

Näin ollen henkilötietojen suoja itsenäisenä aineellisena perusoikeutena ei ole ehdoton oikeus vaan edellyttää muiden perusoikeuksien huomioimista ja suhteellisuusperiaatteen noudattamista. Siten henkilötietojen suoja aineellisena oikeutena on muiden perusoikeuksien toteutumisen arvioinnin kohteena ikään kuin kahdesti, itsenäisenä aineellisena perusoikeutena sekä sitä sovellettaessa perusoikeuksien välisen asianmukaisen tasapainon arvioimisen yhtenä kohteena. Tämä korostaa lainsoveltajien analyttistä perusteluvollisuutta perusoikeustasolla henkilötietojen suoja koskevissa tapauksissa etenkin, milloin jotakin perusoikeutta rajoitetaan.

4.3 Digitalisaation ihmislähtöisyys ja yksilön oikeus valtaan

4.3.1 Tiedollinen itsemääräämisoikeus

Kuten edellä tiedollisen asymmetrian yhteydessä todettiin, tietosuojasääntely on pitkälti luotu asymmetrian hallitsemiseksi ja tiedolliselle itsemääräämisoikeudelle aiheutuvien riskien ehkäisemiseksi. Jotta tiedollisen itsemääräämisoikeuden asema sekä EU:n primäärioikeuden että sekundäärinormien taustalla voidaan todeta hyväksyttävästi, on selvennettävä sen sisältöä ja esiintymistä erilaisissa lähteissä, kuten poliittisissa suuntaviivoissa ja niitä toteuttavissa oikeuslähteissä.

Euroopan komission laatiman Euroopan datastrategian mukaan yhteiskunnassa, jossa ihmiset tuottavat yhä suurempia määriä dataa, yksilön edut on asetettava etusijalle datan keruu- ja käyttötavoissa eurooppalaisten arvojen, perusoikeuksien ja sääntöjen mukaisesti.¹⁶² Myös eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista perustaa digitalisaation kehittämisen ihmislähtöisyyteen.¹⁶³ Julistus toteaa lisäksi, että henkilötietojen suojaan kuuluu se, että yksilöt voivat valvoa, miten heidän henkilötietojaan käytetään ja kenen kanssa ne jaetaan.¹⁶⁴ Myös tosiasiallinen valinnanvapaus valita käyttämänsä verkkopalvelut objektiivisten, avointen, helposti saatavilla olevien ja luotettavien tietojen perusteella käy lausunosta ilmi.¹⁶⁵ Voidaan todeta, että Euroopan digitaalisuutta ja dataa koskevissa poliittisissa julistuksissa korostuu ihmiskeskeisyys, valinnanvapaus ja yleiset eurooppalaiset arvot. Wennäkosken mukaan kyse on ensisijaisesti tiedollisesta suvereniteetista, jossa on kyse

¹⁶¹ Ks. Fontanelli 2016, s. 660.

¹⁶² COM (2020) 66 final, s. 1.

¹⁶³ 2023/C 23/01, 1 kohta.

¹⁶⁴ Ibid., 17 kohta.

¹⁶⁵ Ibid., 11 kohta.

mahdollisuuksista tai valinnoista, joita yksilöillä on itseään koskeviin tietoihin nähden.¹⁶⁶ Tiedollisella suvereniteetilla puolestaan on keskeinen yhteys tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen, ja on myös esitetty kannanottoja siitä, että ne olisivat toistensa synonyymeja.¹⁶⁷

Tiedollisen itsemääräämisoikeuden katsotaan saaneen lähtölaukauksensa Saksan valtiosääntötuomioistuimen vuonna 1983 antamassa ns. Census-ratkaisussa. Siinä se katsoi, että henkilön ihmisarvo, joka perustuu vapaaseen itsemääräämisoikeuteen vapaan yhteiskunnan jäsenenä, on perustuslain lähtökohtia.¹⁶⁸ Edelleen tuomioistuin totesi, että perustuslaissa säädetty yleinen oikeus persoonallisuuden vapaaseen kehittämiseen suojaa näitä arvoja. Oikeuskirjallisuudessa ratkaisua on analysoitu ja todettu, että tiedollinen itsemääräämisoikeus, tietosuojaja ja laajemmin yksityisyyden suoja ovat osa Saksan perustuslain takaamaa vapaata persoonallisuuden kehitystä ja ihmisarvon kunnioitusta.¹⁶⁹ Näin ollen oikeus vapaaseen persoonallisuuden kehittämiseen, yhdessä ihmisarvon kunnioittamisen kanssa, antaa yksilölle oikeuden päättää itse henkilötietojensa luovuttamisesta ja käytöstä eli tiedollisen itsemääräämisoikeuden.¹⁷⁰

Saarenpää on jakanut itsemääräämisoikeuden yhdellä mahdollisista tavoista viiteen keskeiseen peruselementtiin, joita ovat (1) oikeus sisäiseen vapauteen, (2) oikeus ulkoiseen vapauteen, (3) oikeus kompetenssiin, (4) oikeus valtaan ja (5) oikeus tietoon.¹⁷¹ Tämän tutkielman kannalta näistä elementeistä olennaisin on oikeus valtaan, mikä tarkoittaa esimerkiksi oikeutta määrätä itseään koskevasta informaatiosta.¹⁷² Yksilön oikeus valtaan puolestaan voidaan ymmärtää suostumuksen merkityksen vahvistumisena.¹⁷³ Jotta yksilö voi perustellusti päättää itseään koskevista asioista, hän tarvitsee tietoa sekä itsestään että yhteiskunnasta ja eri yhteisöistä, jotta päätös antaa esimerkiksi suostumus voi tosiasiaassa edustaa hänen todellista tahtoaan asiasta ja sen seurauksista.¹⁷⁴ Näin ollen läpinäkyvyyden vaatimus on korostunutta tiedollisen itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Samansuuntaisesti Saksan valtiosääntötuomioistuimen kanssa Saarenpää toteaa, että ihmisoikeudet ja perusoikeudet ovat itsemääräämisoikeutta

¹⁶⁶ Wennäkoski 2025, s. 68–71 ja s. 89.

¹⁶⁷ Fu – Exeter – Anderson 2015, s. 30. Myös Tardieu – Otto 2021, kappale 1) Digital Sovereignty vs Strategic Autonomy.

¹⁶⁸ BVerfG 15.12.1983 - 1 BvR 209/83, Census, perusteluiden kohta 144.

¹⁶⁹ Ks. Rouvroy – Pullet 2009, s. 49.

¹⁷⁰ Ibis., s. 51.

¹⁷¹ Saarenpää 2009, s. 277.

¹⁷² Ibid., s. 279. Ks. myös Rouvroy – Pullet 2009, s. 56.

¹⁷³ Van Alsenoy – Kosta – Dumortier 2014, s. 188.

¹⁷⁴ Saarenpää 2009, s. 280.

keskeisimmin turvaavia oikeuksia. Hän esittää itsemääräämisoikeuden metaoikeutena, jota perus- ja ihmisoikeudet edistävät, eivätkä ne siten ole oikeusjärjestyksen ylimmän tason oikeuksia.¹⁷⁵

Saksan valtiosääntötuomioistuin on vuonna 2019 antamassaan ratkaisussa lieventänyt merkittävästi kantaansa tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen toteamalla, että tämä oikeus ei anna yleistä tai edes kattavaa määräämisoikeutta omien henkilötietojen käytön osalta, vaan se antaa yksilöille ainoastaan oikeuden vaikuttaa olennaisesti henkilötietojensa saataville asettamiseen ja käyttöön.¹⁷⁶ Lisäksi valtiosääntötuomioistuin totesi, ettei ole mitään syytä, miksi perusoikeuksien suoja ei pitäisi ulottaa yleisten sääntöjen mukaisesti myös yksityisten toimijoiden välisiin suhteisiin ja siten antaa tällaiselle suojalle vaikutusta yksityisoikeudellisissa riita-asi-oissa.¹⁷⁷ Edelleen tuomioistuin katsoi, että olosuhteista riippuen, erityisesti silloin, kun yksityinen yritys omaa niin hallitsevan aseman, että se muistuttaa valtion asemaa, tai kun ne itse tarjoavat puitteet julkiselle viestinnälle, perusoikeuden sitova vaikutus yksityisiin toimijoihin voi lopulta olla lähellä tai jopa yhtä suuri kuin sen sitova vaikutus valtioon.¹⁷⁸ Tuomioistuin lopuksi totesi tiedollisen itsemääräämisoikeuden erityisesti rajoittavan kolmansien osapuolien henkilötietojen läpinäkymätöntä eli ennalta arvaamatonta käsittelyä.¹⁷⁹

Valtiosääntötuomioistuimen kannanotto perusoikeuksien soveltumisesta yksityisten toimijoiden välillä on mielenkiintoinen, kun ottaa huomioon suurten teknologiayhtiöiden vallan ja kyseisten yhtiöiden väärinkäytösten määrän sekä vaikutukset aivan demokratian ytimeen.¹⁸⁰ Esi-merkiksi vuonna 2024 Metan palveluita käytti joulukuussa 3,35 miljardia ihmistä, jolloin Metalla voidaan todeta olevan merkittävä asema tiedon välittäjänä.¹⁸¹ Väärinkäytöksistä mainittakoon laajaa huomiota saanut tapaus, jossa vuonna 2014 Facebookin käyttäjistä kerättiin laittomasti tietoja, jotka siirrettiin Cambridge Analyticalle, joka puolestaan hyödynsi tietoja

¹⁷⁵ Ks. *ibid.*, jossa Saarenpää toteaa, että ihmisoikeudet ja perusoikeudet ovat itsemääräämisoikeutta keskeisimmin turvaavia oikeuksia. Saarenpää esittää itsemääräämisoikeuden metaoikeutena, jota perus- ja ihmisoikeudet edistävät.

¹⁷⁶ BVerfG 6.11.2019 - 1 BvR 16/13, kohta 87.

¹⁷⁷ *Ibid.* kohta 85.

¹⁷⁸ *Ibid.* kohta 88.

¹⁷⁹ *Ibid.*, kohta 90.

¹⁸⁰ Ks. Wiatrowski 2021, s. 135–178.

¹⁸¹ Meta Platforms Inc., Meta Reports Fourth Quarter and Full Year 2024 Results. 29.1.2025. <https://investor.atmeta.com/investor-news/press-release-details/2025/Meta-Reports-Fourth-Quarter-and-Full-Year-2024-Results/default.aspx> (9.2.2025).

käyttäjien manipulointiin personoidun mainonnan keinoin, jotta Donald Trump voittaisi vuoden 2016 presidentinvaalit.¹⁸²

Yleisesti oikeustieteessä on kuitenkin katsottu, ettei EIS eikä Euroopan unionin perusoikeuskirja ole suoraan sovellettavaa oikeutta yksityisten toimijoiden välillä.¹⁸³ Kokott ja Sobotta toteavat yksityiselämän suojan ja henkilötietojen suojan osalta, että tietosuojaa koskevat horisontaaliset velvoitteet, kuten asetukset ja implementoidut direktiivit sekä kansallinen lainsäädäntö ilmentävät valtioiden perusoikeuksiin liittyviä positiivisia velvoitteita.¹⁸⁴ Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty kannanottoja valtiosääntötuomioistuimen kannan mukaisesti siitä, että suuret verkkoalustat ja niiden taustalla olevat globaalit yhtiöt lähentyvät valta-asemansa osalta itsenäistä valtiota.¹⁸⁵

De Hert ja Gutwirth toteavat, että horisontaalisissa suhteissa valtasuhteiden epätasapainoa ei itsessään tulisi pitää lähtökohtana, jonka perusteella henkilötietoja käsittelevälle rekisterinpitäjälle kuuluvia oikeuksia voidaan rajoittaa.¹⁸⁶ He kuitenkin katsovat, että oikeudenmukaisuuden tulisi täytyä, mikä voi mahdollistaa ja oikeuttaa rajoituksen.¹⁸⁷ Toisin sanoen valtasuhteiden epätasapaino indisiona epäoikeudenmukaisuudesta ei vielä ole riittävä vaan epäoikeudenmukaisuus on todettava perusteluineen. Tietosuoja-asetuksen 5(2) artiklan mukainen osoitusvelvollisuus asettaakin rekisterinpitäjälle velvollisuuden arvioida mahdollista epätasapainoa ja dokumentoida arvio siitä, ettei epätasapaino johda epäoikeudenmukaisuuteen.

On kuitenkin syytä huomata, että tiedollista itsemääräämisoikeutta ei olla koskaan vahvistettu EUT:n tuomiossa.¹⁸⁸ Julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksissa sen sijaan on ollut viittauksia tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen tietosuojan taustalla. Esimerkiksi asiassa julkisasiamies Szounar totesi Orange Romania -tapauksessa, että Euroopan unionin tietosuojalainsäädännön

¹⁸² The Guardian, Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. 17.3.2018. <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election> (9.2.2025).

¹⁸³ Esimerkiksi EIS 1 artiklan mukaan velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia kuuluu sopimuspuolille eli sopimukseen sitoutuneille valtioille. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 51 (1) artiklan mukaan perusoikeuskirjan määräykset koskevat unionin toimielimiä, elimiä ja laitoksia toissijaisuusperiaatteen mukaisesti, sekä jäsenvaltioita silloin, kun viimeksi mainitut soveltavat unionin oikeutta.

¹⁸⁴ Kokott – Sobotta 2013, s. 225–226.

¹⁸⁵ Ks. Cohen 2017, s. 199–203.

¹⁸⁶ Gutwirth – De Hert 2022, s. 545–546.

¹⁸⁷ Ks. *ibid.*, s. 511, alaviite 26.

¹⁸⁸ Glenster 2021, s. 80.

johtavana periaatteena on ajatus yksityishenkilöstä, joka kykenee itse päättämään henkilötietojensa käytöstä ja käsittelystä itsemääräämisoikeutensa mukaisesti.¹⁸⁹

Vaikka EUT:n ratkaisuisissa ei tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen ole viitattu, voi EIT:n ratkaisukäytännölle antaa painoarvoa eurooppalaisessa tietosuojasäätelyssä, koska EUT:n ja EIT:n välillä kuitenkin on pitkä historia dialogista eli viittauskäytännöstä toistensa tuomioihin. Lisäksi EU:n perusoikeuskirjan 52(3) artikla viittaa yhdenmukaiseen tulkintaan niiden oikeuksien osalta, jotka tunnustetaan sekä perusoikeuskirjassa että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Esimerkiksi EIS 8 artiklaa koskevat ratkaisut ovat siten relevantteja myös perusoikeuskirjan kontekstissa, erityisesti perusoikeuskirjan 7 artiklan osalta. Myös perusoikeuskirjan 8 artiklan henkilötietojen suojan kohdalla EIS 8 artiklan on relevantti, koska EIT:n ratkaisukäytäntö EIS 8 artiklan tulkinnasta osoittaa, että artiklaan sisältyy myös henkilötietojen suoja siltä osin kuin se kuuluu yksityiselämän suojan piiriin, kuten tässä tutkielmassa edellä on todettu.¹⁹⁰

EIT:n ratkaisukäytännössä nimittäin on tunnustettu tiedollinen itsemääräämisoikeus EIS 8 artiklan yhteydessä. Tapauksessa Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi, EIT totesi, että EIS 8 artiklassa määrätään oikeudesta eräänlaiseen tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen, joka antaa yksilöille mahdollisuuden vedota yksityisyyden suojaan henkilötietojen osalta, milloin niitä käsitellään.¹⁹¹ Myös tapauksessa Magyar Helsinki Bizottság v. Unkari, EIT:n tuomarit Nussberger ja Keller totesivat jättämässään eriävissä mielipiteessään, että tietosuojan ydin on säännellä henkilötietojen käyttöä ja siten suojella sitä, mitä Saksan liittovaltion perustuslakituomioistuin on kutsunut oikeudeksi tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen.¹⁹² Näin ollen tiedollisen itsemääräämisoikeuden asema henkilötietojen suojan taustalla tunnustetaan kansallisten tuomioistuinten lisäksi myös yleiseurooppalaisessa tuomioistuinratkaisukäytännössä.

Kuitenkin se, että tiedollista itsemääräämisoikeutta ei suoraan ole vahvistettu EUT:n ratkaisukäytännössä on varsin mielenkiintoinen kysymys, koska tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 7 perustelukappale korostaa yksilön kontrollia. Huomionarvoista on se, että kyseinen perustelukappale sisältää eron eri kieliversioiden välillä. Esimerkiksi englanninkielisessä versiossa

¹⁸⁹ EUT, C-61/19, Orange România SA v. Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), julkisasiamies Maciej Szpunarin ratkaisuehdotus 4.3.2020, C:2020:158, kohta 37.

¹⁹⁰ Vrt. Glenster 2021, s. 81–82, jossa todetaan, että EIS 8 artikla sääntelee yksityiselämän suojaa, jonka johdosta on oletettava, että EIT:n oikeuskäytännön viittaukset tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen rajoittuvat yksityiselämän suojaa koskevan yhteisön perusoikeuskirjan 7 artiklan soveltamisalaan eivätkä ulotu henkilötietojen suojaa koskevaan yhteisön perusoikeuskirjan 8 artiklaan.

¹⁹¹ EIT, Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi, tuomio 27.6.2017 (suuri jaosto), kohta 137.

¹⁹² EIT, Magyar Helsinki Bizottság v. Unkari, tuomio 8.11.2016 (suuri jaosto), tuomareiden Nussberger ja Keller eriävä mielipide, kohta 7.

todetaan, että ”natural persons should have control of their own personal data”.¹⁹³ Suomenkielisessä versiossa todetaan sen sijaan, että ”luonnollisten henkilöiden olisi voitava valvoa omia henkilötietojaan”. Englanninkielinen sanan ”control” vastaavuus suomenkieliseen sanaan ”valvoa” on siten altis tulkintaeroihin eri kieliversioiden välillä, koska ”valvominen” käsitteenä voidaan myös tulkita olevan selkeästi suppeampi kuin ”control”. Kyseiseen seikkaan liittyen Purtova toteaa, että tietosuojasääntely oletusarvoisesti puoltaa kantaa, jonka mukaan esimerkiksi yritykset voivat kerätä henkilötietoja.¹⁹⁴ Hänen mukaansa käsitteen selkeän määrittelyn puuttuminen merkitsee sitä, että oletusarvoisesti henkilötietoja voidaan vapaasti kerätä ja käyttää.¹⁹⁵ Hänen lähestymistapansa mukaan yksityishenkilöt joko hallitsevat tietojansa, joiden käsittelyyn muut tarvitsevat luvan, tai muut voivat käyttää tietoja ja yksilöt voivat soveltaa käsittelyyn rajoituksia.¹⁹⁶ Myös tietosuoja-asetuksen toinen tarkoituksista edellyttää henkilötietojen vapaata liikkuvuutta, ja kuten edellä on todettu, suhteellisuusperiaate ja muiden yksilöiden oikeudet on niin ikään otettava huomioon henkilötietojen suojan prosessuaalisen ja aineellisen sisällön määrittäjänä. Näin ollen tiedollinen itsemääräämisoikeus on saatettu nähdä ongelmalliseksi etenkin yksityisten toimijoiden välillä, mistä johtuen sen suoranaista vahvistamista EUT:n ratkaisukäytännössä on saatettu välttää.¹⁹⁷ Siten nimenomaan valvonta käsitteenä vaikuttaisi olevan perustellumpi.

4.3.2 Henkilötietojen suoja luovuttamattomana oikeutena

Tiedollisen itsemääräämisoikeuden suhde henkilötietojen suojaan ei ole ongelmaton, koska ihmisoikeudet ovat lähtökohtaisesti luovuttamattomia oikeuksia. Voidaan kuvitella esimerkiksi tilanne, jossa henkilö haluaisi antaa suostumuksen kerätä hänestä aivan kaikki tiedot ja käyttää niitä vapaasti.

Henkilötiedot ovat kuitenkin nimenomaan tietoja henkilöstä, eikä näitä tietoja ei ole olemassa ennen niiden ilmaisemista tai luovuttamista.¹⁹⁸ Myös tosiseikka siitä, että kaikki ihmisten välinen sosiaalinen kanssakäynti edellyttää henkilötietojen ilmaisua tai luovuttamista ei puolla ajatusta siitä, että kaikki henkilötietojen kerääminen edellyttäisi suostumusta ja edelleen suostumuksen arvioimista ihmisoikeuksien luovuttamiskiellon kautta. Lisäksi on syytä tehdä ero henkilötietojen luovuttamisen tai keräämisen ja henkilötietojen käyttämisen välillä, koska tiedoilla

¹⁹³ Myös esimerkiksi saksankielinen versio vastaa englanninkielistä versiota.

¹⁹⁴ Ks. Purtova 2014, s. 7

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ks. Thouvenin 2021, s. 252–253.

¹⁹⁸ Rouvroy – Pullet 2009, s. 51.

ei ole mitään arvoa, mikäli niitä ei käytetä.¹⁹⁹ Siten henkilötietojen käyttötarkoitus korostuu, eikä henkilötietojen luovuttaminen tai kerääminen itsessään vielä ole riittävää todetakseen perus- ja ihmisoikeuksien luovuttamisen tai näiden oikeuksien loukkaamisen. Näin ymmärrettynä henkilötietojen luovuttaminen ja hyödyntäminen on mahdollista tiettyjen rajojen puitteissa ilman, että se katsottaisiin perus- ja ihmisoikeuksien luovuttamiseksi.

Suostumus perustuu ajatukseen tiedollisesta itsemääräämisoikeudesta eli rekisteröidyn tulisi voida määrätä tietojensa käytöstä. Suostumuksen antaessaan rekisteröity saattaa luopua myös perusoikeudesta.²⁰⁰ WP29:n mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita vielä kontrollin menettämistä, koska rekisteröidyllä edelleen on esimerkiksi oikeus vastustaa tietojensa käsittelyä.²⁰¹ WP29:n lausunnosta voisi jopa lukea, että rekisteröity voisi antaa suostumuksen esimerkiksi sellaiseen käsittelyyn, mistä voi aiheutua vahinkoa rekisteröidylle, kunhan suostumus on annettu vapaaehtoisesti ja suostumus on peruutettavissa asianmukaisesti.²⁰² Tällainen tulkinta ei kuitenkaan vaikuta olevan muun sääntelyn kanssa yhdenmukainen eikä tietosuojasääntelyn tarkoituksen mukainen.

EIT:n ratkaisukäytännön mukaan henkilötietojen luovuttaminen tai luvan antaminen kerätä henkilötietoja on mahdollista suostumuksella ilman, että sitä arvioitaisiin ihmisoikeuksien luovuttamisena, mikäli suostumus ei tee henkilötietojen suojasta tai yksityiselämän suojasta merkityksetöntä ja mitätöntä. Antamassaan yksityiselämän suojaa koskevassa ratkaisussa EIT toteasi, että itsemääräämisoikeuden tarkoituksena ei ole se, että kyseinen oikeus mahdollistaisi sellaisen toiminnan harjoittamisen, jonka katsotaan olevan fyysisesti, psyykkisesti tai moraalisesti haitallista, vaarallista asianomaiselle henkilölle taikka johtaisi henkilön ihmisarvon menettämiseen.²⁰³ Myös tietosuojaneuvosto ohjeessaan muistuttaa, että suostumuksen hankkiminen ei poista tai millään tavalla vähennä velvollisuutta noudattaa tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa vahvistettuja käsittelyperiaatteita, jotka koskevat kohtuullisuutta, tarpeellisuutta, oikeasuhtaisuutta ja tietojen laatua.²⁰⁴ Lisäksi rekisteröidyllä on käytössään esimerkiksi oikeus vastustaa tietojensa käsittelyä tai peruuttaa suostumus. Nämä periaatteet ja oikeudet osaltaan asettavat lisäedellytyksiä henkilötietojen käsittelylle, jotka suojaavat rekisteröityä antamasta

¹⁹⁹ Wennäkoski 2025, s. 250. Myös Antikainen 2012, s. 213.

²⁰⁰ Tietosuojatyöryhmä WP29, Opinion 15/2011, s. 8.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ks. *ibid.*, s. 9. Ks. myös Klemetti 1998, s. 7, joka toteaa, että pätevän suostumuksen sisällön kartoittaminen on tärkeää, sillä yksilön suostumus vaikuttaisi *prima facie* tarjoavan perusteen käsitellä mitä tahansa tietoja rekisteröidystä.

²⁰³ EIT, *Pretty v. Yhdistynyt Kuningaskunta*, tuomio 29.4.2002, kohta 61–66.

²⁰⁴ Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 8/2020, s. 19.

suostumusta käsittelyyn, joka tekisi henkilötietojen suojasta merkityksettömän, sekä säilyttävät rekisteröidyillä jonkinasteisen kontrollin. Esimerkiksi käyttötarkoitussidonnaisuudella on yhteys suostumukseen, koska suostumuksen tulee olla tiedollinen eli se edellyttää informointia käyttötarkoituksista.²⁰⁵

Rekisteröidyn suostumus ei siten oikeuttaisi esimerkiksi kohdentamista, joka on suhteetonta tai kohtuutonta.²⁰⁶ Rouvroy ja Pullet toteavat osuvasti henkilötietojen suojan perusoikeudellisesta luonteesta, ettei pidä tyytyä nykyiseen suuntaukseen, jossa yksilön suostumusta pidetään riittävänä kriteerinä, jonka perusteella voidaan todeta, että julkinen tai yksityinen byrokratia pitää kaikenlaista käsittelyä hyödyllisenä.²⁰⁷ Myös Saarenpään mukaan suostumus ei oikeuta rekisterinpitäjää laista poikkeavaan toimintaan.²⁰⁸ Näin ollen, suostumuksen pätevyyttä ja suostumuksen kohteena olevien henkilötietojen laatua ja määrää tulee arvioida perustavanlaatuisten oikeuksien valossa käyttötarkoitus huomioiden.

4.3.3 Tiedollisen itsemääräämisoikeuden kritiikki

Kritiikkinä tiedollisen itsemääräämisoikeuden soveltamiselle on esitetty sitä, että kaikki yksityiset toimijat voivat vapaasti harjoittaa kaikkea sopivaksi katsomaansa toimintaa ja rajoitusten käyttöönotto edellyttää perusteluita.²⁰⁹ Ihmiset ovat tottuneet pitkälti käyttäjälle ilmaiseen tiedonsaantiin ja sosiaalisen median palveluiden käyttöön, joiden rahoitus on hankittu ensi sijassa mainostuloilla eikä suoraan kuluttajalta perittävillä maksuilla. Palveluntarjoaja on näissä tapauksissa kerännyt käyttäjistä henkilötietoja, jotka se on kaupallistanut tulojen hankkimiseksi.²¹⁰ Ihmisille on syntynyt tietynlainen ajattelutavan vinouma sen suhteen, että tietojen aina tulisikin olla käyttäjälle ilmaisia eikä palveluntarjoajien oikeuksia tuoda esiin, vaan rahoitus sujuvasti jätetään palveluntarjoajan omaksi ongelmaksi ja unohdetuksi seikaksi. Kuitenkin myös tietoja käsittelevien toimijoiden samaiseen yksityisen autonomian periaatteeseen kuuluvat oikeudet ja vapaudet, kuten valinnanvapaus päättää palvelun vastikkeellisuudesta ja

²⁰⁵ Ks. tietosuoja-asetuksen 7(2) ja 7(3) artikla sekä johdanto-osan 42 perustelukappale.

²⁰⁶ Tietosuojatyöryhmä WP29 2018, s. 3–4.

²⁰⁷ Rouvroy – Pullet 2009, s. 74.

²⁰⁸ Saarenpää 2009, s. 410.

²⁰⁹ Thouvenin 2021, s. 253. Ks. myös Koillinen 2013, s. 173.

²¹⁰ Ks. Euroopan tietosuojavaltuutettu 2017, s. 7 ja 9–10, jossa Euroopan tietosuojavaltuutettu huomauttaa, että henkilötietojen kutsumista vastavuoroiseksi suoritukseksi tiedon saannille tai palvelun käyttämiselle tulisi välttää. Ks. myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/2161, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyikäistämisen osalta, johdanto-osan 31 perustelukappale sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/770, annettu 20 päivänä toukokuuta 2019, tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista, 3(1) artikla, joissa puolestaan on nimenomaisesti tunnustettu henkilötietojen vastavuoroisuus palveluille.

hinnasta tulee huomioida. Vastavuoroisina oikeuksina ja vapauksina tiedolliselle itsemääräämisoikeudelle, palvelun tarjoaja omaa esimerkiksi Euroopan unionin peruskirjan takaamat oikeudet, kuten ammatillisen vapauden (15 artikla), elinkeinovapauden (16 artikla) ja omistusoikeuden (17 artikla). Siten myös näiden oikeuksien rajoittaminen edellyttää perusteluita. Voisi todeta, että erilaisten intressien huomioimisen vuoksi demokratiassa ei voi olla täydellistä yksityisyyttä taikka tiedollista itsemääräämisoikeutta.²¹¹

Lisäksi oikeustieteessä on katsottu, että lähtökohtaisesti henkilötietoihin ei kohdistu yksinoikeuksia, kuten omistusoikeutta²¹², vaikka vanhan filosofiassa käytetyn ilmaisun mukaisesti voidaan vaihdantaa ajatellen sanoa ihmisen oikeudellisesti omistavan itsensä²¹³. Poikkeuksellisesti monillakin osapuolilla voi olla samoihin tietoihin oikeuksia, joilla rajoitetaan muiden pääsyä niihin. Esimerkiksi, yritys on voinut valmistaa suuren tietokannan, jota suojataan tekijänoikeudella, mutta samaan aikaan yksittäisillä tietokantaan kuuluvilla ihmisillä voi olla kyseisiin tietoihin kohdistuvia oikeuksia. Henkilötietojen suoja on yksi esimerkki näistä tietoihin mahdollisesti kohdistuvista rajoitetuista oikeuksista. Näin ollen tiedollista itsemääräämisoikeutta ei tulisi ymmärtää ehdottomana oikeutena siten, että kaikki henkilötietojen käsittely edellyttäisi suostumusta tai että suostumusta tulisi arvioida aina samalla tavoin tapauksesta riippumatta, vaan tietyissä tapauksissa vaikutusmahdollisuuksien antaminen ja käsittelyn läpinäkyvyys on riittävää tiedollisen itsemääräämisoikeuden ja siten perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseksi.²¹⁴ Myös Koops toteaa, että tiedollinen itsemääräämisoikeus perinteisesti suostumusta korostavana oikeutena mielletynä ei ole täytöntöönpanokelpoinen.²¹⁵ Oikean tasapainon löytäminen yhtäältä tiedollisen itsemääräämisoikeuden ja toisaalta henkilötietojen keräämiseen, käyttämiseen ja muuhun käsittelyyn liittyvien kilpailevien etujen välillä onkin ollut yksi keskeisimmistä dilemmoista tietosuojaa koskevalla politiikanalalla.²¹⁶

Kun tiedollista itsemääräämisoikeutta ja sen toteutumista peilataan yhteiskunnan ja elävän elämän tosiseikkoihin, voidaan havaita, että tiedollisen itsemääräämisoikeuden pitäminen keskeisenä metaoikeutena henkilötietojen suojalle on altis kritiikille. Esimerkiksi ihmisten käyttäytymistä tutkivassa taloustieteessä saavutetut tutkimustulokset osoittavat, että yksilöt eivät pysty käyttäytymään rationaalisesti.²¹⁷ Mikäli tiedollinen itsemääräämisoikeus hahmotetaan

²¹¹ Saarenpää 2009, s. 289. Ks. myös Wennäkoski, 2025, s. 206.

²¹² Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 25–27.

²¹³ Saarenpää 2009, s. 279.

²¹⁴ Ks. Rouvroy – Pullet 2009, s. 56.

²¹⁵ Koops 2014, s. 252.

²¹⁶ Purtova 2014, s. 7.

²¹⁷ Ks. Kahneman 1997, s. 111–113. Ks. myös Kahneman – Tversky 1979, s. 287–288.

oikeutena valtaan ja siten suostumuksen merkityksen korostumisena, sillä on myös kääntöpuolensa eli vastuun ottaminen suostumuksen seuraamuksista. Käänteisesti voisi ajatella, että rationaalisuusolettamus tukee kantaa, jonka mukaan on tarpeetonta suojella ihmisiä heidän valintojensa seurauksilta.²¹⁸ Kuten edellä on todettu, yksilöä kuitenkin suojataan tietosuojasetuksessa asetetuilla periaatteilla sekä rekisteröidyille kuuluvilla oikeuksilla. Lisäksi pätevän suostumuksen antamiseksi on säädetty tiukat ehdot siitä, milloin suostumus on aidosti vapaaehtoinen.

4.4 Henkilötiedot vaihdannallisena hyödykkeenä

4.4.1 Henkilötiedot ja omistusoikeus

Oikeustieteessä on yleisesti todettu, ettei henkilötietoihin kohdistu mitään yksinoikeutta, kuten omistusoikeutta.²¹⁹ Omistusoikeus on tapana määritellä täydelliseksi toiset poissulkeväksi yksinoikeudeksi.²²⁰ Samalla omistusoikeuden myötä, omistaja voi käyttää esineeseen kaikkea mahdollista valtaa, jollei laki aseta sille rajoituksia.²²¹ Omaisuuden käsitettä puolestaan on tullut perinteisesti hyvin laajasti. Omaisuudella tarkoitetaan varallisuusarvoisia etuja ja oikeuksia, mihin omistusoikeus tai muu varallisuus oikeus kohdistuu.²²²

Tieto, kuten henkilötieto on kuitenkin erilainen suhteessa tavalliseen aineelliseen esineeseen. Tietoon kohdistuvat oikeudet ovat yleensä kielto-oikeuksia eli ne antavat kyseisen oikeudenhaltijalle oikeuden kieltää muita hyödyntämästä tietoa.²²³ Henkilötietoihin tällainen kielto-oikeus soveltuu huonosti, koska henkilötietojen käsittely on toisinaan välttämätön edellytys yhteiskunnassa toimiseksi tai tavallisten sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseksi. Edelleen erilaiset hyödykkeet voidaan jakaa kilpaileviin ja kilpailemattomiin hyödykkeisiin, joista jälkimmäiseen kuuluu henkilötieto.²²⁴ Kilpailemattoman hyödykkeen tapauksessa yhden kuluttajan kulutus ei estä toisten kuluttajien kulutusta.²²⁵ Kilpailemattomia hyödykkeitä ovat esimerkiksi ulkoilma, maisema ja auringon valo. Myös tieto on kilpailematon hyödyke, mikä tarkoittaa sitä, että jos yksi ihminen tietää jonkin henkilön nimen ja käyttää sitä hyödykseen, se ei estä muita samanaikaisesti tietämästä ja hyödyntämästä samaa tietoa eli henkilön nimeä.

²¹⁸ Ks. Kahneman 1997, s. 105.

²¹⁹ Ks. Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 25–27.

²²⁰ Saarnilehto – Annola – Hemmo – Karhu – Kartio – Tammi-Salminen – Tolonen – Tuomisto – Viljanen 2004, Omistusoikeuden käsite.

²²¹ Ibid., Omistajan valta.

²²² Viljanen – Tuori – Scheinin – Ojanen – Karapuu – Hallberg 2005, Omaisuuden suojan piiriin kuuluvat varallisuusosedut.

²²³ Pitkänen 2014, s. 206.

²²⁴ Ks. Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2022, s. 26.

²²⁵ Pitkänen 2014, s. 206.

Pitkänen kuvaa henkilötietojen suojaa rajoitetuksi oikeudeksi – henkilötietoihin ei lähtökohtaisesti kohdistu omistusoikeutta, mutta henkilöillä on oikeuksia, joilla rajoitetaan muiden pääsyä heidän henkilötietoihinsa.²²⁶ Näillä rajoittavilla oikeuksilla puolestaan syntyy niukkuus, jonka myötä henkilötiedoille syntyy taloudellista arvoa.²²⁷ Näin ollen henkilötietoihin ei kohdistu omistusoikeutta, mutta henkilötietoja koskevat oikeudet, joilla rajoitetaan niiden käsittelyä. Rajoittavat oikeudet puolestaan luovat taloudellisen intressin kerätä henkilötietoja ja hyödyntää niitä, mikä onkin usean teknologiayrityksen liiketoimintamallin lähtökohta.

Vaikka ajatus siitä, että henkilötietoihin ei kohdistu omistusoikeutta on vallalla oleva käsitys, on myös havaittavissa, että ainakin vakavasti harkitaan sitä, että henkilötietoihin liittyisi jonkinlaisia varallisuus oikeuksia. Esimerkiksi Tanskassa on esitetty tekijänoikeus lakia, jossa jokaisella on oikeus kasvopiirteisiinsä ja ääneensä.²²⁸ Kasvopiirteet ja ääni voidaan nähdä myös henkilötietoina, jolloin lakiesityksen mukaan niihin kohdistuisi tekijänoikeuden kaltainen varallisuus oikeus. Tekijänoikeuden soveltaminen henkilötietoihin, kuten ääneen tai muihin biometrisiin tietoihin vaikuttaisi kuitenkin olevan nykyisen tekijänoikeuskynnyksen näkökulmasta mahdotonta, koska yksilö ei luovuudellaan tai henkiselällä työllään ei ole myötävaikuttanut henkilökohtaisten tietojen tuottamiseen.²²⁹ Tekijänoikeuden syntyminen edellyttää, että teos on tekijänsä omaperäinen henkisen työn luomus.

4.4.2 Henkilötietojen luonnehtiminen hyödykkeenä

Euroopan tietosuojaneuvosto sekä Euroopan tietosuojavaltuutettu katsovat, että henkilötietoja ei voida pitää kaupattavana hyödykkeenä.²³⁰ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö henkilötiedoilla olisi tietynlaista kaupallista arvoa – henkilötiedot ovat osa liiketoimintamalleja, jotka tarjoavat ”ilmaisen” pääsyn palveluun vastineeksi henkilötiedoista. Jo vuonna 2017 Economist totesi, että öljy ei ole maailman arvokkain resurssi vaan data.²³¹ Informaatiotaloustieteessä

²²⁶ Ibid., s. 207.

²²⁷ Ibid., s. 206.

²²⁸ The Guardian, Denmark to tackle deepfakes by giving people copyright to their own features, 27.6.2025. <https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/27/deepfakes-denmark-copyright-law-artificial-intelligence> (17.7.2025).

²²⁹ Ks. Filatova-Bilous 2022, s. 63.

²³⁰ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 33. Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 2/2019, s. 16. Euroopan tietosuojavaltuutettu 2016, s. 7. Euroopan tietosuojavaltuutettu 2017, s. 7. Ks. myös Euroopan parlamentti 2017, joka totesi, että unionin lainsäätäjien tulisi varoa laillistamasta tilanteita, joissa henkilötietoja ja viestintätietoja kohdellaan kaupattavina hyödykkeinä (”as tradable goods”).

²³¹ The Economist, The world’s most valuable resource is no longer oil, but data. 6.5.2017. <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data> (3.5.2025).

dataa pidetäänkin yhtenä tuotantotekijänä maan, pääoman ja työn rinnalla, mihin liittyy ajatus siitä, että lainsäädännön tulisi palvella nykyistä tietoyhteiskuntaa.²³²

Elvyn esittämässä typologiassa erotetaan toisistaan henkilötietotalous (*eng. Personal Data Economy, PDE*), jossa yritykset ostavat tietoja suoraan yksittäisiltä käyttäjiltä, ja henkilötietojen suojan maksulliset mallit (*eng. Pay for Privacy, PFP*), jossa yritykset veloittavat kuluttajilta maksun siitä, että he kieltävät henkilötietojensa keräämisen.²³³ PDE-mallit mahdollistavat sen, että käyttäjät voivat kaupallistaa tietonsa avoimesti. PFP-mallit puolestaan veloittavat käyttäjiä tietojen minimoinnista tai vaihtoehtoisesti kaupallistavat saadut henkilötiedot esimerkiksi kohdennetun mainonnan tarjoamisella. PFP-malleille on kuitenkin tyypillistä, että käyttäjät ovat haluttomia maksamaan ominaisuuksista tai palvelusta, joita he aiemmin ovat pitäneet ”ilmaisena”.²³⁴ Rekisterinpitäjän eli palveluntarjoajan näkökulmasta voidaan ajatella, vastoin Elvyn tyypittelyä, että kyse ei ole henkilötietojen suojasta maksamisesta vaan palvelusta maksamisesta. Suostu tai maksa -mallin voidaan nähdä edellä mainitun tyypittelyn osalta kuuluvan jälkimmäiseen eli PFP-malliin, mihin myös Euroopan tietosuojaneuvoston puheenjohtaja Anu Tallus viittaa toteamalla, että verkkoalustojen tulisi huolehtia siitä, ettei tietosuojaa koskevaa perusoikeutta muuteta ominaisuudeksi, josta käyttäjä joutuu maksamaan.²³⁵

Vallalla oleva käsitys siitä, että henkilötietoja ei voida pitää kaupallisena hyödykkeenä eikä niille voi määrittää hintaa perustuu ajatukseen, jonka mukaan henkilötiedot ovat henkilöön kuuluva osa, jota ei pitäisi käyttää kaupan kohteena.²³⁶ Euroopan tietosuojavaltuutettu vertaa henkilötietojen kaupallistamista jopa elävien elinten markkinoihin.²³⁷ Argumentti perustuu siten ihmisarvoon ja inhimillisyyteen, joka kieltää ihmisen esineellistämisen. Argumentti vaikuttaa ensikädessä hyväksyttävältä, mutta nykyisen verkkoyhteiskunnan kontekstissa realitodellisuus vaikuttaisi haastavan tätä näkökantaa. Käytännössä henkilötiedot ovat kaupan kohteena ja niillä pitkälti rahoitetaan internetin toimintaa. Mikäli palvelun käyttäjä ei maksa palvelusta rahalla, palveluntarjoajien on rahoitettava toiminta muilla keinoin – usein mainostuloilla. Tässä rahoitusmallissa käyttäjä ja hänen henkilötietonsa toimivat pohjimmiltaan vaihdannan välineenä.²³⁸

²³² Ks. Kempainen 2011, s. 11.

²³³ Ks. Elvy 2017, s. 1373–1374.

²³⁴ Ks. Agboola 2025, s. 6.

²³⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, TIETOSUOJANEUVOSTO: ”Suostumus- tai maksa” -mallien pitäisi tarjota todellista valinnanvaraa, 17.4.2024. https://www.edpb.europa.eu/news/news/2024/edpb-consent-or-pay-models-should-offer-real-choice_fi (3.5.2025).

²³⁶ Ks. Versaci 2018, s. 381.

²³⁷ Euroopan tietosuojavaltuutettu 2017, s. 7.

²³⁸ Davies 2025, s. 8.

Myös lainsäädännössä on havaittavissa mahdollisuus maksaa tietty palvelu henkilötiedoilla. Esimerkiksi direktiivissä (EU) 2019/770 tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista sekä direktiivissä (EU) 2019/2161 neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta todetaan, että digitaalista sisältöä tai digitaalisia palveluja toimitetaan usein myös niin, että kuluttaja ei maksa kauppahintaa vaan luovuttaa henkilötietoja.²³⁹ Edelleen direktiivissä 2019/770 todetaan kuitenkin, että henkilötietojen suoja on perusoikeus ja siksi henkilötietoja ei voida pitää hyödykkeenä.²⁴⁰ Vaikka lopullisesta direktiivistä poistettiin muotoilu henkilötiedoista vaihdannan välineenä, oli sen poistaminen Euroopan tietosuojavaltuutetun kannanoton myötä lähinnä symbolinen, koska edelleen direktiivi sisältää toteamuksen henkilötiedoilla maksamisesta.²⁴¹

Myös liberalistista sopimusvapautta sekä reaalityodellisuuden tosiseikkoja edustavat näkemykset toteavat, että yksilöille pitäisi antaa oikeus toimia vapaasti ja myydä omia henkilötietojaan. Esimerkiksi Rulen mukaan olisi parempi, jos yksilö voisi myydä henkilötietojaan vapailla markkinoilla ja saada rahallista vastiketta tiedoistaan, koska yksilöt joka tapauksessa joutuvat luopumaan yhä suuremmasta osasta yksityisyyttä teknologian kehittyessä.²⁴² Näkemys ei kuitenkaan ole ongelmaton. Kuten Wiatrowski väitöskirjassaan esittää, määräävässä asemassa olevat ICT-yritykset testaavat jatkuvasti henkilötietojen suojan rajoja eivätkä väärinkäytöksiään ole olleet kovinkaan harvinaisia.²⁴³ Tästä syystä määräävässä asemassa olevien toimijoiden muokkaamaa todellisuutta ei pitäisi nähdäkseni pitää sellaisenaan hyväksyttävänä reaalityodellisuutta kuvaavana asiantilana, jonka mukaiseksi lainsäädännön pitäisi muuttua.

Samalla läpinäkyvyyden kannalta ”ilmaisiksi” esitettyjen palvelujen kohdalla on ongelmallista, että henkilötiedoille ja siten myöskään palvelulle ei ole määritelty hintaa.²⁴⁴ Tällöin palvelun käyttäjät eli kuluttajat eivät saa läpinäkyvästi tietoa siitä, mitä palvelu tosiasiaa maksaa

²³⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/770, annettu 20 päivänä toukokuuta 2019, tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista, johdanto-osan 24 perustelukappale. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/2161, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta, johdanto-osan 31–34 perustelukappale.

²⁴⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/770, annettu 20 päivänä toukokuuta 2019, tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista, johdanto-osan 24 perustelukappale.

²⁴¹ Euroopan tietosuojavaltuutettu 2017, s. 7–8. Ks. Renko 2024, s. 924–925.

²⁴² Ks. Rule 2004, s. 201 ja 224–225.

²⁴³ Ks. Wiatrowski 2021, s. 135–178.

²⁴⁴ Ks. Euroopan tietosuojavaltuutettu 2016, s. 13.

eivätkä siten tee tietoon perustuvaa päätöstä. Vasta-argumenttina voitaisiin esittää, että käyttäjiä varten tietosuoja-asetuksen 12, 13 ja 14 artikla asettaa informointivelvollisuuden, jonka myötä rekisteröity kykenisi tekemään rationaalisen päätöksen. Argumentti vaikuttaisi kuitenkin menettävän uskottavuutensa, kun asiaa tarkastellaan reaalityodellisuuden tosiseikkojen valossa. Eurostatin mukaan vuonna 2023 vain 32,8 % internetin käyttäjistä EU:ssa lukee tietosuojaselosteen ennen henkilötietojen luovuttamisen hyväksymistä.²⁴⁵ Näin ollen käyttäjillä ei ole lähtökohtaisesti tietoa, mitä henkilötietoja käsitellään ja miten. Siten käyttäjät eivät myöskään kykene arvioimaan sitä, mitä palvelu tosiasiaa maksaa. Tämä puolestaan ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö ihmiset arvostaisi omaa yksityisyyttään ja toivoisi, ettei henkilötietoja käsiteltäisi. Eurostatin mukaan vuonna 2023 lähes puolet eli 49,7 % internetin käyttäjistä EU:ssa kieltäytyi sallimasta henkilötietojen käsittelyä markkinointitarkoituksiin.²⁴⁶ Suomessa tämä luku oli jopa noin 75 %. Näin ollen suostu tai maksa -malli voidaan nähdä läpinäkyvämpänä menettelynä verrattuna siihen, että palvelut mielletäisiin ”ilmaisena”.

Lisäksi edellä mainitut direktiivit tuovat kuluttajansuojasääntelyn ja tietosuojasääntelyn yhteen, mikä muodostaa osittain myös päällekkäisyyksiä ja mahdollisia ristiriitoja, mikäli palvelu maksetaan henkilötiedoilla. Ristiriitojen välttämiseksi esimerkiksi direktiivin 2019/77 3(8) artiklassa kuitenkin todetaan tietosuoja-asetuksen etusijasta suhteessa direktiiviin. Tämä sääntelykehikkojen lähentyminen ja päällekkäisyys tuo mukanaan myös haasteita, mikä näkyy nimenomaan suostu tai maksa -malleissa konkreettisesti. Mikäli digitaalisen palvelun voi maksaa henkilötiedoillaan, herää kysymys, mitä jos kuluttaja peruuttaa suostumuksen. Onko palveluntarjoajan tällöin tarjottava palveluaan ilmaiseksi vai voiko palveluntarjoaja lopettaa kyseisen palvelun tarjoamisen? Tähän kysymykseen palataan jäljempänä suostumuksen yhteydessä.

²⁴⁵ Eurostat, Privacy and protection of personal data (2020 onwards), 17.12.2024.
https://doi.org/10.2908/ISOC_CISCI_PRV20 (31.5.2025).

²⁴⁶ Ibid.

5 Suostumus suostu tai maksa -mallissa

5.1 Yleisen tietosuoja-asetuksen mukainen suostumus

Tietosuoja-asetuksen periaatelähtöisyydestä johtuen suostumuksen merkitys on aivan aluksi syytä liittää taustalla olevaan periaatteeseen. Asetuksen 5(1)(a) artiklan mukaan henkilötietoja on käsiteltävä lainmukaisesti, asianmukaisesti ja rekisteröidyn kannalta läpinäkyvästi. Tähän periaatteeseen kuuluu olennaisesti se, että henkilötietojen käsittelylle on olemassa oikeusperuste asetuksen 6 artiklasta.

Tietosuoja-asetuksen yksi henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteista on suostumus.²⁴⁷ Asetuksen 6(1)(a) artiklan mukaan käsittely on lainmukaista, jos rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojensa käsittelyyn yhtä tai useampaa erityistä tarkoitusta varten. Tarkemmin suostumuksen edellytyksistä säädetään asetuksen 7 artiklassa. Jotta suostumus olisi pätevä sen tulee olla vapaaehtoisesti annettu, yksilöity, tietoinen ja yksiselitteinen.²⁴⁸ Lisäksi suostumuksen tulee olla peruutettavissa milloin tahansa ja yhtä helposti kuin suostumuksen antaminen ilman haittaa kyseiselle yksilölle.²⁴⁹ Edelleen asetuksen johdanto-osan 32 perustelukappaleen mukaan suostumus olisi annettava selkeästi suostumusta ilmaisevalla toimella, kuten kirjallisella, mukaan lukien sähköisellä, tai suullisella lausumalla. Perustelukappaleen mukaan toimi voisi olla esimerkiksi se, että rekisteröity rastittaa ruudun vieraillessaan internetsivustolle, valitsee tietoyhteiskunnan palveluiden teknisiä asetuksia tai esittää minkä tahansa muun lausuman tai toimii tavalla, joka selkeästi osoittaa kyseessä olevassa yhteydessä, että hän hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn. Suostumusta ei sen vuoksi voida antaa vaikenemalla, valmiiksi rasti-
tuilla ruuduilla tai jättämällä jokin toimi toteuttamatta.²⁵⁰ Näin ollen suostumus edellyttää rekisteröidyltä aktiivista toimea. Suostumusta koskevaa sääntelyä löytyy myös muualta asetuksesta. Esimerkiksi 8 artiklassa säädetään tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvään suostumukseen sovellettavista ehdoista ja 9 artiklassa nimenomaisesta suostumuksesta, milloin käsittely

²⁴⁷ Muita 6 artiklan mukaisia oikeusperusteita ovat sopimuksen täytäntöönpano tai sopimuksen tekemistä edeltävien toimenpiteiden toteuttaminen, lakisääteinen velvoite, elintärkeiden etujen suojaaminen, yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen tai julkisen vallan käyttäminen ja oikeutettu etu.

²⁴⁸ Tietosuoja-asetuksen 7(2) ja 7(4) artikla. Tietosuoja-asetuksen 4(11) artiklan määritelmässä rekisteröidyn suostumuksella tarkoitetaan mitä tahansa vapaaehtoista, yksilöityä, tietoista ja yksiselitteistä tahdonilmaisua, jolla rekisteröity hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn antamalla suostumusta ilmaisevan lausuman tai toteuttamalla selkeästi suostumusta ilmaisevan toimen.

²⁴⁹ Tietosuoja-asetuksen 7(3) artikla ja johdanto-osan 42 perustelukappale. Myös tietosuojatyöryhmä WP29, Opinion 15/2011, s. 13.

²⁵⁰ Ks. Euroopan tietosuojaneuvosto 2020, s. 20. EUT, C-673/17, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV v. Planet49 GmbH, tuomio 1.10.2019 (suuri jaosto), C:2019:801, kohta 56. EUT, C-61/19, Orange România SA v. Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), tuomio 11.11.2020, C:2020:901, kohta 37.

koskee erityisiä henkilötietoryhmiä, mutta näitä säännöksiä koskeva tarkastelu on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle.

Koska suostumuksen pätevyys edellyttää useamman edellytyksen täyttymistä, kunkin edellytyksen itsenäinen merkitys on olennainen. Tämän tutkielman kannalta edellytykset suostumuksen vapaaehtoisuudesta ja suostumuksen peruuttamisesta ovat erityisen tarkastelun kohteena, koska niiden merkitys suostu tai maksa -malleissa on korostunut.

5.2 Vapaaehtoisesti annettu suostumus

5.2.1 Vapaaehtoisuus tietosuoja-asetuksessa

Kriteeri vapaaehtoisesti annetusta suostumuksesta on keskeinen kriteeri käsittelyn lainmukaisuuden kannalta. Erityisesti suostumuksen vapaaehtoisuus on ollut suostu tai maksa -mallin kohdalla keskeinen kiistanalainen kysymys. Empiirisessä tutkimuksessa on todettu, että suostu tai maksa -mallissa suostumuksen antaa n. 99 % rekisteröidyistä, vaikka vain noin 3 % olisi halukkaita hyväksymään markkinointievästeet.²⁵¹ Noyb:n mukaan tutkimuksen tulokset osoittavat selkeästi, ettei suostumus suostu tai maksa -mallissa ole vapaaehtoinen.²⁵² Samalla toisen kuluttajatutkimuksen mukaan yli kolmasosa kyseiseen tutkimukseen vastanneista sanoo, etteivät he ole halukkaita sallia yritysten seurantaevästeitä vastineeksi ilmaisesta palvelusta tai tuotteesta.²⁵³ On kuitenkin huomattava, että jälkimmäinen tutkimus on vuodelta 2013 ja ihmisten asenteet ovat voineet muuttua tutkimuksen tekoajankohdasta.

Vapaaehtoisuutta tietosuoja-asetuksessa sääntelee erityisesti sen 7(4) artikla, jonka mukaan vapaaehtoisuutta arvioitaessa on otettava mahdollisimman kattavasti huomioon muun muassa se, onko palvelun tarjoamisen tai muun sopimuksen täytäntöönpanon ehdoksi asetettu suostumus sellaisten henkilötietojen käsittelyyn, jotka eivät ole tarpeen kyseisen sopimuksen täytäntöönpanoa varten. Myös asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleessa todetaan, ettei suostumusta ei katsota vapaaehtoisesti annetuksi, jos sopimuksen täytäntöönpanon, mukaan lukien palvelun tarjoamisen, edellytyksenä on suostumuksen antaminen huolimatta siitä, että tällainen suostumus ei ole tarpeellista sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Asetuksen 7(4) artiklan tarkoituksen on varmistaa, ettei henkilötietojen käsittelystä tule suoraan tai epäsuoraan

²⁵¹ Ks. Müller-Tribbensee – Miller – Skiera 2024, s. 23–24 ja s. 37–38.

²⁵² Noyb, noyb's Pay or Okay report: how companies make you pay for privacy, 24.7.2025. <https://noyb.eu/en/noybs-pay-or-okay-report-how-companies-make-you-pay-privacy> (4.8.2025).

²⁵³ Consumer Action, Consumers to online advertisers: No tracking for ANY reason, 18.6.2013. https://www.consumer-action.org/news/articles/no_tracking_for_any_reason (5.8.2025). Ks. myös tulokset, Consumer Action, "Do not track" survey results, 2.5.2013. https://www.consumer-action.org/downloads/english/Summary_DNT_survey.pdf.

sopimuksen vastiketta.²⁵⁴ Suostumuksen vapaaehtoisuuden arviointi siten lähtee liikkeelle siitä, onko henkilötietojen käsittely personoitua mainontaa varten tarpeellista sopimuksen täytäntöönpanoa tai palvelun tarjoamista varten.

Suostumusta ei voida myöskään pitää vapaaehtoisesti annettuna asetuksen johdanto-osan 42 perustelukappaleen mukaan, mikäli rekisteröidyllä ei ole todellista vapaan valinnan mahdollisuutta ja jos hän ei voi myöhemmin kieltäytyä suostumuksen antamisesta tai peruuttaa sitä ilman, että siitä aiheutuu hänelle haittaa. Vapaan valinnan mahdollisuuteen liittyen tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleessa lisäksi todetaan, että suostumuksen ei pitäisi olla pätevä oikeudellinen peruste henkilötietojen käsittelylle sellaisessa erityistilanteessa, jossa rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selkeä epäsuhta. Näin ollen suostu tai maksa -mallien kohdalla tulisi arvioida sitä, mikä vaikutus on esimerkiksi määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen asemalla vapaaehtoisuuden määrittelyyn ja onko malli sellainen, joka aiheuttaa rekisteröidylle haittaa suostumuksen peruutustilanteissa.

Edelleen suostumusta ei johdanto-osan 43 perustelukappaleen mukaan pidetä vapaaehtoisesti annettuna, jos siinä ei sallita erillisten suostumusten antamista henkilötietojen eri käsittelytoimia varten. Suostu tai maksa -mallin kohdalla tämä tarkoittaa enemmänkin suostumuksen pyytämistä nimenomaisesti personoitua mainontaa varten, joka erottautuu usein selkeästi omaksi käsittelytoimekseen.

5.2.2 Henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuus palvelun tarjoamiseksi

Arvioitaessa sitä, onko suostumus katsottava vapaasti annetuksi, keskeinen kysymys on, onko henkilötietojen käsittely tarpeellista palvelun tarjoamiseksi. Sen määrittämiseksi, onko tietty henkilötietojen käsittely tarpeellista, on otettava huomioon, että tarpeellisuuden käsitteessä on kyse unionin oikeuden itsenäisestä käsitteestä.²⁵⁵ Tämä tarkoittaa sitä, että sillä on erityinen merkitys EU:n lainsäädännössä, sitä tulkitaan kaikkialla EU:ssa yhdenmukaisesti ja sitten, että se vastaa täysimääräisesti tietosuoja-asetuksen tavoitetta.²⁵⁶

Meta v. Bundeskartellamt -ratkaisussa EUT totesi, että jotta henkilötietojen käsittelyn voidaan katsoa olevan tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi, sen on oltava objektiivisesti

²⁵⁴ Euroopan tietosujaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 10–11.

²⁵⁵ Ks. EUT, C-524/06, Heinz Huber v. Saksan liittotasavalta, tuomio 16.12.2008 (suuri jaosto), C:2008:724, kohta 52. Ks. Raitio – Tuominen 2020, s. 190, jonka mukaan unionin oikeutta tulkittaessa oikeudellisille termeille on annettava unionin oikeuden mukainen merkitys, mikä tunnetaan myös eurooppaoikeuden niin sanottuna autonomisena tulkintana.

²⁵⁶ Ks. EUT, C-524/06, Heinz Huber v. Saksan liittotasavalta, tuomio 16.12.2008 (suuri jaosto), C:2008:724, kohta 52

välttämätöntä sellaisen tarkoituksen toteuttamiseksi, joka on rekisteröidylle tarkoitettun sopimusperusteisen palvelun olennainen osa.²⁵⁷ Verkkokäyttäjätietojen keräämisen osalta on siten keskeistä, ettei ketään pakoteta antamaan suostumusta siihen palvelun tarjoamisen tai sopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä, jos suostumukseen perustuva verkkokäyttäjätietojen kerääminen ei ole tarpeen niiden osalta.²⁵⁸ Toteamus ilmentää tietosuoja-asetuksessa asetettuja periaatteita käyttötarkoitussidonnaisuudesta sekä tietojen minimoinnista.²⁵⁹

Käyttötarkoitussidonnaisuudella tarkoitetaan sitä, että henkilötietojen käsittelyn tarkoitus on määritettävä etukäteen ja henkilötietoja saa kerätä vain tätä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten eikä tietoja saa käsitellä alkuperäisten tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla.²⁶⁰ Minimointiperiaatteella puolestaan tarkoitetaan sitä, että henkilötietoja saa käsitellä vain silloin, kun se on tarpeellista käsittelyn tarkoituksen kannalta. Käsiteltävien henkilötietojen on minimointiperiaatteen mukaan oltava sellaisia, joilla kyetään täyttämään määritelty käyttötarkoitus (asianmukaisuus), joilla on selkeä yhteys käyttötarkoitukseen (olennaisuus), ja jotka ovat välttämättömiä määritellyn henkilötietojen käyttötarkoituksen kannalta (rajoittuvuus).²⁶¹ Rekisterinpitäjän on siis voitava osoittaa, miltä osin sopimuksen pääkohdetta ei voitaisi toteuttaa ilman kyseessä olevaa käsittelyä.²⁶²

Myös kansallisella tasolla, esimerkiksi Suomessa, evästeitä ja muita seurantatekniikoita koskeva säännös edellyttää niiden käytön välttämättömyyttä. Suomessa sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi on implementoitu lailla sähköisen viestinnän palveluista (917/2014), jonka 205.3 §:n mukaan evästeiden tai muiden palvelun käyttöä kuvaavien tietojen tallentaminen tai käyttö on sallittua ainoastaan palvelun vaatimassa laajuudessa eikä sillä saa rajoittaa yksityisyyden suojaa enempää kuin on välttämätöntä. Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että evästeitä saa käyttää vain siihen, mikä on tarjotun verkkosivun tai palvelun kannalta tarpeellista eli käyttötarkoituksen kannalta välttämätöntä.²⁶³

EDPB on pitänyt kielletystä toiminnasta olevana esimerkkinä sitä, että rekisterinpitäjä edellyttää kuvankäsittelyyn tarkoitettun mobiilisovelluksen käyttämiseksi GPS-paikantamisen aktivoimista, samalla ilmoittaen, että näitä tietoja käytetään käyttäytymiseen perustuvan mainonnan

²⁵⁷ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 98.

²⁵⁸ Krzysztofek 2017, s. 70.

²⁵⁹ Periaatteista säädetään tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa.

²⁶⁰ Tietosuojavaltuutetun toimisto, Käyttötarkoitussidonnaisuus. <https://tietosuoja.fi/kayttotarkoitussidonnaisuus> (26.7.2025).

²⁶¹ Tietosuojavaltuutetun toimisto, Tietojen minimointi. <https://tietosuoja.fi/tietojen-minimointi> (26.7.2025).

²⁶² Ks. tietosuoja-asetuksen 5(2) artikla osoitusvelvollisuudesta.

²⁶³ Neuvonen 2014, s. 152.

tarkoituksiin. EDPB:n mukaan sijainnin paikantamista tai käyttäytymiseen perustuvaa verkkomainontaa ei tarvita kuvankäsittelypalvelun tarjoamiseen, eivätkä ne ole osa tarjottavaa ydinpalvelua.²⁶⁴

EUT totesi Bundeskartellamt-ratkaisussaan, että pääasiassa oleva tietojen käsittely ei vaikuta olevan ehdottoman välttämätöntä Meta ja Facebook-yhteisöpalvelun käyttäjien välisen sopimuksen täyttämiseksi.²⁶⁵ EUT myönsi, että personointi on hyödyllistä käyttäjälle, koska sen avulla hän voi nähdä kiinnostuksenkohteitaan pitkälti vastaavia sisältöjä.²⁶⁶ Samalla se kuitenkin totesi, että sisältöjen personointi ei ole tarpeen verkkoyhteisöpalvelujen tarjoamiseksi käyttäjille.²⁶⁷ Lisäksi EUT katsoi, että tarvittaessa käyttäjälle voidaan tarjota samoja palveluita vastaavalla vaihtoehtoisella tavalla, johon ei sisälly tällaista personointia. Näin ollen personointi ei ole objektiivisesti välttämätöntä näihin palveluihin olennaisena osana kuuluvaa tarkoitusta varten.²⁶⁸ EUT:n mukaan vastaavan vaihtoehtoisen tavan, johon ei liity personointia, voi kuitenkin tarvittaessa tarjota asianmukaista korvausta vastaan.²⁶⁹

Tarpeellisuuden osalta oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että mikäli suostumus on välttämätöntä tilanteissa, joissa vain suostumus luo kaupalliset edellytykset palvelun tarjoamiseksi ilmaiseksi, tarpeellisuusvaatimus täytyisi.²⁷⁰ Sitä vastoin EDPB on ottanut vastakkaisen linjan. Sen mukaan käyttäytymiseen perustuvaa mainontaa varten tapahtuva käsittely ei ole välttämätöntä pelkästään siksi, että tällaisella mainonnalla rahoitetaan välillisesti palvelun tarjoaminen.²⁷¹ Ottaen huomioon EUT:n linjan *Meta v. Bundeskartellamt* -ratkaisussa, EDPB:n tulkinta vaikuttaisi olevan tarpeellisuutta koskevan tulkinnan nykytila käyttäytymiseen perustuvan mainonnan osalta.

²⁶⁴ Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 8.

²⁶⁵ EUT, C-252/21, *Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt*, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 104 ja 149.

²⁶⁶ *Ibid.*, kohta 102.

²⁶⁷ *Ibid.*, kohta 102.

²⁶⁸ *Ibid.*, kohta 102.

²⁶⁹ *Ibid.*, kohta 150. Vrt. EUT, yhdistetyissä asioissa C-92/09 ja C93/09, *Volker und Markus Schecke GbR ja Hartmut Eifert v. Land Hessen*, tuomio 9.11.2010 (suuri jaosto), C:2010:662, kohta 86, jossa todettiin vähemmän yksityisyyteen puuttuvien vaihtoehtojen etusijasta, mutta ilman mainintaa asianmukaisesta korvauksesta. Vrt. myös *Landgericht Berlin II, Verbraucherzentrale Bundesverband v. Google Ireland Ltd*, tuomio 25.3.2025, 15 O 472/22, jossa oikeus katsoi, että personoituun mainontaan annettu suostumus ei ollut tietosuoja-asetuksen 6(1)(a) artiklan mukainen vapaaehtoinen ja tietoinen suostumus. Asiassa Google-tilin rekisteröitymisprosessin yhteydessä käyttäjien oli valittava kahden personointiasetuksen, ”pikapersonoinnin” tai ”manuaalisen personoinnin” väliltä. Oikeuden mukaan vapaaehtoisuutta ei ollut, koska kummassakaan vaihtoehdossa ei ollut mahdollisuutta kokonaan kieltäytyä suostumuksesta henkilötietojen käsittelemään personoitua mainontaa varten.

²⁷⁰ Feiler – Forgó – Weigl 2018, s. 21 ja 92–93.

²⁷¹ Euroopan tietosuojaneuvosto, *Ohjeet 2/2019*, s. 16. Ks. myös Santos – Bielova – Matte 2020, s. 97.

Mitä vaihtoehtoisen tavan tarjoamiseen tulee, EDPB vaikuttaisi ottavan hyvin tiukan tulkintalinjan suhteessa *Meta v. Bundeskartellamt* -ratkaisun muotoiluun. EDPB lähtee siitä, ettei rekisterinpitäjien oletusarvoisena etenemistapana saa olla se, että ne tarjoavat ainoastaan maksullista vaihtoehtoa palvelulle, johon sisältyy tietojenkäsittelyä käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa varten.²⁷² Sen sijaan rekisterinpitäjien olisi EDPB:n mukaan harkittava sellaista rekisteröidyille tarjottavaa vastaavaa vaihtoehtoa, joka ei edellytä maksun maksamista.²⁷³

Oikeustieteilijät ovat kritisoineet tätä EDPB:n lähestymistapaa esittämällä, ettei tietosuojaneuvosto ota huomioon esimerkiksi perusoikeuskirjan 16 artiklan mukaista elinkeinonvapautta eikä se vastaa EUT:n ratkaisun muotoilua eikä esimerkiksi direktiiviä 2019/770 tietyistä digitaalisen sisällön ja digitaalisten palvelujen toimittamista koskeviin sopimuksiin liittyvistä seikoista.²⁷⁴ Kritiikin yhteydessä on todettu, että perusoikeuksien välinen asianmukaisen tasapainon (eng. *fair balance*) ei tulisi pakottaa digitaalisia alustapalveluntarjoajia tarjoamaan palvelua ilman personoitua mainontaa ilmaiseksi, koska se ei ole oikeudellisesti eikä taloudellisesti perusteltua.²⁷⁵ Esimerkiksi deittisovellus Grindr koskien Grindr LLC (nyk. Grindr Inc.) valitti Norjan tietosuojaviranomaisen ratkaisusta, missä keskeisenä kysymyksenä oli se, oliko Grindr velvollinen tarjoamaan ilmaiseksi sovellustaan.²⁷⁶ Norjan tietosuojalautakunta totesi nimenomaisesti, että Grindr ei ole velvollinen tarjoamaan palveluitaan ilmaiseksi.²⁷⁷

Aiemmin WP29 totesi vuonna 2017 antamissaan suostumusta koskevissa suuntaviivoissaan, että vaihtoehtoisen palvelun on oltava aidosti vastaava, eikä siihen saa liittyä lisäkustannuksia (eng. *genuinely equivalent, including no further costs*).²⁷⁸ Vuonna 2018 WP29 päivitti suuntaviivojaan, jonka yhteydessä se poisti edellä mainitun ilmaisun.²⁷⁹ Myöskään EDPB:n suostumusta koskeviin suuntaviivoihin 05/2020 ei otettu mukaan mainittua ilmaisua. Näin ollen voidaan havaita, että tietosuojaneuvoston suuntaviivoissa on tapahtunut muutos ja viimeisimmän lausunnon myötä on havaittavissa paluu vanhaan.

EUT:n lähtökohtana *Bundeskartellamt*-ratkaisussa kuitenkin oli, että rekisterinpitäjä voi tarvittaessa tarjota vastaavan vaihtoehdon asianmukaista korvausta vastaan. Euroopan kuluttajajärjestöt ovat tulkinneet EUT:n toteamusta tarpeellisuudesta (eng. *necessary*) enemmänkin

²⁷² Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 22–23.

²⁷³ *Ibid.*, s. 23.

²⁷⁴ Bachelet 2024, s. 797. Craddock 2024. Arthur Cox LLP 2024, s. 15–19.

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Personvernemndas, 27.9.2023, PVN-2022-22 Grindr.

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ Tietosuojatyöryhmä WP29 2017, s. 10.

²⁷⁹ Ks. Tietosuojatyöryhmä WP29 2018, s. 9, jossa ei ole vaatimusta siitä, että vaihtoehtoon ei saa liittyä lisäkustannuksia.

vaatimuksena välttämättömydestä.²⁸⁰ Myös Bacheletin tulkinta viittaa enemmän välttämättömyyteen, kun hän toteaa, että tarpeellisuus viittaa tarpeeseen korvata tietojen monetisoinnissa mahdollisesti syntyvät menetykset, jos muita rahoitusvaihtoehtoja ei ole käytettävissä.²⁸¹ Nähdäkseni kuitenkin tässä yhteydessä kyse on nimenomaan tarpeellisuudesta eikä välttämättömyydestä ja tarpeellisuuden rekisterinpitäjä voi itse arvioida. Esimerkiksi suomenkielisessä versiossa EUT:n ratkaisusta käytetään sanaa ”tarvittaessa” ja myös muissa kieliversioissa sanavalinta viittaa enemmän nimenomaan tarpeeseen kuin välttämättömyyteen, kun ottaa huomioon eurooppaoikeuden autonomisen tulkinnan.²⁸² Näin ollen mikään EUT:n tuomiossa ei viittaa välttämättömyyteen. Tarve voi siten perustua kaupallisiin näkökohtiin, joskin EDPB liittyy tarpeellisuuden arviointiin asianmukaisuuden vaatimuksen,²⁸³ johon palataan jäljempänä.

EDPB:n mukaan vaihtoehtoinen versio on vastaava, jos se sisältää periaatteessa samat ominaisuudet ja toiminnot eli on toiminnallisesti vastaava, mutta versioiden ei tarvitse olla täysin identtisiä.²⁸⁴ EDPB totesi vuonna 2022 antamassaan sitovassa päätöksessä, että on olemassa personoitua mainontaa vähemmän rekisteröityjen yksityisyyteen kajoavia vaihtoehtoisia keinoja, kuten kontekstuaalinen mainonta.²⁸⁵ Kontekstuaalisella mainonnalla tarkoitetaan esimerkiksi maantieteelliseen sijaintiin, kieleen ja käytettyyn verkkosisältöön peruvaa mainontaa, johon ei liity käyttäjän profilointia ja seuranta.²⁸⁶ On selvää, että mainonnasta maksavat yritykset kuitenkin maksavat enemmän mainonnasta, joka on kohdennetumpaa, koska silloin mainokset ovat myös tehokkaampia. Näin ollen voisi väittää, ettei kontekstuaalinen mainonta ole vaihtoehtoinen personoidulle mainonnalle, vaikkakin kontekstuaalinen mainonta on vähemmän palvelun käyttäjien yksityisyyteen puuttuvaa. Siten voisi päätellä, että profiloinnille vaihtoehtoinen malli rekisterinpitäjän näkökulmasta aina edellyttää jonkinlaista maksua, mikäli rekisterinpitäjä haluaa kattaa kulunsa mainonnalla ja mahdollisuuksien mukaan tehdä sillä myös voittoa.

²⁸⁰ The European Consumer Organisation (BEUC) 2024, s. 4.

²⁸¹ Bachelet 2024, s. 796.

²⁸² Esimerkiksi saksankielisessä versiossa käytetään ilmaisua ”gegenbenenfalls”, kun saksankielinen termi EU: autonomiselle välttämättömyyden käsitteelle on ”erforderlichkeit”. Ruotsinkielisessä versiossa käytetään ilmaisua ”förekommande”, kun ruotsinkielinen termi EU:n autonomiselle välttämättömyyden käsitteelle on ”nödvan-dighet”. Myös alkuperäisessä ranskankielisessä versiossa käytetään ilmaisua ”le cas échéant”, kun ranskankielinen termi EU:n autonomiselle välttämättömyyden käsitteelle on ”nécessité”. Ks. tarkemmin eri kieliversioiden tulkinnasta Mileblom 2024, s. 37–39.

²⁸³ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 33.

²⁸⁴ Ibid., s. 31.

²⁸⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, Binding Decision 3/2022, s. 33. Ks. myös Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 23.

²⁸⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, Binding Decision 3/2022, s. 33. Ks. laajemmin Digitaalisen markkinoinnin sanakirja, Mitä on kontekstuaalinen mainonta? <https://digitaalisenmarkkinoinninsanakirja.fi/mita-on-kontekstuaalisen-mainonta-kohdennetun-mainonnan-strategioiden-ymmartaminen/> (1.7.2025).

Tästä huolimatta esimerkiksi Meta otti käyttöön ns. kolmannen vaihtoehdon, joka on ilmainen ja jossa ei käytetä personoituun mainontaan.²⁸⁷

Suostu tai maksa -mallissa vastaava vaihtoehtoinen palvelu voi olla aidosti vastaava, mikäli se esitetään muiden vaihtoehtojen yhteydessä.²⁸⁸ Esimerkiksi Meta tarjoaa EDPB:n edellyttämän kolmannen vaihtoehdon, johon ei sisälly maksua eikä personoitua mainontaa, mutta tätä vaihtoehtoa ei anneta ensimmäisen valinnan yhteydessä, kuten tutkielman kuvasta 1 voidaan havaita. Vaihtoehdon voi myöhemmin käydä valitsemassa sen jälkeen, kun on antanut suostumuksen personoituun mainontaan. Käyttäjät voivat siten herkästi ajatella, että palvelun käyttämiseksi heillä on vain kaksi vaihtoehtoa, suostua tai maksaa. Myöhempi vastaavan vaihtoehdon tarjoaminen on lisäksi ongelmallista, koska tämä on huomattavasti vaikeammin saatavilla, usein monen eri välilehden takana. Näin ollen esimerkiksi Metan tarjoamaan kolmanteen vaihtoehtoon on syytä suhtautua kriittisesti arvioiden, onko se todella kolmas vaihtoehto vai onko kyseessä edelleen pelkkä suostu tai maksa -malli.

Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomata, että EUT ja EDPB eivät viittaa vaihtoehtoisuudella lainkaan kaupalliseen vaihtoehtoisuuteen vaan nimenomaan palvelun ominaisuuksiin ja toimintoihin, jolloin kontekstuaalisen mainonnan sisältävä vaihtoehto olisi vaihtoehtoinen. Tämä jättää rekisterinpitäjän varsin ongelmalliseen tilanteeseen, sillä lähes sama palvelu tulisi kyetä tarjoamaan, mutta rahavirta palvelun tarjoamisesta laskee merkittävästi. Tällöin rekisterinpitäjän tulee käytännössä hyväksyä se, että rahaa ei tule samalla tavalla kuin ennen, kehittää palveluun uusi liiketoimintamalli taikka asettaa vaihtoehdon tarjoamiseksi asianmukainen maksu. Meta esimerkiksi lisäsi ns. vaihtoehtoiseen malliin pakollisia mainostaukoja, mikä puolestaan heikentää palvelun käyttökokemusta. Metan vaihtoehtoista mallia onkin kritisoitu siitä, että se tosiasiaassa olisi pimeä käytäntö (*dark pattern*), jolla pyritäisiin ohjaamaan rekisteröityjä antamaan suostumus personoitua mainontaa varten, koska se pakottaa käyttäjän katsomaan mainosta viisi sekuntia ja palvelun käyttö täksi ajaksi keskeytyy.²⁸⁹

²⁸⁷ Meta Platforms Inc., Facebook and Instagram to Offer Subscription for No Ads in Europe. 12.11.2024. <https://about.fb.com/news/2024/11/facebook-and-instagram-to-offer-subscription-for-no-ads-in-europe/> (7.8.2025).

²⁸⁸ Ks. Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 37–38, jossa todetaan, että rekisterinpitäjien olisi annettava riittävät tiedot kustakin tarjoamastaan palvelun versiosta myös silloin, kun yksi tai useampi niistä ei edellytä suostumusta käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa varten. Lisäksi tietosuojaneuvosto viittaa velvollisuuteen antaa täydelliset ja yksityiskohtaiset tiedot kustakin vaihtoehdosta selvästi erottuvilla ja erillisillä painikkeilla.

²⁸⁹ BBC, Instagram tests forcing users to watch adverts, 4.6.2024. <https://www.bbc.com/news/articles/c877y6mxdp7o> (5.7.2025).

Yhteenvedona voisi todeta, että milloin henkilötietojen käsittely personoitua mainontaa varten on ainut vaihtoehto, tähän annettu suostumus ei lähtökohtaisesti ole vapaaehtoinen, koska kyseinen käsittely ei ole objektiivisesti välttämätöntä palvelun tarjoamiselle. Mikäli kuitenkin rekisterinpitäjä tarjoaa edellä mainitun lisäksi toisen vaihtoehdon, jossa ei käyttäjiä ei profiloida eikä henkilötietoja käsitellä samassa laajuudessa, mutta joka edellyttää asianmukaista maksua, suostumus voi olla personoidun mainonnan sisältävään vaihtoehtoon vapaaehtoinen tietyin edellytyksin. Kysymys kuitenkin kuuluu, että miten tämän toisen vaihtoehdon asianmukainen maksu määritetään. Kysymys on relevantti, koska personoidun mainonnan sisältävän vaihtoehdon vapaaehtoisuus on riippuvainen tästä toisesta vaihtoehdosta. Mikäli maksu olisi kohtuuttoman suuri, suostumus ilmaiseen vaihtoehtoon eli personoidun mainonnan sisältävään vaihtoehtoon ei todennäköisesti olisi aidosti vapaaehtoinen.²⁹⁰

EUT ei Bundeskartellamt-ratkaisussaan ottanut kantaa asianmukaisen maksun määritelmään. Sen sijaan EDPB lausunnossaan käsitteli maksun asianmukaisuuden täyttymistä lausunnossaan. Tietosuojaneuvoston mukaan rekisterinpitäjien olisi arvioitava tapauskohtaisesti, onko korvaus ylipäättään asianmukainen.²⁹¹ Tämän kysymyksen arvioimiseen lausunto ei anna kuitenkaan sen enempää työkaluja. Rekisterinpitäjien näkökulmasta edellytyksen asettaminen ilman varsinaista tulkinta-apua on ongelmallinen, koska he joutuvat toimimaan epäselvässä oikeustilassa, johon on vielä asetettu sanktoriski.²⁹² Lisäksi, kuten edellä havaittiin, kysymys tarpeellisuudesta on vailla selkeää konsensusta. Myöskään kansalliset viranomaiset eivät ole antaneet tarkempaa ohjetta maksun suuruuden määräytymisestä vaan viittaavat asianmukaisuuteen. Esimerkiksi Itävallan tietosuojaviranomainen katsoi erään suostu tai maksa -mallin osalta, että kuuden euron kuukausimaksu, alkaen toisesta kuukaudesta, ei ollut kohtuuttoman kallis vaihtoehto, mutta se ei kuitenkaan antanut tarkempia kriteerejä suuruuden asianmukaisuuden arvioimiseksi.²⁹³

Vasta sen jälkeen, kun maksu on ylipäättään arvioitu asianmukaiseksi, rekisterinpitäjien tulisi arvioida, mikä määrä on asianmukainen. Siinä tulisi ottaa huomioon tietosuoja-asetuksen pätevän suostumuksen vaatimukset sekä tarve estää tietosuojaa koskevan perusoikeuden

²⁹⁰ Ks. Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 33, jonka mukaan korvaus ei saa estää rekisteröityjä epäämästä suostumustaan eikä saa heitä tuntemaan olevansa pakotettuja antamaan suostumuksensa.

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Tietosuoja-asetuksen 83 artiklan mukaan asetuksen rikkomisesta voidaan määrätä hallinnollisia sakkoja, jotka voivat olla enintään 20 000 000 euroa tai neljä prosenttia edeltävän tilikauden vuotuisesta maailmanlaajuisesta kokonaisliikevaihdosta sen mukaan, kumpi näistä määristä on suurempi.

²⁹³ Ks. Republik Österreich Datenschutzbehörde, päätös 30.11.2018, DSB-D122.931/0003-DSB/2018.

muuntaminen ominaisuudeksi, josta rekisteröityjen olisi maksettava.²⁹⁴ Myös tarve estää tämän perusoikeuden muuntaminen varakkaille henkilöille varatuksi maksulliseksi erityisominaisuudeksi tulisi huomioida määrää arvioitaessa.²⁹⁵ Lisäksi EDPB:n mukaan asianmukaista korvausta määrittäessä, kohtuullisuuden olisi oltava ohjaava periaate.²⁹⁶ Tietosuojaneuvosto jättää oikeustilan verrattain epäselväksi, kun se toteaa, että yritykset voivat vapaasti asettaa omat hintansa ja valita tulomalliansa rakenteen, mutta niiden olisi oltava tasapainossa yksilöiden henkilötietojen suoja koskevan perusoikeuden kanssa.²⁹⁷ Se, miten tasapaino määritetään, jää rekisterinpitäjän vastuulle, koska rekisterinpitäjää velvoittaa tietosuoja-asetuksen 5(2) artiklan mukainen osoitusvelvollisuus.

5.2.3 Haitan tai vahingon aiheutuminen

Tietosuoja-asetuksen 7(3) artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa ja sen on oltava yhtä helppoa kuin sen antaminen. Asetuksen johdanto-osan 42 perustelukappaleen mukaan suostumuksen voidaan katsoa olevan vapaaehtoisesti annettu, jos rekisteröidyllä on todellinen vapaan valinnan mahdollisuus ja jos hän voi kieltäytyä antamasta suostumustaan tai peruuttaa sen ilman, että siitä aiheutuu hänelle haittaa tai vahinkoa. EDPB:n mukaan rekisteröidylle aiheutuu taloudellinen seuraus, kun hän kieltäytyy antamasta suostumustaan henkilötietojen käsittelyyn personoitua mainontaa varten, mikäli hänellä ei ole muita maksuttomia vaihtoehtoja, joiden myötä hän voisi käyttää samaa palvelua.²⁹⁸ Tämä johtuu siitä, että rekisteröidyn olisi maksettava maksu voidakseen käyttää palvelua. Samalla se kuitenkin toteaa hieman ristiriitaisesti, että maksu on mahdollista asettaa, kunhan se ei ole kohtuuttoman korkea.²⁹⁹ Mikäli haitan tai vahingon aiheutumista tulkitaan tiukasti, voitaisiin esittää, että aina milloin ”ilmaisen” palvelun vaihtoehto edellyttää jonkinlaista maksua, aiheutuu siitä taloudellinen vahinko. Maksun asettamista ei selvästikään kuitenkaan tulkita haitan tai vahingon aiheutumiseksi ottaen huomioon EUT:n ratkaisun sekä EDPB:n lausunnon.³⁰⁰

Digitaalisen markkinoinnin järjestöt puolestaan katsovat, että maksu on pikemminkin vastike siitä, että palvelusta voi hyötyä.³⁰¹ Itävallan valvontaviranomainen totesi vuonna 2018

²⁹⁴ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 33.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid., s. 33–34.

²⁹⁷ Ibid., s. 34.

²⁹⁸ Ibid., s. 24–25.

²⁹⁹ Ibid., s. 25.

³⁰⁰ Ks. EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 150. Ks. myös Bachelet 2024, s. 796.

³⁰¹ Ks. IAB Europe – IAB Ireland – IAB Italia – IAB Spain – IAB Polska – IAB Sweden – Alliance Digitale – The German Association for the Digital Economy – Association for Internet Progress 2024, s. 3.

antamassaan ratkaisussaan, että uutispalvelun verkkosivun suostu tai maksa -malli ei ollut yleisen tietosuoja-asetuksen säännösten vastainen.³⁰² Se katsoi, että tilauksen tarjoaminen pientä maksua vastaan ei aseta rekisteröityä epäedulliseen asemaan. Näin ollen suostumusta pidettiin vapaaehtoisesti annettuna.

Suostumuksen antamatta jättäminen tai peruuttaminen ei tarkoita sitä, että sen tulisi olla täysin vailla haitallisia vaikutuksia.³⁰³ Suostumuksen antamatta jättämisestä tai peruuttamisesta ei kuitenkaan saa aiheutua merkittävää haittaa, jotta suostumus olisi vapaaehtoinen.³⁰⁴ Seuraamusten tulisi olla kohtuullisia ja suorassa yhteydessä henkilötietojen käsittelyyn, eli haitan arvioimisessa tulee huomioida samalla edellä esitetty henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuus palvelun tarjoamiseksi.³⁰⁵

Haitan tai vahingon aiheutumista arvioidessa tulee kuitenkin huomioida kaksi eri skenaariota. Ensimmäinen koskee yksilöitä, jotka eivät vielä ole palvelun käyttäjiä ja joiden eteen tulevat vaihtoehdot joko maksaa tai suostua. Mikäli yksilö ei hyväksy kumpaakaan, hän ei voi käyttää palvelua. Toinen skenaario koskee yksilöitä, jotka ovat jo olleet palvelun käyttäjiä ennen suostu tai maksa -mallin käyttöönottoa. Mikäli nämä yksilöt eivät hyväksy kumpaakaan, estyy heiltä palvelun käyttö. Kuten voidaan havaita, näistä vaihtoehtoista toisessa konkreettisesti menettää palvelun käyttämiseen oikeuden, joka on käyttäjällä ollut aikaisemmin, mikäli hän ei hyväksy kumpaakaan annetuista vaihtoehtoista. EDPB:n mukaan nimenomaan jälkimmäisessä skenaariossa palvelun epäämisen seuraukset voivat olla vielä merkittävämpiä kuin ensimmäisessä.³⁰⁶

Erottelu on merkityksellinen, koska esimerkiksi psykologian tutkimuksessa on havaittu, että ihminen arvottaa saman asian eri tavoin riippuen siitä, onko hänellä tämä asia hallussaan vai joutuuko hän sen ostamaan. Mikäli ihminen joutuu ostamaan esineen hän ei ole valmis maksamaan siitä yhtä paljon kuin mitä hän pyytäisi samasta esineestä myydessään sitä. Kyse on omistamisvaikutuksesta (*eng. endowment effect*).³⁰⁷ Kun teorian tuo suostu tai maksa -mallin kontekstiin, voidaan väittää, että palvelua jo käyttävät rekisteröidyt antavat suostumuksensa henkilötietojen käsittelyyn personoitua mainontaa varten helpommin verrattuna täysin uusiin käyttäjiin, mikäli vaihtoehtona olevan maksun hinta on molemmille sama.

³⁰² Ks. Republik Österreich Datenschutzbehörde, päätös 30.11.2018, DSB-D122.931/0003-DSB/2018.

³⁰³ Yücedağ – Öztürk – Aşikoğlu 2025, s. 340.

³⁰⁴ Tietosuojatyöryhmä WP29, Opinion 15/2011, s. 12.

³⁰⁵ Ks. Yücedağ – Öztürk – Aşikoğlu 2025, s. 340.

³⁰⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 26.

³⁰⁷ Kahneman – Knetsch – Thaler 1991, s. 194–197.

EDPB:n mukaan jälkimmäisen skenaarion osalta seuraukset voivat olla merkittävimpiä mahdollisten lukkiutumisasiikutusten johdosta.³⁰⁸ Lukkiutumisasiikutuksilla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa käyttäjä on vakiinnuttanut toimintansa alustalle, panostanut siihen, luonut sisältöä ja saanut seuraajia palvelussa. Osan käyttäjistä elinkeino voi pitkälti pohjautua palveluun, mikä voi olla tilanne joillakin sosiaalisen median vaikuttajilla. Tällaisessa tilanteessa palveluun luodun sisällön ja seuraajien menettämisestä voi aiheutua merkittäviä taloudellisia tappioita, joskin tässä yhteydessä tulee huomioida rekisteröidyn oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen, mikä voi lieventää haittaa.³⁰⁹

EDPB:n mukaan tietyt alustat ovat ratkaisevia rekisteröidyn osallistumiselle sosiaaliseen elämään tai välttämättömiä tiedon saamiseksi taikka tiettyjen henkilöiden arkielämän kannalta merkittävien palvelujen käyttämiseksi.³¹⁰ Kyseisestä päivittäiseen elämään kuuluvasta ja tärkeässä asemassa olevan palvelun käytön epääminen voi siten aiheuttaa haittaa. Lisäksi rekisteröidylle voi aiheutua haittaa, jos heiltä evätään pääsy ammatillisille tai työelämään suuntautuville alustoille.

Samalla tietosuojasetuksen 7(3) artiklan mukaan suostumuksen peruuttamisen tulisi olla yhtä helppoa kuin sen antaminen. Noyb totesi kantelussaan Itävallan tietosuojaviranomaiselle Metan suostu tai maksa -mallista, että suostumuksen peruuttaminen vaati kantelijalta enemmän vaivaa kuin suostumuksen antaminen, sillä maksutiedot on ensin syötettävä tai Googlen taikka Applen tili on perustettava maksamista varten iOS- ja Android-laitteissa.³¹¹ Edelleen Noyb totesi, että tavallisten evästebannereidenkaan hylkääminen ei saa olla useamman sivun takana, eikä tässä kontekstissa asiaa ole syytä arvioida toisin.³¹² Noyb:n kanta kuitenkin johtaisi maksuvaihtoehdon täydelliseen kieltämiseen, koska se aiheuttaisi kaikissa tapauksissa enemmän vaivaa kuin suostumuksen antaminen. Vaikka maksullisen vastaavan vaihtoehdon valitsemisessa on tosiasias-
assa kyse personoidun mainonnan sisältävästä vaihtoehdosta kieltäytymistä³¹³, on toisaalta olemassa myös toinen vaihtoehto kieltäytyä. Kyseisessä vaihtoehdossa kieltäytyminen tai peruuttaminen on yhtä helposti toteutettavissa kuin suostumuksen antaminen, mutta se johtaa palvelun käytön epäämiseen. Myöskään EUT eikä EDPB kuitenkaan näytä jakavan Noyb:n kantaa, koska ne nimenomaan tunnustavat maksullisen vastaavan vaihtoehdon, kuten edellä on todettu.

³⁰⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 26.

³⁰⁹ Oikeudesta siirtää tiedot järjestelmästä toiseen säädetään tietosuojasetuksen 20 artiklassa sekä johdanto-osan 68 perustelukappaleessa.

³¹⁰ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 25.

³¹¹ Noyb 2023, s. 7.

³¹² Ibid.

³¹³ Ks. D'Amico – Pelekis – Santos – Duivenvoorde 2024, s. 259 ja 261.

Koska suostu tai maksa -mallin palvelun tarjoaja tarjoaa usein verkkopalvelua, on syytä mainita myös sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin johdanto-osan 25 perustelukappale, jossa mahdollistetaan verkkosivun sisällön rajoittaminen, jos käyttäjä tai tilaaja ei hyväksy evästeitä tai muuta vastaavaa menetelmää ja kyseistä menetelmää käytetään lailliseen tarkoitukseen. Oikeuskirjallisuudessa edellä mainittua perustelukappaletta on siten tulkittu siten, että se mahdollistaisi seuranta- tai evästemuurin toiminnan, jossa suostumuksen antamatta jättäminen voisi estää verkkosivulle pääsyn ja siten käyttämisen.³¹⁴ EDPB kuitenkin totesi lausunnossaan ehdotuksesta sähköisen viestinnän asetukseksi, ettei evästemuurien kautta annettu suostumus täytä vapaaehtoisen tahdonilmaisun edellytyksiä.³¹⁵

5.2.4 Selkeä epäsuhta rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä

Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleessa todetaan, että suostumuksen ei pitäisi olla pätevä oikeudellinen peruste henkilötietojen käsittelylle tilanteessa, jossa rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selkeä epäsuhta. Voidaan puhua vallan epätasapainosta. Edellä mainittu koskee perustelukappaleen mukaan erityisesti tilanteita, jossa rekisterinpitäjä on viranomainen. Toinen tyypillinen tilanne, jossa vallan epätasapainoa esiintyy, on työsuhteet.³¹⁶ EDPB:n mukaan vallan epätasapaino ei kuitenkaan rajoitu viranomaisiin ja työnantajiin, vaan sitä voi esiintyä muissakin tilanteissa.³¹⁷

EDPB analysoi lausunnossaan vallan epätasapainon tekijöitä, jotka voidaan ottaa huomioon sen tarkistamiseksi, onko tilanteessa selkeä vallan epätasapaino. Se nimeää kaiken kaikkiaan kolme tekijää, jotka ovat merkityksellisiä arvioinnissa: (1) yrityksen asema markkinoilla, (2) rekisteröidyn riippuvuus tarjotusta palvelusta ja (3) palvelun kohderyhmä tai pääyleisö.³¹⁸

Myös EUT:n mukaan määräävä asema markkinoilla on otettava huomioon rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän selkeän epäsuhtan arvioinnissa ja siten myös vapaaehtoisen suostumuksen arvioinnissa.³¹⁹ Määräävä asema on vakiintunut kilpailuoikeudellinen termi ja kilpailuoikeudellisista näkökohdista voi olla hyötyä arvioitaessa, onko tilanteessa selkeä vallan epätasapaino.³²⁰ Julkisasiamies Rantosin mukaan on kuitenkin huomattava, että ollakseen tietosuoja-asetuksen soveltamisen kannalta merkityksellistä, markkinavoimatilannetta ei välttämättä tarvitse

³¹⁴ Ks. Carolan 2016, s. 465.

³¹⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto 2018, s. 3.

³¹⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 9.

³¹⁷ Ibid., s. 10.

³¹⁸ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 27–30.

³¹⁹ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 147–149.

³²⁰ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 28.

rinnastaa SEUT 102 artiklassa tarkoitettuun määräävään asemaan.³²¹ Esimerkiksi Wiatrowski väitöskirjassaan esittää tietosuojan kontekstissa määräävän aseman kriteereiksi, ilman SEUT 102 artiklassa tarkoitettua määräävän aseman tutkimista, seuraavat:

- globaali ja monikansallinen läsnäolo
- vahva yleinen markkina-asema
- vahva taloudellinen asema
- mahdollinen oikeudellinen vaikutusvalta; ja
- suuren tietomäärän, joka on kerätty kuluttajilta, päivittäinen käsittely.³²²

Nähdäkseni Rantosin toteamus siitä, että kyseessä ei tarvitse olla määräävässä asemassa oleva yritys, viittaa enemmänkin muihin tekijöihin, kuten esimerkiksi EDPB:n esittämään lukkiutumisvaikutukseen. Markkinavoima voi syntyä esimerkiksi käyttäjän riippuvuudesta alustan käyttöön.

Lisäksi hänen mukaansa pelkästään määräävä asema ei lähtökohtaisesti voi tehdä suostumuksesta täysin pätemätöntä.³²³ Myös EUT totesi, ettei rekisterinpitäjänä toimivan verkkoyhteisöpalvelun määräävä asema yhteisöpalvelujen markkinoilla sellaisenaan estä sitä, että palvelun käyttäjät voisivat pätevästi antaa suostumuksensa palveluntarjoajan suorittamaan heitä koskevien henkilötietojen käsittelyyn.³²⁴ Vastaavasti EPDB:n mukaan suostumusta voidaan edellä mainituissa tilanteissa käyttää vain ”poikkeuksellisissa olosuhteissa” ja mikäli rekisterinpitäjä voi osoittaa, että rekisteröidylle ei aiheudu suostumuksen epäämisestä vahingollisia seurauksia.³²⁵ Suostu tai maksa -malli yhteydessä maksuttoman vaihtoehdon tarjoaminen, johon ei sisälly käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa, voi EDPB:n mukaan mahdollistaa vapaaehtoisen suostumuksen antamisen, vaikka vallan epätasapaino olisi tilanteessa läsnä.³²⁶ Oikeustila selkeän vallan epätasapainon arvioinnissa on siten edelleen hieman epäselvä ja edellyttää tapauskohtaista arviointia etenkin yksityisen toimijan ollessa rekisterinpitäjänä, koska selkeä vallan epätasapaino voi olla kyseessä myös tilanteessa, jossa rekisterinpitäjä ei ole määräävässä asemassa.

³²¹ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, julkisasiamies Athanasios Rantosin ratkaisuehdotus 20.9.2022, C:2022:704, kohta 75.

³²² Wiatrowski 2021, s. 19.

³²³ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, julkisasiamies Athanasios Rantosin ratkaisuehdotus 20.9.2022, C:2022:704, kohta 75.

³²⁴ EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 147.

³²⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 10.

³²⁶ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 27.

Tapauskohtaisessa arvioinnissa tulee arvioida, johtaako rekisterinpitäjän asema markkinoilla yksin tai yhdessä muiden tekijöiden kanssa siihen, että rekisteröidyt kokevat, ettei heille ole tarjolla muita realistisia vaihtoehtoisia palveluja. Näin ollen niin sanottu lukkiutumiswaikutuksen olemassaolo on merkityksellinen myös selkeän vallan epätasapainon arvioinnissa.³²⁷ Lukkiutumiswaikutus eli esimerkiksi merkittävä käyttäjän panostaminen tiettyyn alustaan ja elinkeinon riippuminen alustan käytöstä voi johtaa siihen, että alustan ja käyttäjän välillä on selkeä vallan epätasapaino, vaikka rekisterinpitäjällä ei olisikaan kilpailuoikeudellisessa merkityksessä määräävää asemaa. Lisäksi EDPB kiinnittää erityistä huomiota palveluihin, jotka ovat luoneet suuren käyttäjäkunnan ja tarjonneet palvelujaan maksutta kaikille käyttäjille. Jos tällainen palvelu myöhemmin ottaa käyttöön suostu tai maksa -mallin, tätä voitaisiin EDPB:n mukaan pitää esimerkkinä selkeästä epäsuhdasta suhteessa käyttäjiin.³²⁸ Käytännössä suurimmat sosiaalisen median alustat eivät voisi ottaa käyttöön suostu tai maksa -mallia, koska palvelut ovat pääsääntöisesti olleet ilmaisia käyttäjilleen.

Toinen tekijä epäsuhtaa arvioitaessa on se, missä määrin rekisteröity on riippuvainen tarjotusta palvelusta. EDPB:n mukaan rekisteröidyn tunne siitä, että hänellä on todellinen vapaan valinnan mahdollisuus, rajoittuu, jos palvelua pidetään välttämättömänä esimerkiksi rekisteröidyn arkielämässä olennaisten tietojen saamisen kannalta.³²⁹ Kun ajattelee koko sosiaalisen median tarkoitusta, voisi ajatella, että käyttäjien lukkiuttaminen on itseasiassa alustan yksi päätavoitteista, koska sillä saadaan turvattua jatkuva mainostulojen virta. Lisäksi ihmisillä on perustavanlaatuisia tarpeita kuulua joukkoon ja luoda suhteita, joihin sosiaalinen viestintä on avainasemassa.³³⁰ Tämä perustavanlaatuinen tarve luonnostaan houkuttelee ihmisiä luomaan sisältöä alustoille ja hakemaan joukkoon kuuluvuuden tunnetta sekä luomaan uusia suhteita. Tutkimukset osoittavatkin, että sosiaalinen media aiheuttaa jopa riippuvuutta.³³¹ Riippuvuuden taustalla yhtenä keskeisenä tekijänä on nimenomaan sosiaalisten suhteiden luominen, ylläpitäminen ja joukkoon kuulumisen tunne.³³² Mikäli käyttäjällä on riippuvuuden kaltainen tarve käyttää alustaa, voisi ajatella, että rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on myös selvä vallan epätasapaino.

³²⁷ Ibid., s. 29.

³²⁸ Ibid., s. 29.

³²⁹ Ibid., s. 29.

³³⁰ Beumeister – Leary 1995, s. 520–521.

³³¹ Ks. esim. Andreassen 2015, s. 181.

³³² Ks. *ibid.*, s. 178–179. Myös Aksoy 2018, s. 861–865.

Kolmantena tekijänä selkeän epäsuhtan arvioinnissa on kohderyhmä tai pääyleisö. Milloin alusta on esimerkiksi suunnattu esimerkiksi lapsille tai sitä käyttävät pääasiassa lapset tai muut haavoittuvassa asemassa olevat, voi se johtaa selkeän epäsuhtan olemassaoloon.³³³

5.3 Tietoinen ja yksilöity suostumus

Tiedollisen itsemääräämisoikeuden yhteydessä havaittiin, että suostumukseen kohdistuu eräänlainen rationaalisuusolettamus. Samaan aikaan vaatimus tietoisuudesta tilastojen ja tosiseikkojen valossa altis kritiikille. Tästä huolimatta tietosuoja-asetus edellyttää pätevän suostumuksen antamiseksi rekisteröidyn tietoisuutta, mikä ilmentää läpinäkyvyyden periaatetta.³³⁴ Asetuksen johdanto-osan 42 perustelukappaleen mukaan tietoisin suostumuksen antamiseksi rekisteröidyn olisi tiedettävä vähintään rekisterinpitäjän henkilöllisyys ja tarkoitukset, joita varten henkilötietoja on määrä käsitellä. Näin ollen tietojen antaminen tulisi tehdä ennen suostumuksen saamista, jotta yksilö voi ymmärtää, mihin hän suostuu. Mikäli rekisterinpitäjä ei anna helpposti ymmärrettäviä tietoja, käyttäjän määräysvalta on näennäinen ja suostumus on pätemätön.³³⁵

EUT:n ratkaisukäytännössä on täsmennetty, että rekisteröidyn on voitava tietojen avulla helpposti määrittää mahdollisesti antamansa suostumuksen seuraukset ja tiedoilla on taattava se, että suostumus annetaan täysin tietoisena.³³⁶ Se, kuinka paljon tietoja on annettava, on arvioitava tapauskohtaisesti asiayhteydestä riippuen.³³⁷ Lisäksi kuluttajansuojasääntely erityisesti suostu tai maksa -mallien osalta edellyttää kuluttajalle kaikkien niiden tietojen antamista joita keskivertokuluttaja tarvitsee perustellun ratkaisun tekemiseen.³³⁸ EDPB huomauttaa, että jos asianmukaisia tietoja ei anneta, saattaa syntyä tietojen epäsymmetria, eivätkä rekisteröidyt välttämättä kykene ennakoimaan sitä, miten heidän henkilötietojaan käsitellään.³³⁹

Lisäksi suostumusta koskevan pyynnön muotoiluun sekä tarkkuuteen on kiinnitettävä huomiota. Tietosuoja-asetuksen 6(1)(a) artiklassa säädetään, että suostumus on annettava yhtä tai useampaa erityistä tarkoitusta varten. Edelleen asetuksen johdanto-osan 43 perustelukappaleen mukaan suostumusta ei voida katsoa vapaaehtoisesti annetuksi, jos eri henkilötietojen

³³³ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 29.

³³⁴ Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 32 perustelukappale. Ks. Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 16.

³³⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 35.

³³⁶ EUT, C-61/19, Orange România SA v. Autoritatea Natională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), tuomio 11.11.2020, C:2020:901, kohta 40.

³³⁷ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 35–35. Myös Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 17.

³³⁸ Ks. sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevan direktiivin 7(1)-(2) artikla.

³³⁹ Ibid., s. 36.

käsittelytoimille ei ole mahdollista antaa erillistä suostumusta.³⁴⁰ Suostumuksen on siten oltava yksilöity eli rekisteröidyillä on oltava mahdollisuus vapaasti valita ne käsittelytoimet, jotka hän haluaa hyväksyä tai hylätä, jos se on asianmukaista yksittäistapauksessa. Personoidun mainonnan yhteydessä on siten tärkeää antaa riittävän tarkat tiedot, jotta rekisteröity voi ymmärtää mihin hän on antamassa suostumusta, minkä lisäksi suostumuksen pyytämisen tulee olla erillään muihin käsittelytarkoituksiin pyydettävistä suostumuksista.

Käytännön toteuttamisen kannalta haasteelliseksi erityisesti sähköisen pyynnön osalta saattaa muodostua johdanto-osan 32 ja 43 perustelukappaleiden yhteensovittaminen. Asetuksen johdanto-osan 32 perustelukappale edellyttää suostumusta koskevalta pyynnöltä selkeyttä ja tiiviisti esittämistä ja sitä, ettei se tarpeettomasti häiritse palvelun käyttöä, jota varten se annetaan. Sen sijaan johdanto-osan 43 perustelukappale esittää vaatimuksen suostumuksen antamisesta eri käsittelytarkoituksiin. Näin ollen rekisterinpitäjän on syytä olla tarkkana suostumusta koskevan pyynnön esittämisessä siinä, kuinka pyytää suostumus kaikkiin eri käsittelytarkoituksiin siten, että pyyntö on selkeä ja tiiviisti esitetty eikä se tarpeettomasti häiritse palvelun käyttöä.³⁴¹

Mikäli suostumusta koskeva pyyntö sisältää suostumuksen lisäksi muita asioita, on suostumuspyyntö esitettävä selvästi erillään näistä muista asioista.³⁴² Tämä tarkoittaa sitä, ettei suostumusta koskevaa pyyntöä voida kätkeä esimerkiksi yleisiin ehtoihin. Itävallan tietosuojaviranomainen otti kantaa suostumuksen yksilöitävyyteen Der Standard -lehden suostu tai maksa -mallia koskevassa ratkaisussaan.³⁴³ Se katsoi, että suostumusta koskeva pyyntö oli esitettyä useamman muun käsittelytarkoituksen kanssa ns. yleisenä suostumuksena (eng. *blanket consent*). Suostumuksen pyytämien personoitua mainontaa varten katsottiin muutoin asianmukaiseksi, mutta suostumus olisi tullut esittää erillään muista käsittelytarkoituksista. Tämän vuoksi suostumus ei ollut pätevä. Ratkaisusta valitettiin Itävallan hallinto-oikeuteen, joka kuitenkin vahvisti tietosuojaviranomaisen näkemyksen.³⁴⁴

Samalla suuret verkkoalustat eivät saa rajoittaa käsittelytarkoituksen kuvausta käsittelyn rekisteröidylle tarjoamiin etuihin, jos käsittelystä aiheutuu myös muita seurauksia, kuten profilointia

³⁴⁰ Myös tietosuoja asetuksen johdanto-osan 32 perustelukappaleessa todetaan, että jos käsittelyllä on useita tarkoituksia, suostumus olisi annettava kaikkia käsittelytarkoituksia varten. Ks. myös EUT, C-252/21, Meta Platforms Inc. v. Bundeskartellamt, tuomio 4.7.2023 (suuri jaosto), C:2023:537, kohta 151.

³⁴¹ Ks. Hirvonen 2019, s. 21.

³⁴² Hanninen – Laine – Rantala – Rusi – Varhela 2017, s. 37–38. Euroopan tietosuojaneuvosto, Suuntaviivat 05/2020, s. 17.

³⁴³ Republik Österreich Datenschutzbehörde, päätös 29.3.2023, D124.4574/2023-0.174.0.

³⁴⁴ Republik Österreich, Bundesverwaltungsgericht (BVwG), tuomio 13.8.2025, W291 2272970-1/30E ja W291 2272971-1/32E, kohta 3.5.2.

tai seuranta.³⁴⁵ Kuten tutkielman kuvasta 1 voidaan havaita, haastaa Metan käyttämä informointi edellä mainittua, koska se keskittyy pitkälti ja ensi sijassa käyttäjäkokemukseen eikä siinä mainita profilointia tai seuranta vaan siinä puhutaan datan käyttämisestä räätälöityyn mainontaan.

³⁴⁵ Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024, s. 37–38.

6 Johtopäätökset

Tutkielman läpileikkaavana teemana olivat suostu tai maksa -malli ja sen yhteydessä annettava pätevä suostumus. Suostu tai maksa -mallilla tarkoitetaan mallia, jossa rekisterinpitäjä tarjoaa rekisteröidylle mahdollisuuden valita vähintään kahdesta vaihtoehdosta voidakseen käyttää rekisterinpitäjän tarjoamaa verkkopalvelua. Kyseisessä mallissa rekisteröity voi suostua henkilötietojensa käsittelyyn tiettyä tarkoitusta varten tai maksaa maksun ja siten saada oikeuden käyttää verkkopalvelua ilman, että hänen henkilötietojaan käsitellään kyseistä tarkoitusta varten.

Tutkielman ensimmäinen tutkimuskysymys koski sitä, miten henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena sekä siihen olennaisesti liittyvää tiedollista itsemääräämisoikeutta tulisi arvioida suostu tai maksa -mallin kontekstissa. Tutkimuskysymykseen sisältyvät kysymys siitä mitä henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena tarkoittaa, millaisena perusoikeutena sitä voidaan pitää sekä mikä merkitys tiedollisella itsemääräämisoikeudella on tämän oikeuden taustalla. Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi, tarkoituksena oli muodostaa kokonaiskuva henkilötietojen suojan taustoista, tavoitteista ja sääntelyn lähtökohdista erityisesti eurooppalaisesta näkökulmasta ja oikeuskulttuurista käsin.

Teknologian kehityksen myötä henkilötiedoista on tullut keskeinen tuotannontekijä ja yhä useampi liiketoimintamalli perustuu niiden hyödyntämiseen. Yksi eurooppalaisen tietosuojasääntelyn keskeisistä tavoitteista onkin luoda toimivat sisämarkkinat myös henkilötietojen osalta. Sisämarkkinoiden sääntely liittyy tiiviisti kilpailuoikeuteen ja kuluttajansuojaan, minkä vuoksi nämä oikeudenalat ovat datatalouden kehittyessä tulleet osaksi myös henkilötietojen käsittelyyn liittyvää sääntelyä.

Henkilötietojen suojasta perus- ja ihmisoikeutena säädetään sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa että Euroopan unionin perusoikeuskirjassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan ja sitä koskevan oikeuskäytännön mukaan yksityis- ja perhe-elämän suojan piiriin kuuluu henkilötietojen suoja. EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklassa henkilötietojen suoja on tunnustettu itsenäisenä perusoikeutena. Se on yhtäältä menettelyllinen oikeus ja toisaalta myös aineellinen oikeus, joista molemmat puolet määräytyvät vahvasti muiden liitännäisten oikeuksien kautta. Tästä syystä henkilötietojen suoja on yhteiskunta-, aika- ja arvosidonnainen oikeus. Se ei ole ehdoton oikeus, vaan siinä korostuu suhteellisuusperiaate sekä oikeuksien väärinkäytön kielto. Tästä luonteesta huolimatta tutkielmassa havaittiin, että perusoikeuspunninta on jäänyt hieman puutteelliseksi henkilötietojen käsittelyä koskevissa ratkaisuisissa ja ohjeissa, mikä on erityisen

ongelmallista nyky-yhteiskunnassa, jossa datatalous ja teknologinen kehitys edellyttävät oikeustilan selkeyttämistä myös perusoikeuksien tasolla.

Henkilötietojen suojan taustalla vaikuttaa erityisesti saksalaisessa oikeuskäytännössä vahvistettu tiedollinen itsemääräämisoikeus, joka toimii metaoikeutena henkilötietojen suojalle. Tutkielmassa havaittiin, että myöskään tiedollinen itsemääräämisoikeus ei ole ehdoton oikeus, eikä se takaa yksilölle yleistä tai kattavaa määräämisoikeutta itseään koskeviin tietoihin. Sen sijaan se antaa yksilölle olennaisen vaikutusmahdollisuuden henkilötietojensa saataville asettamiseen ja käyttöön.

Tiedollisessa itsemääräämisoikeudessa on ennen muuta kyse tiedollisen asymmetrian kaventamisesta ja vallan tasapainon saavuttamisesta eli heikomman osapuolen suojaamisesta. Perinteisesti tiedollinen asymmetria on nähty valtion ja yksilön välisessä suhteessa, mikä selittää henkilötietojen suojan aseman perusoikeutena. Nykyisin suuria teknologiayhtiöitä on rinnastettu valtioon niiden valta-asemansa osalta, minkä vuoksi perusoikeuden horisontaalista soveltamista on ainakin Saksassa pohdittu. Tutkielmassa kuitenkin havaittiin, että vallan epätasapainolle annetaan yhä enemmän merkitystä oikeudellisessa arvioinnissa myös yksityisten toimijoiden välillä. Konkreettisesti tiedollinen itsemääräämisoikeus näkyy rekisteröidyn suostumuksen korostamisena ensisijaisena käsittelyperusteena henkilötietojen käsittelyyn, mutta ihmisten käyttäytymistä koskevissa tutkimuksissa on osoitettu, että yksilöt eivät kykene käyttäytymään rationaalisesti. Rationaalisuuden puute tekee koko tiedollisesta itsemääräämisoikeudesta ja sen myötä suostumukseen perustuvasta lähtökohdasta haastavan kokonaisuuden sekä alttiin kritiikille. Tutkielmassa havaittiin, ettei tiedollinen itsemääräämisoikeus taikka henkilötietojen suoja perus- ja ihmisoikeutena ole itsessään esteenä suostu tai maksa -mallille. Mallin toimeenpanossa henkilötietojen suojan asema sekä sen taustalla oleva metaoikeus tulee ottaa huomioon, jotta eri oikeuksien välinen tasapaino voidaan saavuttaa.

Edellä mainittua rationaalisuuden puutetta varten tietosuojasetus asettaa pätevälle suostumukselle varsin tiukat kriteerit. Kriteereiden tavoitteena on säilyttää yksilöiden valta omiin tietoihinsa. Kriteerit suostumuksen vapaaehtoisuudesta, tietoisuudesta, yksilöitävyydestä sekä yksiselitteisyydestä pyrkii suojaamaan nimenomaan heikommassa asemassa olevaa rekisteröityä.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli se, miten suostumuksen vapaaehtoisuutta arvioidaan suostu tai maksa -mallin kontekstissa erityisesti suurten verkkoalustojen käyttämänä. Tutkielmassa havaittiin, että erityisesti suostumuksen vapaaehtoisuus asettaa rajoituksia ja edellytyksiä suostu tai maksa -mallin käyttämiselle etenkin suurten verkkoalustojen toimesta. Samalla oikeustila

pätevän suostumuksen antamisesta suostu tai maksa -mallin yhteydessä ei ole selvä, kuten tutkielmassa havaittiin.

Suostumus henkilötietojen käsittelyyn personoitua mainontaa varten on vapaaehtoinen, milloin rekisteröidyille on tarjolla, tarvittaessa asianmukaista korvausta vastaan, vastaava vaihtoehto, johon ei liity tällaisia käsittelytoimia. Tutkielmassa havaittiin, että se mitä ”tarvittaessa asianmukaista korvausta vastaan, vastaava vaihtoehto” tarkoittaa, eli miten ilmaisua tulisi oikeudellisesti arvioida, ei ole selvää. EDPB lähtee siitä, ettei rekisterinpitäjien oletusarvoisena etene- mistapana saa olla se, että ne tarjoavat ainoastaan maksullista vaihtoehtoa palvelulle, johon sisältyy tietojenkäsittelyä käyttötottumuksia seuraavaa mainontaa varten. EDPB:n mukaan suurten verkkoalustojen tulisi tarjota vastaava vaihtoehto ilman personoitua mainontaa ja ilman maksua, jotta suostumuksen vapaaehtoisuudesta voidaan varmistua. Oikeuskirjallisuudessa puolestaan esitetään, että tarpeellisuuden arviointi olisi rekisterinpitäjän arvioitavissa ja että se voisi perustua myös kaupallisiin näkökohtiin. Lisäksi kysymys asianmukaisen maksun määrittämisestä on jätetty avoimeksi EUT:n; EDPB:n sekä kansallisten viranomaisten toimesta. Asianmukaisen maksun määrän osalta on vain tyydytty toteamaan, että sen tulee olla kohtuullinen.

Jotta suostumus voidaan katsoa vapaaehtoisesti annetuksi ja päteväksi, suostumus tulee voida jättää antamatta tai peruuttaa yhtä helposti kuin sen antaminen, ilman haittaa. Tutkielmassa havaittiin, että suostumuksen antamatta jättäminen tai peruuttaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sen tulisi olla täysin vailla haitallisia vaikutuksia. Suostumuksen antamatta jättäminen tai peruuttaminen ei kuitenkaan saa aiheutua merkittävää haittaa, jotta suostumus olisi vapaaehtoinen. Seuraamusten tulisi olla kohtuullisia ja suorassa yhteydessä henkilötietojen käsittelyyn eli haitan arvioimisessa tulee huomioida samalla edellä esitetty henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuus palvelun tarjoamiseksi. Esimerkiksi maksun edellyttämistä ei tulisi katsoa haitaksi, kunhan maksun määrä on kohtuullinen.

Tutkielmassa myös havaittiin, että suurten verkkoalustojen kohdalla haitta voi aiheutua kuitenkin helpommin lukkiutumisasiäntömyöden myötä ja haitat voivat olla hyvin erilaisia. Siten haitan aiheutumista on arvioitava eri tavalla niiden yksilöiden osalta, jotka ennalta ovat jo palvelun käyttäjiä. Palvelun epäämisen seuraukset voivat olla näillä rekisteröidyillä vielä merkittävämpiä lukkiutumisasiäntömyöden myötä kuin niiden, jotka eivät ole ennalta palvelun käyttäjiä.

Lisäksi yhtenä suostumuksen vapaaehtoisuuteen vaikuttavista tekijöistä on rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä oleva selkeä epäsuhta eli vallan epätasapaino. Vallan epätasapaino on perinteisesti nähty julkisen vallan ja rekisteröidyn välillä sekä tietyissä erityisissä olosuhteissa,

kuten työsuhteessa. Nykyisin vallan epätasapaino on tullut myös yksityisten välisen suhteen arvioinnin kohteeksi, kuten edellä on todettu. Selkeä epäsuhta ei edellytä kilpailuoikeuden mukaista määräävää asemaa, mikä tekee oikeustilasta jokseenkin epäselvän. EDPB lausunnossaan asettaa kuitenkin tiettyjä kriteerejä sen arvioimiseksi, onko vallan epätasapaino kyseessä tietyssä tapauksessa. Ensiksi tulee arvioida johtaako rekisterinpitäjän asema markkinoilla yksin tai yhdessä muiden tekijöiden kanssa siihen, että rekisteröidyt kokevat, ettei heille ole tarjolla muita realistisia vaihtoehtoisia palveluja. Toiseksi tulee arvioida, missä määrin rekisteröity on riippuvainen tarjotusta palvelusta. Kolmanneksi arvioinnissa tulee huomioida palvelun kohde-ryhmä tai pääyleisö.

Vallan epätasapaino johtuu ennen muuta tiedollisesta asymmetriasta, minkä kaventamiseksi tietosuoja-asetus edellyttää suostumukselta tietoisuutta ja yksilöitävyyttä, jotka ovat osittain liitännäisiä toisiinsa rekisterinpitäjän informointivelvollisuuden myötä. Rekisteröidyn on voitava rekisterinpitäjän antamien tietojen avulla helposti määrittää mahdollisesti antamansa suostumuksen seuraukset ja tiedoilla on taattava se, että suostumus annetaan täysin tietoisena. Lisäksi suostumuksen on oltava yksilöity eli rekisteröidyillä on oltava mahdollisuus vapaasti valita ne käsittelytoimet, jotka hän haluaa hyväksyä tai hylätä, jos se on asianmukaista yksittäistapauksessa. Personoidun mainonnan yhteydessä on siten tärkeää antaa riittävän tarkat tiedot, jotta rekisteröity voi ymmärtää mihin hän on suostumusta, minkä lisäksi suostumuksen pyytäminen tulee olla erillään muihin käsittelytarkoituksiin pyydetävistä suostumuksista. Keskeistä on, ettei suostumusta koskevaa pyyntöä voida kätkeä esimerkiksi yleisiin ehtoihin vaan suostumuksen tulee olla selkeästi yksilöity.

Tutkielmassa havaittiin, että suostu tai maksa -malli ja siinä annettavan pätevän suostumuksen edellytykset ovat hyvin monisyisiä ja kietoutuneita toisiinsa. Yhteiskunnallinen, niin poliittinen kuin oikeudellinen keskustelu on välttämätöntä sen määrittämiseksi, mikä on henkilötietojen suojan tulevaisuus perusoikeutena ja miten se yhteensovitetään muiden oikeuksien kanssa. Suostu tai maksa -mallin lainmukaisuuden arvioinnista haastavan tekeekin nimenomaan tämä oikeuksien välinen punninta. Koska oikeustila sen myötä on epäselvä monelta osin, on toivottavaa, että EUT antaisi suostu tai maksa -mallista ratkaisun, jossa edelleen täsmennetään mallin edellytyksiä. Toisena oikeustilaa selventävänä tekijänä voisi olla EDPB:n toimivaltuuksiin kuuluvan sitovan päätöksen antaminen.